

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF ● Altı Aylık Dergi

Cilt: 4

Sayı: 5

2020

Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri
Abdullah Çelik – Ayşe Küçük

*İlkokullarda Öğrenci Hizmetlerinde Çocuğun Yüksek Yararının
Gözetilmesine Yönelik İlkokul Yöneticilerinin Görüşleri*
Pınar Arslan

Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı
Abdullah Taştekin

Girişimcilik ve Girişimci Kamu Yönetimi
Mehmet Sarıtürk

*2000 Sonrası Türkiye Tarım Politikalarının Endüstriyel
Tarım Ürünlerinden Şeker ve Tütün Üretimine Etkileri*
Nurten Bakırcı

ISSN: 2587-179X

ECONHARRAN

Altı Aylık Dergi Cilt 4 Sayı 5 2020

Harran Üniversitesi İİBF Yayın Organıdır

ECONHARRAN

Harran Üniversitesi İİBF Dergisi

Sahibi

Harran Üniversitesi İİBF adına
Prof. Dr. Esra Siverekli

Editörler

Doç. Dr. Baran Arslan
Dr. Öğr. Üyesi A. Vahap Uluç
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Aztimur

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Abdullah Çelik Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Derman Küçükaltan Arel Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit Küçük Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Kamil Tügen Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Nedim Bayuk Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman Karasu Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Demir Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Pirili Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Nihat Falay Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Ramazan Akbulut Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Sibel Kalaycıoğlu ODTÜ
Doç. Dr. Nihat Gültekin Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz Kulçarşlan Anadolu Üniversitesi

Hakem Heyeti

Prof. Dr. Abdullah Çelik Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Arif Özsağır Gaziantep Üniversitesi
Prof. Dr. Ayça Şimşek Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Erşan Sever Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Esra Siverekli Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Ferit Küçük Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Yetkiner İzmir Ekonomi Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Şen Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal Yıldırım Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Mahmut Nedim Bayuk Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Karakaş Yalova Üniversitesi
Prof. Dr. Mithat Arman Karasu Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Murat Demir Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Paksoy 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Müfit Akyüz Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Müslüme Narin Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Özgür Çengel İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Ramazan Akbulut Harran Üniversitesi
Prof. Dr. Sadettin Paksoy 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Tekin Akdemir Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Doç. Dr. Baran Arslan Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Bilsen Bilgili Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Ceyda Aysuna Türkyılmaz Marmara Üniversitesi
Doç. Dr. Dursun Yener Medeniyet Üniversitesi
Doç. Dr. Erkan Tokucu Kars Kafkas Üniversitesi
Doç. Dr. Gülten Dursun Kocaeli Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Cihangir Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
Doç. Dr. Meneviş Uzbay Pirili Ege Üniversitesi
Doç. Dr. Nihat Gültekin Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Oğuz Yıldırım Alaaddin Keykubat Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Faruk Demirkol Harran Üniversitesi
Doç. Dr. Selami Güney Erzincan Üniversitesi
Doç. Dr. Seyfettin Aslan Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Soner Karagül Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz Demirhan Dicle Üniversitesi
Doç. Dr. Zeynep Müjde Sakar Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah Taştekin Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Abdunnur Yıldız Fırat Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Çakır Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kayan Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Terzioğlu Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Aylin Doğan Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Cebeci Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Begüm Kösemem Marmara Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hamza Erdoğan Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hasan Türkal Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kasım Kaya Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Levent Kaya Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut İnan Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Küçükaya Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nihat Küçük Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Oğuz Kaan Kırklareli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özgün Biçer Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Sidar Çınar Mardin Artuklu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tahir Ögüt Harran Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Tolga Dursun Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Turgut Ün Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Volkan Yakın Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreterleri

Arş. Gör. Ali Burak Aksungur
Arş. Gör. İlknur Yeşim Dinçel

Harran Üniversitesi İİBF Osmanbey Kampüsü
Mardin Yolu 22. Km. Şanlıurfa
04143181078 - 04143181438 (Editörler)
econharran@gmail.com

Yayınlandığı andan itibaren hakemli bir dergi olan Econharran Dergisi, Harran Üniversitesi İİBF tarafından yılda iki kere yayınlanır.

Dergide yer alan yazılardaki görüşler, yazarlara ait olup kaynak belirtilmek suretiyle alınabilir.

Yayınlanması istenen yazılar, dergi yazım kurallarına uygun hazırlanmalı ve www.dergipark.gov.tr/econharran adresinden yüklenmelidir.

İçindekiler

Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri

1

Abdullah Çelik – Ayşe Küçük

*İlkokullarda Öğrenci Hizmetlerinde Çocuğun Yüksek Yararının
Gözetilmesine Yönelik İlkokul Yöneticilerinin Görüşleri*

23

Pınar Arslan

Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı

47

Abdullah Taştekin

Girişimcilik ve Girişimci Kamu Yönetimi

66

Mehmet Sarıtürk

*2000 Sonrası Türkiye Tarım Politikalarının Endüstriyel Tarım
Ürünlerinden Şeker ve Tütün Üretimine Etkileri*

91

Nurten Bakırcı

EDİTÖRÜN NOTU

Econharran Harran Üniversitesi İİBF Dergisi'nin 5. sayısı ile karşınızdayız. Bu sayımızda hakemlik yapan değerli akademisyenlerin özenli çalışmaları ve özverili yardımları ile beşinci sayıda 5 adet makale sunuyoruz.

Dergimizin bu sayısında;

Abdullah ÇELİK ve Ayşe KÜÇÜK, “Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri” başlıklı makalede sanayileşme ve kapitalist üretim ilişkileri ile beraber ortaya çıkan tüketim toplumunun günümüzde deniz kirliliği, atık ve plastik kirliliği gibi çevre sorunları alanında yarattığı tahribatı irdelemektedirler.

“İlkokullarda Öğrenci Hizmetlerinde Çocuğun Yüksek Yararının Gözetilmesine Yönelik İlkokul Yöneticilerinin Görüşleri” başlığını taşıyan makalesinde Pınar ARSLAN, okul yöneticileri ile içerik analizi tekniğine göre yaptığı görüşmelerde, öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması, güvenliğinin sağlanması, okula devam durumunun izlenmesi ve sosyal etkinliklerden yararlanması vb. alanlarda yüksek yararının gözetilip-gözetilmediğini araştırmış, buna yönelik elde ettiği bulguları analiz etmiştir.

Abdullah TAŞTEKİN, “Kentli Hakları Bağlamında Kentsel Güvenlik Hakkı” başlıklı çalışmasında, Avrupa Kentsel Şartı'ndan hareketle kentsel güvenliğin kentte yaşayanların temel bir hakkı olduğu öncülünden yola çıkarak, Türkiye’de kentli haklarının ne tür düzenlemelere ve tedbirlere konu olduğuna yoğunlaşmıştır.

Mehmet SARITÜRK, “Girişimcilik ve Girişimci Kamu Yönetimi” isimli makalesinde 1970’li yıllarla beraber gündeme gelen neoliberal devlet anlayışının etkinlik ve verimliliği arttırmak için piyasa ekonomisi koşullarını nasıl benzer şekilde yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde kamu yönetiminde uyguladığını ortaya koymaktadır.

“2000 Sonrası Türkiye Tarım Politikalarının Endüstriyel Tarım Ürünlerinden Şeker ve Tütün Üretimine Etkileri” başlıklı makalesinde Nurten BAKIRCI, küreselleşmenin 2000 sonrası Türkiye’nin tarım politikaları üzerindeki etkilerini tütün ve şeker sektöründeki gelişmeler bağlamında değerlendirmektedir.

İçten saygılarımızla...

Editörler

TÜKETİM TOPLUMUNUN ÇEVRE SORUNLARINA ETKİLERİ

Abdullah ÇELİK*
Ayşe KÜÇÜK**

Öz

Sanayi devrimi, insanların tüketim biçimlerinin değişmesinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Sanayileşme, üretim tekniklerini değiştirdiği gibi tüketici alışkanlıklarını da değiştirmiştir. Kapitalizm, hem bir sanayi devrimi hem de bir tüketici devrimi üretmiştir. Bu çalışmada tüketim-kapitalizm ilişkisi incelenmiş, kapitalizmin tüketimi teşvik etmek için kullandığı alışveriş merkezleri, reklam ve moda araçları analiz edilmiş, tüketim toplumu ve çevre sorunları arasındaki ilişkiye değinilmiştir. Çalışmanın sonucunda, toplumun tüketim alışkanlıklarının değiştiği; tüketimin ihtiyaçları karşılamanın ötesinde bir anlam kazandığı; bireylerin bilinçsizce yaptıkları tüketimin çevresel maliyetinin çok yüksek olduğu; tüketim toplumunun doğal çevre üzerinde ciddi boyutlara ulaşan tahribata neden olduğu ve çevre üzerinde geri dönüşü olmayan zararlara yol açtığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Tüketim, Tüketim toplumu, Çevre, Kirlilik

THE EFFECTS OF THE CONSUMPTION SOCIETY ON ENVIRONMENTAL PROBLEMS

Abstract

The industrial revolution is regarded as the beginning of the change of the consumption patterns of people. Industrialization has changed consumer habits as well as changing production techniques. Capitalism has produced both an industrial revolution and a consumer revolution. In this study, the relationship between consumption and capitalism is examined, shopping centers, advertising and fashion tools used by capitalism to promote consumption are analyzed and the relationship between consumer society and environmental problems is discussed. As a result of the study, it was observed that the consumption habits of the society changed; consumption has a meaning beyond meeting needs; that the environmental cost of consumption unconsciously made by individuals is very high; consumption society has caused serious damage to the natural environment and causes irreversible damage to the environment.

Keywords: Consumption, Consumption society, Environment, Pollution

---

* Prof. Dr., Harran Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü, acelik@harran.edu.tr

**Yüksek Lisans Öğrencisi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ayse.kucuk@harran.edu.tr

GİRİŞ

İnsanoğlu, var olduğu günden beri yaşamını idame ettirebilmek için sürekli tüketme eğiliminde olmuştur. Ancak tüketimin boyutları zamanla değişmiştir. İlk insanlar sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak, hayatta kalabilmek için tüketirken; zamanla bu tüketim modeli biçim değiştirmiş ve günümüzde “tüketim toplumu” denilen yeni bir toplum biçimi ortaya çıkmıştır. Bu toplum biçimi sanayi devrimiyle başlatılmaktadır. Çünkü sanayileşme üretim tekniklerini değiştirdiği gibi tüketici tercihlerini de değiştirmiştir. Kapitalizm, hem bir sanayi devrimini hem de bir tüketici devrimini meydana getirmiştir (Bayhan, 2011: 224).

Sanayileşme öncesi tarım toplumunda insanlar sadece kendi ihtiyaçları kadar ürünü evlerinde veya küçük atölyelerde üretirken; sanayi devrimi ile birlikte fabrikalar kurulmuş, işçi sayısı ve üretilen malların sayısında bir artış olmuştur. Bir gelire sahip olan işçiler bunu pazarlarda harcama imkânı bulmuşlardır. Tüketim artık sadece temel ihtiyaçlar değil, temel ihtiyaçların ötesinde bir anlam kazanmıştır.

Tüketim alışkanlıklarının değişmesine neden olan diğer faktörler, fordist ve post-fordist üretim tekniklerinin hayata geçirilmesi olmuştur. 1908’de fordist üretim tarzına geçilmesiyle birlikte seri üretim dönemi başlamıştır. Bu durum, daha fazla işgücü, daha fazla ürün ve daha fazla “tüketim” anlamına gelmektedir. Fordizmde işçi sınıfını tüketime yönlendirmek için işçi ücretleri arttırılıp, verimli kitlesel üretim ve dolayısıyla kitlesel tüketim hedeflenmiştir.

1970’lerde fordizm krizi başlamıştır. Bu krizin nedeni seri üretiminin mantığından kaynaklanan stok birikimidir. Fordizm, krizini aşmak için bu dönemde esnek üretim tarzına geçmiştir. Esnek üretim sayesinde ürün çeşitliliği artmış ve kapitalizm gelişmiştir. Esnek üretim tarzı, fordizme alternatif olarak ortaya çıkmış, tüketicileri, tüketirken bir seçim yapmaya yönlendirmiştir. Şirketler, müşteri talepleri doğrultusunda üretim yapmayı, ürün çeşitliliğini arttırmayı hedeflemişlerdir.

Artan ürün sayısı ve ürün çeşitliliği kapitalizmin gelişmesinin önünü açmıştır. Kapitalizmde üretim çarkının işleyebilmesi için tüketim çarkının da kusursuz bir şekilde işlemesi gerekmektedir. Bunun için de tüketime özendirilmesi gerekmektedir. Reklamlar sayesinde bireyler yeni çıkan ürünlerden haberdar olmaktadır. Bu da moda sektörünün gelişmesine katkı sağlamıştır. Artık bireyler, modası geçtiği için daha fazla eşyayı çöpe atıp yerine yenisini alan birer “tüketici”ye dönüşmektedirler.

Her şeyin tüketildiği bu toplumsal yapıda göz ardı edilen bir husus vardır: Çevre. Zamandan hız kazanmak için veya modası geçtiği için kullanılıp çöpe atılan her şey çevreye atık olarak geri döner. Yapılan her alışveriş çevreye bir yükür. Tüketen sınıf, aşırı tüketmeye devam ettikçe, eko-sistemin dengesi bozulacak, küresel ısınma artacak, buna bağlı olarak su kaynakları azalacak ve deniz seviyesi yükselecektir.

Bu çalışmada ilk önce tüketim toplumunun tanımı yapılmış, tüketim toplumunun ortaya çıkış süreci değerlendirilmiş, kapitalizm ile ilişkisi ele alınmış ve tüketim toplumunun işleyişinde kapitalizm ve reklamların ne gibi rolü olduğu üzerinde durulmuştur. Daha sonra tüketim toplumunun çevre ile olan ilişkisi ele alınmış ve tüketim toplumundan kaynaklı çevre sorunları incelenmiştir. Son olarak da kendisi için tüketen insanın, kendi sonunu da getireceğinden habersizce tahrip ettiği doğada, çevre kirliliği üzerindeki etkileri irdelenmiştir.

1. Tüketim Toplumu

20. yüzyılda piyasa ekonomisine geçiş, küreselleşme ve toplu pazarın gelişmesiyle birlikte ortaya yeni bir toplum biçimi olan tüketim toplumu çıkmıştır. Tüketim toplumu, 20. yüzyılın yaşam biçimini anlatan bir kavram olup, kitlesel üretim sonucunda ortaya çıkan kitlesel tüketim biçiminde tanımlanmaktadır (Kırcı, 2014: 84). Tüketim toplumu kavramı hem tüketim miktarındaki artışları hem de tüketime işlevindeki farklılaşmayı öne çıkaran bir toplumsal yapıya işaret etmektedir. Bu anlamda tüketim toplumunun en belirleyici özelliği, tüketime ekonomik olmaktan çok, sosyal ve kültürel bir

olgusu olmalıdır. Tüketim toplumunda satın alınan ürünlerin işlevlerinden ziyade, taşıdıkları anlamlar ve semboller değer kazanır (Kahvecioğlu, 2004: 1-45).

Tüketim toplumu, toplumların maddi üretim ve hizmet üretiminden ziyade, malların ve boş zamanın etrafında “tüketim” örgütlenmesi anlamına gelmekte olup, her şeyin tüketim boyutunda anlam kazandığı bir toplum biçimini ifade etmektedir (Bayhan, 2011: 223). Üretimin ihtiyaçlara göre değil, pazarlanabilme imkânlarına göre belirlendiği, reklam ve moda gibi araçlar yoluyla tüketimin özendirildiği toplum yapısı tüketim toplumunu anlatır (Ökmen, 2016: 5).

Tüketim toplumu, tüketimin öğrenilmesi ve tüketime toplumsal bir biçimde alıştırılmasıdır. Başka bir ifadeyle tüketim toplumu yeni üretim güçlerinin ortaya çıkması ve yüksek verimlilik taşıyan ekonomik bir sistemin yeniden yapılanması, yeni ve özgül bir toplumsallaşma tarzıdır (Baudrillard, 2017: 95).

Gösteri toplumu, sanayi sonrası toplum gibi kavramlarla birlikte anılan tüketim toplumunda “tüketim” bir statü göstergesi olarak algılanmaktadır. Örneğin lüks bir restoranda yemek yemek, marka giyinmek, pahalı telefonlar kullanmak, birer saygınlık belirtisi haline gelmiştir. Bireylerin toplumdaki statüleri tükettikleri bu nesnelere ölçülmektedir. Bireyler, toplumda kabul edilebilmek, kendilerini kanıtlamak, “trend” olanı yakalamak için sürekli tüketmeye yönelmektedir. Diğer bir ifadeyle tüketim toplumunda bireyler, daha fazla tüketmeyi bir yaşam tarzı haline getirmişlerdir.

1.1. Tüketim Toplumunun Ortaya Çıkışı

Tüketim, insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte modern anlamda tüketim toplumunun sanayi devrimi ile başladığı varsayılmaktadır. Sanayi devriminden önce üretim, sadece temel ihtiyaçların karşılanması için yapılmaktaydı. Bir metanın üretilip üretilmeyeceğini, üretilecekse ne kadar üretileceğini belirleyen şey, o metanın değişim değeri değil, kullanım değeridir. Başka bir ifadeyle bir eşya sadece kullanım ömrü bittiği için yerine yenisi üretilmekteydi (Durmaz, 2015: 127-128).

Üretim süreci 1770-1870 arası dönemde önemli değişiklikler ve gelişmeler yaşamıştır. Burjuva sınıfı bu gelişmelerden biridir. Ayrıca, kapitalist üretim modellerini yaratan, sanayide, üretim sektöründe ve mal dağıtım alanlarında çalışan endüstri işçilerinden oluşan bir işçi sınıfı da gelişmiştir (Bocock, 1997: 24). Ayrıca, sanayileşme ile birlikte kadınların da fabrikalarda çalışmasının önü açılmış, böylece bir gelire sahip olan kadınlar da birer tüketicie dönüşmüştür.

Malların fabrikada üretilmeye başlanmasıyla 1860'lı yıllardan sonra üretimde büyük bir artış yaşanmış, üretimin alanı genişlemiştir. Önceleri üretim sadece küçük iş yerleri ve evlerde yapılırken, fabrikalaşma ile üretim evin dışına çıkmıştır. Sanayi devriminin getirdiği bu yeni üretim tarzı, belli çalışma saatlerinin karşılığında ücret ödeme sistemine dayanmaktadır. Giderek daha fazla sayıda kişinin bir gelire sahip olduğu bu yeni üretim biçiminde insanlar, tüketim mallarını kendileri üretmek yerine, satın alma ihtiyacı hissetmişlerdir (Yavuz, 2013: 221). Açıkçası, sanayi devrimi üretimi değiştirmiş, daha az belirgin, ama aynı derecede olmakla birlikte tüketimi de değiştirmiştir (Goodwin ve Diğ., 2008: 5).

Sanayi devriminin ardından, ABD'de üretimin kitlesel bir boyuta erişmesiyle, üretilen malların satılabilmesi için ihtiyaçların farklılaştırılması ve yeni ihtiyaçların yaratılması temel ilke ve amaç haline gelmiştir (Yanıklar, 2010: 27). Üretimin kitlesel bir biçimde yapılması, 19. yüzyılda fordizm ile gerçekleşmiştir. Kitlesel üretime geçiş, günümüz tüketim toplumunun şekillenmesi bakımından bir dönüm noktası olmuştur (Batu ve Tos, 2017: 1001).

Fordizm genel olarak, üretimde standartlaşmaya gidilerek kitlesel bir üretimin gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Fordist üretimin en sistematik örgütlenmesinin ilk örneğini Henry Ford vermiştir (Kılıç, 2014: 11). Amerikalı otomobil yapımcısı olan Ford, sıradan aileler için seri üretim yoluyla ürettiği ilk otomobillerle Batı kapitalizminin gelişmesinde önemli bir başarıya imza atmıştır (Bocock, 1997: 29).

Ford'un amacı, üretim maliyetlerini düşürerek üretim miktarını arttırmak ve kârı en çoğa çıkararak kitlesel üretimi gerçekleştirmektir. Üretimde belirgin bir artışın görülmeye başlanmasıyla birlikte temel sorun bu ürünlerin nasıl satılacağı olmuştur. Bu noktada üretimde verimliliğin sağlanması için Ford, çalışanlarına piyasa ücretlerine oranla yüksek ücret ödeyerek alt gelir grubundaki insanların da satın alım güçlerinin artırılması hedeflenmiştir (Şahin, 2009: 6). Örneğin; Ford'un ilk "T" model otomobili 1908 yılında 850 dolardan piyasaya sürülmüştür. 1909 yılında aynı otomobil 950 dolardan satılmış, ancak 1909'dan itibaren her yıl biraz daha ucuzlayarak 1916 yılında 360 dolarlık fiyat düzeyine kadar inmiştir (Dikmen, 2000: 292). Bu sayede aynı ürün alt gelir grubundakilere de satılmak istenmiştir. Buradaki amaç, herkesi bir şekilde "tüketici" yapmaktır. Fordist sistemin en nihai hedefi, üretimdeki artışa paralel olarak tüketimin de artışını sağlayarak pazarın gelişmesinin koşullarını yaratmaktır (Selçuk, 2011: 4133). Açıkçası fordizm, "bir yaşam düzenleme biçimidir: İnsanlara önce gelir sağlama, sonra da bu geliri nasıl kullanacaklarını öğreterek yaşam biçimlerini doğrudan doğruya belirleme çabası" olarak görülmektedir (Saklı, 2007: 6).

Tüm bu avantajlarına rağmen 1970'lerde fordizm krize girmiştir. Bunun nedeni fordizmin seri üretim mantığından kaynaklanan stok birikimidir. Zira fordizm, esnek olmayan bir üretim sistemiydi. Firmalar kâra geçebilmek için uzun yıllar aynı ürün setini üretmek zorunda kalmışlardır (Dikmen, 2000: 292). Dolayısıyla belirli bir refah düzeyine ulaşan işçilerin tüketim kalıplarının değişmesiyle, standart ürünler tüketiciyi tatmin etmemeye başlamıştır. Bu noktada sistemin ayakta kalabilmesi için yeni arayışlar başlamış ve fordizme alternatif olarak post-fordist üretim sistemine geçilmiştir.

Post-fordist de denilen esnek üretim tarzı fordist modelin eleştirisinden doğmuştur. Eski sistemin katıklıklarını esnetmek için yeni teknoloji ve yeni üretim teknikleri kullanılmıştır. Esnek üretim sisteminde stok fazlalığı kaldırılır, kalite, etkinlik ve verimlilik doğru orantılı olarak kabul edilir; ürünlerin hızla değişebilme özelliğine önem verilir (Kılıç, 2014: 13-14). Üretilen malların kalitesi düşürülür, ürünlerin kullanım süreleri kısaltılır. Örneğin, önceleri beş yıl

kullanım ömrü olan bir elektronik eşyanın kullanım süresi artık iki yıla indirilir. Buradaki amaç piyasaya sürülen ürün miktarını arttırmak, tüketiciye çabuk bozulan ürünün yerine yenisini satın aldırarak ve onu “tüketime” yönlendirmektir.

Esnek üretim tarzı, ürün çeşitliliği getirmekle birlikte, tüketim alışkanlıklarını da tümüyle değiştirmiştir. Teknolojinin ilerlemesi ve endüstriyel gelişim, üretimin belli bir noktaya kadar artmasına neden olmuştur. Bu süreçte birey, üretici niteliğini yitirerek tüketici durumuna geçmiştir. Başka bir ifadeyle, bir dönemin kapanışı (üretim toplumunun), diğer bir dönemin (tüketim toplumunun) açılışını da beraberinde getirmiştir (Kırılmaz ve Ayparçası, 2016: 46). Esnek üretim tüketiciye çeşitli ürünler arasından seçim yapma özgürlüğünü getirmiştir. Fordizm ve post-fordizmden önce üretim ihtiyaçların karşılanması için yapılırken yeni üretim sistemiyle, tüketimin ihtiyaçların giderilmesinin ötesinde bir işlevi bulunmakta ve tüketim bu anlamda, kapitalizmin ideolojisini meşrulaştırmaktadır (Demirel ve Yegen, 2015: 121).

1.2. Tüketim Toplumunun Kapitalizm ile İlişkisi

Tüketim toplumunun işleyişi ve ayakta durabilmesi, kapitalizmin varlığına bağlıdır. Tüketim ve tüketim ekonomisi varlığını, tüketimin pazar koşullarında fiyat-mübadele ilişkilerinde ve tüketiciler tarafından tüketilen bir durumun olmasıyla sürdürmektedir (Hatipler, 2017: 40). Dolayısıyla, kapitalist sisteme dayanan tüketim toplumunda, üretimin sürekliliği tüketimin sürekliliğine bağlıdır. Bu bağlamda tüketim toplumunun temelinde kapitalizm bulunmaktadır (Bayhan, 2011: 223).

Kapitalizm; kâr elde etmek için kullanılan aracın (sermayenin), “malı, mal üretimi için kullanmak”, malların alım ve satımını sağlamak veya hizmete dayalı işgücünü arz etmek ve satmak suretiyle birikimini sağlayan toplumların işleyiş tarzıdır (Fülberth, 2014: 17).

Kapitalizm, bireylerin ve üretici birimlerin şahsi çıkarları doğrultusunda ve en başta kâr amacıyla iktisadi faaliyetlerde bulunduğu, özel mülkiyet ve hür teşebbüsün esas olduğu, üretimin pazara yönelik olarak yapıldığı, her tür mal ve

hizmetin alım satımına konu olduğu sosyo-ekonomik ve ideolojik bir sistemdir (Bayhan, 2011: 223).

Kapitalizmde her şey pazarda satılabilecek bir metadır, her şey parasal bir değere sahiptir. Üretim, toplu pazarlar yaratmak için yapılır. Lenin (2014), bu meta dolaşımını şu şekilde formüle etmiştir: “Meta üretimindeki gelişmenin belli bir aşamasında para, sermayeye dönüşür. Meta dolaşımının formülü: Meta-para-meta şeklindedir; yani bir metayı, bir başka meta satın almak için satmak.”

Kapitalist sistemde üretimin, satmanın ve satın almanın iki işlevi vardır: Kâr elde etmek ve sermaye birikimi sağlamak. Kapitalizm, bir üretim tarzı aracılığıyla var olan ve mal üretimine dayalı bir sermaye birikim mantığıdır. Başka bir ifadeyle, üretimin sonucunda sermayeye dönecek olan artı-değer, üretiminin bir aracıdır. Bu değerın gerçekleşebilmesi için de üretilenlerin satılması gerekir. Aksi halde büyüme durur ve bu durum krizle sonuçlanır (Kılıç, 2014: 9).

Tüketim toplumu varlığını sürdürebilmek için “nesnelere”, daha doğrusu onları yok etmeye ihtiyaç duymaktadır. Günümüzde üretilen her şey, kullanım değerine veya kullanım süresine göre değil, yok oluşuna göre üretilmektedir. Bu yüzden yok etme, üretime temel alternatif olarak kalır. Kapitalist sistem sadece zenginlik ve yoksulluk üreterek, tatminler kadar tatminsizlikler, ilerleme kadar zararlar üreterek ayakta kalır. Sistemin tek mantığı varlığını sürdürmektir (Baudrillard, 2017: 46-60).

Tüketim kültürünün bir yaşam tarzı olarak benimsenmesi, kapitalist sistemin ve onu amaç edinen siyasi yapıların öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Kapitalist anlayışa göre tüketim kültürünün temel felsefesi, hedef kitleyi daha fazla harcamaya yönlendirecek politikalarla tüketicinin ihtiyaçlarının fazlalığını vurgulamak ve tüketicuyu ticari bir metaya dönüştürmektir (Karakas, 2017: 250-251).

Kapitalist sistem için tek amaç tüketim olduğundan, sistemin sürekliliği için üretilen ürünlerin tüketicilere pazarlanması gerekmektedir. Tüketim toplumunda en önemli hususlardan biri de kitlelere üretilen ürünü tükettirmektir. Bireyleri

ve kitleleri tüketime teşvik etmek için çeşitli araçlara başvurulmaktadır. Bu araçlar; reklam, moda ve alışveriş merkezleri olarak sıralanabilir (Alan, 2016: 368).

1. 3. Reklam, Moda ve Alışveriş Merkezleri

Tüketim toplumunda reklamlar ve moda, tüketimi teşvik etme amacı gütmektedirler. Tüketim toplumunun ayakta durabilmesi için reklam, moda ve alışveriş merkezleri gibi araçlarla tüketim özendirilmektedir. Üretilen ürünün farklı özellikleri ön plana çıkartılarak, ürün daha cazip hale getirilip tüketiciye sunulmaktadır. Bu şekilde tüketim döngüsünün devamlılığı sağlanmaktadır.

Reklamın öncelikli amaçlarından biri, müşterinin ilgisini ve dikkatini çekerek, satın alma arzusu uyandırmak ve müşteriyi tüketim tuzağına düşürmektir. Bir ürünün satışı için reklamının yapılması neredeyse bir zorunluluk haline gelmiştir (Alan, 2016: 377). Tüketim odaklı yeni toplum biçiminde belli bir ihtiyacın karşılanmasını vaat eden ancak temelde kâr etmek için üretilen ürünlerin satılması için tüketicilerin ikna edilmesi gerekmektedir (Yanıklar, 2010: 30). Bu ikna etmenin yolu da reklamdan geçmektedir. Reklam, ikna yoluyla tüketicileri daha fazla tüketmeye yönlendirmektedir. Reklam, bireyleri sisteme bağlamanın bir yolu olarak görülmektedir. Tüketim toplumunda tüketimin en temel işlevi de bu olmaktadır (Senemoğlu, 2017: 78).

Reklamın bir diğer amacı, yeni ihtiyaçlar yaratarak kitleleri tüketime yönlendirmektir. Üretilen ürünlerin satılması için yeni ihtiyaçların yaratılması şarttır (Şahin, 2009: 3). Yeni ihtiyaçlar yaratılarak, üretim-tüketim döngüsünün işleme amaçlanmaktadır. Kapitalist sistem, metaların tüketimi için bunları “ihtiyaç” olarak sunma stratejisi gütmektedir (Aytaç, 2006: 34). Bu “sunma” işlevini de reklamlar sayesinde yerine getirmektedir. Reklamlar bireylerde “ihtiyacım olduğu için satın alıyorum” algısı oluşturmaktadır. Reklam, bireylerin ihtiyaçlarına göre ayarlanmış gibi görünmektedir (Baudrillard, 2017: 83).

Modern reklamcılık, gereksinimleri gidermeye değil, yeni gereksinimler yaratmaya çalışır (Bayhan, 2011: 225). Örneğin eskiden çamaşırlar balkona asıp

kurutulurdu. Şimdi çamaşır kurutma makineleri icat edilip, sanki yeni bir “ihtiyaçmış” gibi sunulmaktadır. Aynı şekilde, eskiden çaylar sadece çaydanlıkta demlenirken, son zamanlarda “çaycı” denilen çay yapan makineler piyasaya sunulmaktadır. İnsanlar bu ürünleri sanki ihtiyaçları varmış gibi satın almaktadırlar. Artık herkesin evinde bu “çaycı”lardan vardır.

Reklam gibi moda da bireyleri daha fazla tüketmeye yönlendiren bir araçtır. Moda, günümüz kapitalist sisteminin ortak paydasıdır (Bayhan, 2011: 228). Moda sayesinde kitlesel üretim sisteminde ürün planlaması yapan ve marka üreten şirketler, ürün setlerini istedikleri sıklıkla değiştirebilme imkânı bulmuşlardır. Moda ekonomileri, ürünlerin kullanım ömürlerinin büyük ölçüde kısalmasına yol açmıştır (Dikmen, 2000: 293-294). Buna en güzel örnek olarak modası geçtiği için sıklıkla değiştirilen telefonlar verilebilir. Neredeyse her ay yeni bir telefon modeli piyasaya sunulup, tanıtılmaktadır. Tüketici, elindeki telefonun modası geçtiği için onu yenisiyle değiştirme ihtiyacı duymaktadır. Eski ve kullanılmayan, “modası geçen” her telefon bir köşeye atılıp, yok olmaya bırakılmaktadır. Moda ekonomileri yüzünden her yıl 4 milyon cep telefonu çöpe gitmektedir (www.haberturk.com). Her yıl 1500 civarında yeni ürünün kendini gösterdiği Amerikan süpermarketlerinde, malların %20’ye yakın bir kısmı raflarda bir yıldan fazla kalmamaktadır. Geri kalan %80’lik kısmı, satılamaz, gelip geçici nitelikli şeyler veya yeni modellerinin artık modası geçmiş olduğu anlaşılmış olmak üzere bir süre sonra raflardan toplatılmaktadır (Illich, 2000: 55). Moda, tüketimin hızını arttırmada, daha eskimeden, sırf artık kullanılmadığı için elindeki ürünü değiştiren kitleleri, daha fazla tüketmeye yönelten bir araç haline almıştır.

Tüketim toplumunun kültürü olan tüketim kültürü, kapitalist piyasaya aracılık eden bir kültürdür (Yanıklar, 2010: 26). Bu aracılık işlevi alışveriş merkezleri vasıtasıyla yerine getirilir. Günümüzde her geçen gün bir yenisi daha açılan devasa alışveriş merkezlerinin amacı, daha fazla tüketimi teşvik etmek ve daha fazla tüketiciyi kısıncasına almaktır.

Alışveriş merkezlerinin sayısı o kadar artmıştır ki, alışveriş merkezlerine gitmek neredeyse bir zorunluluk haline almıştır. Bu dev yapıların tüketicilere cazip

gelen tarafı, ucuza satın almak isteyebilecekleri her şeyi (giysi, yiyecek, parfüm vb.) tek çatı altında toplamasıdır (Sennett, 2017: 97). Alışveriş merkezleri daha kazançlı olmalarının yanı sıra bireylerin sosyalleşecekleri yerler olmalarıyla da tüketim toplumuna hizmet etmektedirler. Tüketiciler, alışveriş mağazalarında gezinerek toplumsal etkileşime girmeye çalışmakta ve son moda ürünleriyle eğlence biçimlerine göz gezdirmektedirler (Ritzer, 2017: 87). Artık birçok kişi hafta sonlarını alışveriş merkezlerinde geçirip, günün sonunda alışveriş poşetleriyle evlerine dönmektedir. Bunu yaparken çoğu zaman çevre göz ardı edilmektedir.

Tüketim toplumunda hedonist bir güdü ve bencilce yapılan her alışverişin çevresel bir maliyeti vardır. Satın alınan her ürün için doğa biraz daha sömürülmektedir. Zira kapitalizm, doğayı sömürmekle ayakta durabilir. Kâğıt üretmek için ağaçları kesmek, palm yağı üretmek için palmye ağaçları kesmek, ayakkabı, çanta üretmek için hayvanları öldürmek bu sömürü biçimlerinin bazılarıdır. Aynı şekilde günlük hayatta kullanılan ürünlerin birçoğu plastikten yapılmış ürünlerdir: Oyuncaklar, pet şişeler, saklama kutuları, araba lastikleri vb. Dolayısıyla yapılan her alışveriş çevreye bir yük anlamına gelmektedir. En basitinden alışveriş poşetlerinin üretiminde hammadde olarak petrol kullanılmaktadır. Bunlar doğaya bırakıldığında doğada yıllarca çözünmeyi bekleyeceklerdir.

1.4. Değişen Tüketim Alışkanlıkları: Kullan-at Kültürü

Günümüz tüketim toplumunda bireylerin tüketim davranışları, doğrudan veya dolaylı olarak CO₂ (karbondioksit) salınımı, biyolojik çeşitliliğin azaltılması, küresel ısınmaya neden olma ve doğal kaynakları tüketme gibi çok sayıda çevresel etkiler meydana getirmektedir (Savaş, 2012: 137). Tüketim alanında yeni devreye sokulan değer ve pratikler, anında çözüm ve atılabilirlik, tüketimin yaygınlığının artmasıyla sonuçlanmıştır. Özellikle fast-food türü yiyecekleri yemek; kâğıt bardaklar, tabaklar, plastik çatal-kaşık, ambalaj, peçete vb. atılabilirlik özelliği olan malzemelerin kullanımının artması, tüketim alanında

hız ve “kullan-at” kültürünün yaygınlaşmasını beraberinde getirmiştir (Aytaç, 2006: 32).

Kullan-at kültürü, üretilen ürünlerin kullanım ömürlerini en aza indirmek ve düşük üretim maliyeti elde etmek amacıyla dayanıklılığının azaltıldığı, insanları tüketim çılgınlığına sürükleyen lüks bir ekonomik faaliyet biçimidir (Yücel, 2003: 110). Baudrillard, kullan-at kültürünü “çöp sepeti uygarlığı” olarak tanımlar ve “bana fırlatıp attığın şeyi söyle, sana kim olduğunu söyleyeyim” diyerek “çöp sepetinin sosyolojisi”ni yapar (Baudrillard, 2017). Bu bağlamda alışveriş merkezinde satılan hazır yiyecek-içecek paketleri, piknik alanlarında kullanılan plastik araç-gereçler günün sonunda kullanılıp atılmakta ve doğaya çöp olarak geri dönmektedirler.

2. Tüketim Toplumunun Çevre Sorunlarına Etkileri

Çevre sorunlarının büyük bir çoğunluğu insan faaliyetlerinin neden olduğu sorunlardır. Bu sürecin teknik altyapısı sanayileşme ve sonrasında gelişen teknolojik ilerlemelerle başlamıştır. İnsanlar yapıp ettikleriyle doğal kaynakları sömürüp, ekolojik dengeyi bozmaktadırlar. Bu durum, doğal çevre üzerinde geri dönüşü olmayan sonuçlara yol açmaktadır.

Çalışmanın bu bölümünde hava, su ve toprak kirliliği gibi klasik çevre sorunlarından ziyade, küresel ısınma, iklim değişikliği, deniz ve plastik kirliliği ele alınmaktadır.

2.1. Küresel Isınma ve İklim Değişikliği

Küresel ısınma, insanlar tarafından atmosfere salınan gazların sera etkisi yaratarak yer kürenin sıcaklığının artması olarak açıklanabilir. Küresel ısınmanın en önemli sebebi, insan faaliyetlerinin neden olduğu sera gazı salınımlarıdır. Atmosferdeki insan kaynaklı sera gazı birikimleri sanayi devriminden beri artış göstermektedir (Türkeş ve Diğ., 2000: 4).

Sanayi devrimi ile atmosferde birikmeye başlayan başta CO₂ olmak üzere, öteki sera gazlarının (metan, azot oksit, CFC vb.) yerden verilen uzun dalgalı ışınları tutması nedeniyle ortalama yüzey sıcaklıklarında belirgin bir artma eğilimi

gözlenmektedir. Son yüzyılda küresel sıcaklıkta 0,8 C°'lik bir artış gözlenmiştir. Bu gazların büyük bir çoğunluğu fosil yakıt kullanımından kaynaklanmaktadır. Bunların içinde küresel iklim değişikliğine sebebiyet veren en önemli kaynak, enerji üretiminde kullanılan fosil yakıtlar ve sanayidir (Öztürk, 2002: 51-52). Fosil yakıtların tüketilmesi, atmosferdeki sera etkisini arttırmakta; bu da yüzey ısınmasına neden olmaktadır (Gautier, 2014: 11).

Dünyanın ısınmasına neden olan sera etkisi şöyle açıklanabilir: Güneşten gelen dalgalı radyasyonun bir kısmı doğrudan atmosfer tarafından uzaya verilirken, bir kısmı da yeryüzü tarafından emilir. Isınan yeryüzünden salınan uzun dalgalı radyasyonun önemli bir bölümü tekrar atmosfer tarafından emilir. Atmosferdeki gazların kısa dalgalı güneş ışınlarına karşı çok geçirgen, yeryüzünden verilen uzun dalgalı radyasyona karşı ise, biriken sera gazları nedeniyle daha az geçirgen olması sonucunda, yere yakın kısımların beklenenden daha fazla ısınması olayına atmosferin sera etkisi denilmektedir. Metan, azot oksit ve kloroflorokarbon (CFC) gibi gazlar, karbondioksit ile beraber atmosferin sera etkisini belirleyen gazlardır (Öztürk, 2002: 53-54). Sera etkisinin %3'lük kısmını insan faaliyetleri sonucu açığa çıkan CO₂, CFC, metan ve azot oksitler oluşturur (Ünlü ve Diğ., 2011: 40). Karbondioksitin küresel ısınmadaki payı %53.2, CFC'lerin payı %21.4, metanın payı %17.3, azot oksidin payı ise %8.1'dir. Azot oksit ise kimyasal gübre ve enerji üretiminden kaynaklanmaktadır (Kahvecioğlu, 2004: 85-86).

Sanayileşmiş ülkeler, karbondioksit üretiminde ilk sırada yer almaktadır (Mengi, 1999: 45). Çin %36 ve ABD %25 ile en fazla sera gazı üreten iki ülke olmaktadır (Goodwin ve Diğ., 2008: 19). Bunlar, dünyanın gittikçe ısınmasına neden olacak kadar büyük rakamlar olmaktadır. Dünya genelinde karbondioksit düzeyinin iki katına çıkması dünyayı 1,5 ile 4,5 derece ısıtabilir. Bu ise, gezegenin son 2 milyon yıl veya daha uzun bir dönemdekine göre daha sıcak olması anlamına gelmektedir (Ward, 2014: 50).

İnsanların yaydığı sera etkisi yaratan gazların en önemlileri CFC'dir. Bu gazlar, özellikle kozmetik sektöründe (parfümler, kremler vb.) kullanılmaktadır. CFC'ler soğutucu ve aerosol püskürtücü olarak sprey kutularında kullanılan

bileşiklerdir. Tüketim toplumunun büyümesiyle birlikte son yıllarda atmosfere salınan CFC seviyelerinde artış gözlenmiştir. Bu artış yıllık %4 civarındadır (Aksay ve Diğ., 2005: 34). 1980'lerden itibaren, buzdolapları, klimalar ve sprej üretiminde kullanılan CFC tüketimindeki artış, ozon tabakasındaki incelmeyi en önemli sorumlusu olarak gösterilmektedir. Atmosferi çevreleyen ozon tabakası, güneşten gelen ultraviyole ışınlarının önemli bir bölümünü tutan bir katmandır. Dolayısıyla ozonun incilmesi, canlı yaşamını tehdit etmektedir (Kahvecioğlu, 2004: 86).

2.2. Deniz Kirliliği ve Denizlerdeki İnsan Faaliyetleri

Deniz kirliliği, deniz ekosistemine zarar veren, insanların ve diğer canlıların sağlığını bozan, denizlerdeki faaliyetleri engelleyen, deniz kullanım kalitesini düşüren veya değerini azaltan maddelerin, insanlar tarafından doğrudan veya dolaylı olarak denize bırakılması olarak tanımlanabilir. Denize çöp olarak atılan maddelerin büyük çoğunluğunu plastik atıklar oluşturmaktadır. Bu plastik atıklar, balık türleri ve diğer deniz canlıları için bir tehdit oluşturmaktadır. Yapılan çalışmalarda özellikle deniz kuşları üzerindeki plastik alımının artışı endişe kaynağı olmuştur. Çalışma sonuçları 2000'den fazla deniz kuşunun vücutlarında plastik olduğunu göstermiştir. Deniz kuşlarının yutma yoluyla plastik almaları vücutlarına toksik kimyasalların birleşmelerine ve ölümlerine neden olmaktadır (Ryan, 2008: 1407; Wilcox ve Diğ., 2015: 4).

Tüketim toplumunda bireyler, sadece denize attıkları maddelerle denizlere zarar vermekle kalmayıp, avlanma vb. faaliyetlerle de deniz canlılarının yaşamlarını tehlikeye atıp, onların yaşam alanlarını daraltmaktadırlar. Denizler, bitki ve hayvanların yaşam alanlarının %95'ini oluşturmaktadır. Fakat insanlığın faaliyetleri, bu canlıların yaşam alanını azaltmaktadır. Bilim insanları okyanus diplerinde, sulak alanlarda, deniz memelilerinde, balık alanlarında ve mercan kayalıklarında ciddi bir azalma olduğunu, kirlilik, sahil yapılanmasıyla ölü bölgelerin hızla arttığını bildirmektedirler Amerika'da her yıl balıkların yumurtladığı 10.000 dönümden fazla sahil sulak alan yok olmaktadır.

Aşırı tüketim yüzünden artan avcılık faaliyetleri, balık av sahalarının gittikçe azalmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda, denizlerdeki balık sayısının gittikçe azaldığı, trol avcılığıyla büyük çoğunluğunun yok edildiği gözlenmektedir. Büyük balıkçılık alanları aşırı avcılık nedeniyle yok olmaktadır. Ancak, bunun suçlusu geleneksel biçimde avlanan balıkçılarda değil, kâr peşinde koşan şirketler olarak gösterilmektedir. Büyük balıkçılık şirketlerinin kullandığı yüz metre genişliğindeki, deniz dibini tarayan ve yoluna çıkan her şeye hasar veren veya yok eden trol ağları bu yıkıma yol açmaktadır; her gün on sekiz-kırk ton arasında deniz yaşamı yok edilmektedir (Tirman, 2007: 198-199).

2.3. Atık Sorunu ve Plastik Kirliliği

Tüketim toplumunun en önemli çevre sorunlarından biri olan atıklar kullan-at kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte hızla artmaktadır. Günlük yaşamda yaygın olarak kullanılan plastik kap kacaklar, tek kullanımlık plastik poşetler, evsel ve hayvansal atıklar, gittikçe büyüyen çevre sorunlarına bir yenisini eklemektedir. Sanayileşmiş ülkelerde bu atıklar toprağa gömülme veya yakılmaktadır. Atıkların toprağa gömülmesi, çeşitli kimyasal maddelerin ve ağır metallerin toprağa sızarak oradan da yer altı sularına karışmasına ve bu kaynakların kirlenmesine neden olmaktadır. Ayrıca toprağa gömülen bu atıklar, toprağın altında çürüyüp, küresel ısınmada en önemli etkiye sahip bir sera gazı olan metan gazının yayılmasına yol açmaktadır. Yine, bu atıkların yakılması da başta karbondioksit olmak üzere zararlı emisyonların atmosfere bırakılması yoluyla hava kirliliğine neden olmaktadır (Kahvecioğlu, 2004: 96). Bu atıklar atmosferde bulunan öteki gazlarla etkileşime girip asit yağmurlarına da neden olmaktadır. Sanayileşmiş ülkelerde enerji üretiminde fosil yakıt kullanımı sonucu açığa çıkan karbondioksit ve azot oksit, atmosferdeki su buharı ile reaksiyona girerek asit yağmurları şeklinde yeryüzüne düşerler (Durning, 1998: 37).

Açıklanması gereken diğer bir kirlilik, plastik kirliliğidir. Plastik kirliliği, tüketim toplumunun neden olduğu bir kirliliktir. Plastik kirliliği, çevreye

bırakılan plastiklerin rüzgârlar vasıtasıyla sürüklenip karada ve denizlerde birikmesi olarak tanımlanabilir. Plastikler, kimya bilimi sayesinde sayılamayacak kadar çok çeşidi ile insan hayatına girmiş ürünler olarak filtrelenmesi zor kirleticilerin başında gelmektedir. Plastiğin bir türevi olan mikro plastikler, son zamanlarda insanın “plastik ayak izi”^{*} nin büyüdüğünü, bunun çevre için bir risk haline geldiğini işaret eden bir gösterge olmaktadır. Plastik ayak izinin büyümesi, tüketim toplumunun bir sonucudur. Partikülleri 1-5 mm’den küçük olan plastik parçacıklara mikro plastik denilmektedir. Günlük hayatın her alanında bu mikro plastikleri görmek mümkündür. Kişisel bakım ürünleri, şampuanlar, deterjanlar, diş macunları, çantalar, ayakkabılar, araba lastikleri vb. çok yaygın bir ürün yelpazesi mikro plastik içermektedir. Aynı şekilde, mutfak eşyaları, ambalaj malzemeleri, oyuncak, alışveriş torbaları vb. ürünler, önemli düzeyde plastik malzeme içermektedir. Sayılan bu ürünlerin büyük çoğunluğu polieliten denilen bir plastik türünden yapılmaktadır. Kadın ve erkek çorapları, spor kıyafetleri, paraşütler, bavullar, diş macunlarının kılları, balık ağları gibi oldukça fazla ürünün yapımında naylon kullanılmaktadır. Bu ürünlerin kullanımına bağlı olarak; havaya, suya, çevreye plastik parçacıklar saçılmaktadır. Bir cilt temizleme ürününün bir dozunda yaklaşık 360.000 adet polietilen mikro boncuk olduğu belirtilmektedir (Aslan, 2018: 61-64). Bu da bahsi geçen ürünlerin her kullanımında oldukça fazla sayıda mikro plastiğin atık olarak çevreye bırakılması anlamına gelmektedir.

3. Tüketirken Tükenmek

Tüketim toplumunun tüketirken, doğal çevre üzerinde tahribata yol açtığı, kendinden başka canlılara yaşam alanı vermediği gibi, göz ardı ettiği bir husus daha vardır: Tüketirken tükendiği. Aslında insanoğlu tüketirken kendi geleceğini tehlikeye attığının farkında olmamaktadır. Tüketiciler, doğal kaynakların bir sınırının olduğu bilincinden yoksun bir şekilde hedonist bir güdü ile sürekli tüketme eğiliminde olmaktadır. Ancak, her şey gibi doğanın kaynaklarının da bir sınırı olduğunun bilinmesi gerekmektedir.

---

^{*} Plastik ayak izi, tek bir kişi tarafından kullanılan toplam plastik miktarıdır.

Küresel ısınmanın etki edeceği alanların başında su kaynakları gelmektedir. Isınma ve buharlaşma arttıkça sulak alanlar azalacak ve dünya su kıtlığı ile karşı karşıya kalacaktır. Artan nüfusa karşılık su talebinde bir artış olacak; ancak azalan kaynaklar bu talebi karşılamada yetersiz kalacaktır. Yağış düzensizlikleri ve kar erime biçimindeki değişiklikler, tüm dünyada su kaynakları üzerinde büyük bir tehdit oluşturacaktır (Gautier, 2014: 4). Azalan su kaynakları beraberinde gıda krizini de getirecektir. Suyun kullanım alanları incelendiğinde, tüm dünyada en fazla su, tarım alanlarını sulamada kullanılmaktadır. Dolayısıyla yaşanacak olan su kıtlığı, tarımda sulamayı etkileyecek ve su kıtlığı beraberinde gıda kıtlığının yaşanmasına da neden olacaktır.

Su, aynı zamanda hayvan yetiştiriciliğinde de kullanılmaktadır. Yapılan araştırmalara göre, bir Amerikalı yılda ortalama 275 kilo et tüketmektedir (Goodwin ve Diğ., 2008: 20). Dolayısıyla ABD’de, yenilen her bir kilogram sığır etinin üretilmesi için 5 kg mısır ve soya fasulyesi yemi gerekmektedir. Bunun sonucu olarak et yiyen sınıfın beslenmesi, dünyadaki ekilebilir toprakların yaklaşık dörtte birinde yetiştirilen hububatın %40’a yakınına mal olmaktadır. Ayrıca, ABD’de bir kilogram sığır etinin üretilebilmesinde yemlerin sulanması için 3 bin litreden fazla su gerekmektedir (Durning, 1998: 54).

Tüketimde meydana gelebilecek tehlikelerden biri de hava sıcaklıklarında meydana gelebilecek artışın canlılar üzerindeki etkileridir. Tüm sera gazı emisyonları durdurulsa bile sıcaklıklar yarım ile 1 derecelik bir artış gösterecektir (Lynas, 2009: 237). Küresel hava sıcaklığı 1,5 ile 2,5 derece arttığı takdirde bazı hayvan ve bitki türlerinin yaklaşık %30’u yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır.

Ayrıca, yaşanacak bir ısı artışı, deniz suyu seviyelerinin artışına yol açacaktır. Yapılan araştırmalar mevcut yükselmenin 1 ile 3 mm arasında olduğunu göstermektedir. Deniz suyunun ısısı genişledikçe buzullar eriyecek ve buzullardan, buz dağlarından, Grönland buz tabakasından, Antartika buz tabakasından kopmalar ve erimeler attıkça deniz suları yükselecektir (Kadioğlu, 2007: 32). Grönland’ın 21. yüzyılda deniz seviyesindeki yükselmelere etkisinin

9 ile 88 cm olacağı tahmin edilmektedir. Küresel sıcaklıklar yalnızca 1,2 dereceyi geçtiğinde, Grönland geri dönüşü olmayan bir erime sürecine girecektir. Deniz buzuyla birlikte, kutup ayıları da yok olacaktır (Lynas, 2009: 71-78).

Küresel ısınmanın bir nedeni olan sera gazı emisyonu gün geçtikçe artmaktadır. Kirletici emisyonlar bugünkü düzeyde atmosfere salınmaya devam edilirse, 2100 yılında deniz seviyeleri 1 metre yükselmiş olacaktır. Bu yükselme sonucu bazı kıyılar yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalacaktır. Örneğin Japonya, plajlarının %80'ini kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaktadır (Kadioğlu, 2007: 35). Yine, deniz seviyesinin yükselmesi durumunda Pasifik Adaları'nda yaşayanlar içme suyu kıtlığı yaşayacaklar veya yükselmenin neden olacağı sel ve taşkınlar yüzünden yaşadıkları bölgeleri terk etmek zorunda kalacaklardır (Gautier, 2014: 54).

Özet olarak; insanoğlu doğaya hükmetmeye, doğayı kendi amaçları için kullanmaya başladığından beri, dolaylı olarak kendi sonunu getirdiğinin bilincinde olmamaktadır. Ancak, bilimsel araştırmaların göstermiş olduğu gibi doğal kaynaklar sınırsız değildir ve dünya, muhtemel kuraklık ve kıtlık tehdidi altındadır. Her geçen gün artan nüfusa karşılık daha fazla şey "tüketilmekte", daha fazla tüketim, daha fazla talep anlamına gelmekte olup doğal kaynaklar üzerinde büyük tehditler oluşturmaktadır. Tüm bunlar bir kısır döngü olarak birbirini takip etmektedir.

SONUÇ

Sanayileşme ile birlikte temelleri atılan tüketim toplumu, 20. yüzyılın yaşam biçimini anlatan bir olgu haline gelmiştir. Teknolojik yenilikler, üretim tekniklerini ve dolayısıyla tüketim alışkanlıklarını değiştirmiştir. Eskiden sadece temel ihtiyaçları karşılamak için yapılan tüketim, günümüzde ihtiyaçları karşılamının ötesinde bir anlam kazanmıştır. Kapitalizmin reklam, moda ve alışveriş merkezleri aracılığıyla tüketimi meşrulaştırması, tüketimin bir yaşam tarzı haline gelmesine neden olmuştur.

Tüketimin bu denli bilinçsizce yapıldığı bir toplumda, çevresel felaketlerin yaşanması kaçınılmazdır. Çalışmada görüldüğü gibi çevre sorunlarının büyük bir bölümü insan kaynaklıdır. Bunun en somut örneği, doğaya bırakılan çöplerin, metan ve karbondioksit salınımına ve dünyanın gün geçtikçe ısınmasına yol açmasıdır. Sadece atılan çöplerle çevre sorunlarını artırmakla kalmayıp; günlük yaşamın bir parçası olan otomobillerden çıkan egzoz dumanları atmosfere karışıp, karbondioksit salınımını, kullanılan spreyler CFC salınımını artırıp, sera gazı emisyonlarının ana sebeplerini oluşturmaktadırlar.

Tüm bunlar; dünyanın her gün biraz daha ısınmasına, deniz seviyesinin yükselmesine, bazı canlı türlerinin yok olmasına, salgın hastalıklara neden olacaktır. Dolayısıyla tüketim toplumu, çevre üzerinde geri dönüşü olmayan zararlara yol açmaktadır. Bu zararlardan en çok etkilenecek olan da yine insanlardır. Küresel ısınmanın etkisiyle su kaynakları gittikçe azalacak; kurak olan alanlar gittikçe kuraklaşacak ve insanlar önemli ölçüde su kıtlığı ile karşı karşıya kalacaktır. Bu durum tarım alanlarının azalmasına ve gıda krizine neden olacaktır. Ayrıca, deniz seviyesindeki yükselme nedeniyle bazı yerleşim birimlerinin sular altında kalması, insanları yaşadıkları bölgeyi terk etmeye zorlayacaktır.

Sonuç olarak insanın ekolojik sömürsüne karşı doğa savunmasıdır. Bu sömürüye karşı doğa kayıtsız kalmayacaktır. Bilinçsizce yapılan her “tüketim”in çevresel bir maliyeti vardır. Bu maliyeti ödeyecek olan da yine insandır.

KAYNAKÇA

- Aksay, C.S., Ketenoğlu, O. ve Kurt, L. (2005). “Küresel Isınma ve İklim Değişikliği”, Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Fen Dergisi, (25), 29-41.
- Alan, S. (2016). “Üretim Toplumundan Tüketim Toplumuna Geçiş ve Değer Dönüşümü”, İnsan ve Medeniyet Hareketi Sempozyum Dizisi/Toplumsal Değişim, 367-396.
- Aslan, R. (2018). “Mikro Plastikler: Hayatı Kuşatan Yeni Tehlike”. Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi, 6 (66), 61-67.
- Aytaç, Ö. (2006). “Tüketimcilik ve Metalaşma Kısılacında Boş Zaman”. Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, (11), 27-53.
- Batu, M. ve Tos, O. (2017). “Tüketim Kültürü Odağında Modernizm ve Post-modernizmin Karşılaştırılması”. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, (2), 991-1022.
- Baudrillard, J. (2017). Tüketim toplumu. Çev. Nilgün Tural ve Ferda Keski. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bayhan, V. (2011). “Tüketim Toplumunda Bireyin Ontolojik Mottosu: Tüketiyorum Öyleyse Varım”. Sosyoloji Konferansları Dergisi, (43), 221-248.
- Bocock, R. (1997). Tüketim. Çev. İrem Kutluk. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Demirel, S. ve Yegen, C. (2015). “Tüketim, Post-modernizm ve Kapitalizm Örgüsü”. İlef Dergisi, 2 (1), 115-138.
- Dikmen, A.A. (2000). “Küresel Üretim, Moda Ekonomileri ve Yeni Dünya Hiyerarşisi”. Toplum ve Bilim, (86), 281-302.
- Durmaz, O. S. (2015). “Post-modern Paradigmanın Kıskaçında Tüketim Toplumu ve Eleştirisi”. Mülkiye Dergisi, 39 (3), 123-150.
- Durning, A. (1998). Ne kadarı yeterli?. Çev. Sinem Çağlayan. Ankara: TÜBİTAK-TEMA Vakfi Yayınları.
- Fülberth, G. (2014). Kapitalizmin kısa tarihi. Çev. Sadık Usta. İstanbul: Yordam Kitap.
- Gautier, C. (2014). Petrol, Su ve İklim. Çev. Sevgi Genç. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Goodwin, N., Nelson, J.A., Ackerman, F. ve Weisskopf, T. (2008). “Consumption and the Consumer Society”. Global Development and Environment Institute Tufts University, (44), 1-21.
- Hatıplı, M. (2017). “Post-modernizm, Tüketim, Popüler Kültür ve Medya”. Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi, (34), 32-50.
- <https://www.haberturk.com/ekonomi/teknoloji/haber/508637-her-yil-4-milyon-cep-telefonu-cope-gidiyor#>, (erişim tarihi: 30.09.2018).
- Illich, I. (2000). Tüketim köleliği. Çev. Mesut Kardeşhan. İstanbul: Pınar Yayınları.
- Kadıoğlu, M. (2007). 99 sayfada küresel iklim değişimi. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kahvecioğlu, Y. (2004). Tüketim toplumu, ekolojik risk ve Türkiye (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Bursa.

- Karakaş, M. (2017). “Bir Zihniyet Olarak Tüketim Kültürü ve İhtiyaçların Yabancılaşması”. International Congress on Political, Economic and Social Studies, 246-262.
- Kılıç, N. (2014). Yeni kapitalizm ve insan: tüketim toplumunda yaşam pratikleri (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Kırcı, H. (2014). “Hedonik Tüketim Davranışları ve Toplumsal Etkileri”. Paradoks Ekonomi, Sosyoloji ve Politika Dergisi, (1), 80-100.
- Kırılmaz, H. ve Ayparçası, F. (2016). “Modernizm ve Post-modernizm Süreçlerinin Tüketim Kültürüne Yansımaları”. İnsan& İnsan, (3), 32-58.
- Lenin, V.İ. (2014). Karl Marx ve Marksizm üzerine. Çev. Mazlum Beyhan. İstanbul: Yordam Kitap.
- Lynas, M. (2009). 6 derece. Çev. Duygu Akın, Kutlukhan Kutlu ve Aysun Yavuz. İstanbul: NTV Yayınları.
- Mengi, A. (1999). Küresel çevre sorunları ve politikaları. Ankara: Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları.
- Ökmen, M. (2016). “Teknoloji, tüketim ve çevre sorunları”. ResearchGate, (19), 4-7.
- Öztürk, K. (2002). “Küresel İklim Değişikliği ve Türkiye’ye Olası Etkileri”. G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, (1), 47-65.
- Ritzer, G. (2017). Toplumun McDonaldlaştırılması. Çev. Akın Emre Pilgir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ryan, P.G. (2008). “Seabirds Indicate Changes in the Composition of Plastic Litter in the Atlantic and South-Western Indian Oceans”. Marine Pollution Bulletin, (56), 1406-1409.
- Saklı, A.R. (2007). “Kapitalist Gelişim Sürecinde Fordizm ve Post-Fordizm”. <http://ses.org.tr/wp-content/uploads/fordizmpostfordizm.pdf> (erişim tarihi: 18.10.2018).
- Savaş, H. (2012). “Tüketim Toplumu, Çevre Performans İndeksi ve Türkiye’nin Çevre Performansının İndekse Göre Değerlendirilmesi”. Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi, (4), 132-148.
- Selçuk, G. (2011). “Fordist Birikim Rejimi ve Kitle Kültürü”. Journal of Yasar University, (24), 4130- 4152.
- Senemoğlu, O. (2017). “Tüketim, Tüketim Toplumu ve Tüketim Kültürü: Karşılaştırmalı Bir Analiz”. İnsan&İnsan, (12), 66-86.
- Sennett, R. (2017). Yeni kapitalizmin kültürü. Çev. Aylin Onocak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahin, Ç. E. (2009). “Tüketim Toplumu: Mükemmele Evrilen Politika”. ResearchGate, 1-30.
- Tirman, J. (2007). Dünyayı sömüren Amerika. Çev. Füsun Doruker. İstanbul: Altın Kitaplar.

- Türkeş, M., Sümer, U.M. ve Çetiner, G. (2000). “Küresel İklim Değişikliği ve Olası Etkileri”. Çevre Bakanlığı, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Seminer Notları, 1-17.
- Ünlü, İ., Sever, R. ve Akpınar, E. (2011). “Türkiye’de Çevre Eğitimi Alanında Yapılmış Küresel Isınma ve Sera Etkisi Konulu Akademik Araştırmaların Sonuçlarının İncelenmesi”. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, (13), 40- 54.
- Ward, P. (2014). Yerküre sulara gömülürken. Çev. Esin Soğancılar. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Wilcox C., Seville, E.V. ve Hardesty, B.D. (2015). “Threat of Plastic Pollution to Seabirds is Global, Pervasive, and Increasing”. PNAS, 112(38), 1-6.
- Yanıklar, C. (2010). “Tüketim Kültürü, Kapitalizm ve İnsan İhtiyaçları Arasındaki İlişki Üzerine Bir Tartışma”. C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 25-32.
- Yavuz, Ş. (2013). “Türk Toplumunun Tüketim Toplumuna Dönüşümünde Reklamcılığın Rolü”. İletişim Kuram ve Araştırmaları Dergisi, (36), 220-240.
- Yücel, F. (2003). “Sürdürülebilir Kalkınmanın Sağlanmasında Çevre Korumanın ve Ekonomik Kalkınmanın Karşıtlığı ve Birlikteliği”. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 100-120.

İLKOKULLARDA ÖĞRENCİ HİZMETLERİNDE ÇOCUĞUN YÜKSEK YARARININ GÖZETİLMESİNE YÖNELİK İLKOKUL YÖNETİCİLERİNİN GÖRÜŞLERİ

Pınar ARSLAN*

Öz

Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerine yönelik öğrenci hizmetlerine ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararı ilkesine uygunluğun gözetilme durumunu belirlemektir. Nitel yöntemin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinde kamu ilkokullarında çalışan ve bu araştırmaya katılmaya gönüllü 18 ilkokul yöneticisi oluşturmaktadır. Veriler, araştırmacının yarı yapılandırılmış olarak geliştirdiği görüşme formu ile toplanmıştır. Görüşmeler içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Araştırmanın sonucunda ilkokul yöneticilerinin görüşlerine göre öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması, başarılarının değerlendirilmesi ve güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararının gözetilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Yöneticilerin düşüncelerine göre öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışların değerlendirilmesi ile sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararı gözetilmektedir. İlkokul yöneticileri, öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararının kısmen gözetildiğini belirtmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Çocuğun yüksek yararı, yönetici, ilkokul, öğrenci hizmetleri

THE OPINIONS OF ELEMANTARY SCHOOL ADMINISTRATORS IN RESPECT OF PAYING REGARD THE BEST INTEREST OF CHILD

Abstract

The aim of this research is to determine the state of paying regard to the compatibility of the regulations and practices related to the student-related services for elementary school students with the principle of the best interest of the child. The study group of the study, in which the qualitative method is used, consists of 18 volunteer school administrators holding office in public elementary schools during the 2016-2017 academic years in Ankara. Data have been collected by the researcher developed in a semi-structured way. The interviews were done with the administrators in the study group, and thereafter, the interview contents have been analyzed by the content analysis technique. Results of this research have revealed that, according to the elementary school administrators, the best interest of the child has not been respected in the

---

* Doktor, MEB, e posta: pinararslan44@hotmail.com

* Prof. Dr. Yasemin KEPENEKÇİ danışmanlığında tamamlanan “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Öğrenci Hizmetleri Düzenleme ve Uygulamalarının Çocuğun Yüksek Yararı Bakımından Değerlendirilmesi” başlıklı doktora tezinin bir bölümü esas alınarak hazırlanmıştır.

regulations and practices with respect to the enrolment procedure, evaluations success and ensuring security of the students in elementary schools. In the opinions of the administrators, the best interest of child is respected in the regulations and practices concerning the supervision of the attendance, assessment of their behaviors and the protection of the students' health in elementary schools. Elementary school administrators stated that the best interest of the child has been partially respected regulations and practices in respect of providing the children counseling services and social activities

Key words: Best interest of the child, administrator, elementary school, student-related services.

GİRİŞ

Toplumların sosyo-kültürel gelişmesine, ekonomisine, örgütlenmesine ve toplum içindeki egemenlik koşullarına göre toplumdaki çocuk ilgisi farklılaşmıştır (İnan,1968:4). Bu kapsamda çocuk, her yaşta ve her durumda korunması gereken toplumsal bir varlık olmuştur. Bu nedenle çocuğun yüksek yararının dikkate alınması önem arz etmektedir. Çocuğun yüksek yararı kavramı “*çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal, ahlaki, sosyo-kültürel, hukuksal ve ekonomik açıdan sağlıklı, özgür ve dengeli yetiştirilmesi amacıyla korunup kollanması*” anlamındadır. Çocuğun yararı ile diğer kişilerin yararlarının çatışması durumunda çocuğun yararına üstünlük tanınması gerekmektedir (Akyüz,2013:46).

Çocuğun yüksek yararı kavramı; çocuğun kısa vadeli dar ve bencil çıkarından ziyade uzun vadeli, geniş kapsamlı gelecekteki ve bulunduğu toplumsal çevre içerisindeki yararı kastedilmektedir. Barrie (2011) çocuğun yüksek yararına ilişkin olarak yaptığı çalışmada, neyin çocuğun tam olarak yüksek yararı olduğunun belirlenmesinde her olayın kendi şartlarına göre değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Mahkemelerde bu konuya ilişkin bazı kriterler koymaya çalışmıştır. Örneğin, 1966 tarihli olan Vandejl v. Vandejl kararında ekonomik, sosyal, dini ve ahlaki değerlendirmeler yer verilmiştir. Aynı kararda duygusal ihtiyaçlar ve hissi bağılıklar da belirtilmiştir.

Okulların, çocukların hayatlarında oldukça önemli olduğu ifade edilebilir. Çünkü çocukların hayatlarının önemli bir bölümü okullarda geçmektedir. Bu sebeple okulların, çocuğun yüksek yararının korunması ilkesi kapsamında ciddi bir öneme sahip olduğu ifade edilebilir. Aydın (2012:2-6) okulu, ortak bir

öğretimin planlı ve programlı bir şekilde uygun yaş grubundaki kişilere sunularak, onlara gerekli bilgi, beceri ve tutum kazandırılmaya çalışılan kurum veya bu işin yapıldığı yer olarak belirtmektedir. Gerek bir bütün olarak eğitim sistemi gerekse tek tek okullar yapılandırıldığında çocuk hakları temel alınmalı ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerekmektedir. Okullar şiddetten arınmış bir biçimde demokrasiyi ve hoşgörüyü temel alan ve öğrencilere yaşamlarını sorumlu yurttaşlar olarak sürdürebilecekleri yaşamsal becerileri geliştiren ortamlar sağlamalıdır. Böylelikle çocuklara değer veren, haklarını ve sorumluluklarını temel alan sağlıklı ve güvenli bir okul ortamı oluşacaktır (Akyüz, 2013:361). Okullarda, çocuklara haklarını öğretmenin en etkili yolu, onlara Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni tanıtmaktır. Sınıflarda, öğrencilerin, sözleşmeyi sınıfta okumaları ve tartışmaları sağlanmalıdır (Karaman Kepenekci, 2000:133).

Okullarda çocuğun okula kaydı ile başlayan ve mezun oluncaya kadar geçen süreçte öğrenciye yönelik olarak yaptığı hizmetlerde çocuğun yüksek yararını dikkate almalıdır. Okullarda çocuğun yararının gözetilmemesi sonucunda yaşanan olaylarda, ulusal ve uluslararası mahkemeler tarafından sorumlu kişilere, kurumlara ve hatta devletlere ağır yaptırımlar uygulanmaktadır. Bu yaptırımlar mağdur olan diğer öğrencilere ve ailelerine örnek teşkil etmektedir. Okullarda yaşanan bu olayların, çocuğun korunması ve yüksek yararının gözetilmesine yönelik düşüncenin gelişmesini ve etkin olmasını sağladığı ifade edilebilir. Örneğin, AİHM (Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi) 10.4.2012 tarihli ve 19986/06 no.lu kararı şu şekildedir;

“2004 yılında yedi yaşındaki Atalay Kemaloğlu'nun okulu kar fırtınası sebebiyle normal çıkış saati gelmeden erken dağıtılmıştır. Atalay'ın, diğer günlerde binmiş olduğu belediyenin ücretsiz servisi o saatte gelmediğinden okuldan yaklaşık 4 km uzaklıkta olan evine yürüyerek gitmeye çalışmıştır. Atalay'ın cesedi sonraki gün bir nehir yatağında donmuş olarak bulunmuştur. Atalay'ın ailesi, çocuklarının yerel mercilerin ihmali sebebiyle hayatını kaybettiğini iddia ederek dava açmıştır. Türkiye'de iç hukuk yollarına başvurup herhangi bir sonuç alamayınca aile AİHM'e başvurmuştur. AİHM

kararında; Atalay'ın ölümünde Türkiye'deki resmi makamların gereken titizliği göstermediğini ve sorumlu kişiler hakkında işlem yapılmadığını belirterek, Türkiye'yi Atalay'ın ailesine 50.000 Euro ödemeye mahkûm etmiştir.”

Ulusal ve uluslararası alanyazın incelendiğinde, daha çok velayet ilişkisinde çocuğun yüksek yararının tartışıldığı görülmektedir. Örneğin, Taşkın 2006 tarihli “Velayette Çocuğun Yüksek Yararı İlkesi” araştırmasında özellikle boşanmada velayetin verilmesine ilişkin çocuğun kısa ve uzun vadede çıkarının gözetilmesinin önemine vurgu yapmıştır. Barrie (2011:126) çocuğun yüksek yararının en tepede olduğunu ve anne-babanın yararının üstünde tutulması gerektiğini ifade etmiştir. Buna benzer biçimde 1971 tarihli French v. French kararında da mahkeme çocuğun kendisini güvende hissetmesine, velayeti verilen ebeveynin uygunluğuna, olaya özgü değerlendirmelere ve çocuğun isteklerinin önem verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Öte yandan ulusal alanyazında, okullarda öğrenci hizmetleri ile ilgili düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararı bakımından değerlendirilmesine ilişkin herhangi bir çalışmanın yapılmadığı anlaşılmıştır. Hayatlarının önemli bir bölümünü okulda geçiren çocukların, okulda buldukları zamanda yüksek yararlarının gözetilmesinin önemi gün geçtikçe daha da önem kazanmaktadır. Okullarda öğrencilerin yüksek yararının farklı boyutlarını ortaya koyan çalışmalarla, öğrenci hizmetlerinin uygulayıcısı konumunda olan yöneticilerin, öğretmenlerin ve toplumsal hayatın her alanında çocuktan sorumlu olanların verecekleri kararlarda ve gösterdikleri davranışlarda “*çocuğun yüksek yararı*”nı gözetme yönünde farkındalıklarının artırılacağı söylenebilir. Özellikle kişiliğin temellerinin atıldığı ilkokulda öğrenci hizmetlerinin sunumunda çocuğun yüksek yararının dikkate alınması büyük önem arz etmektedir. Bu araştırmanın amacı, ilkokul öğrencilerine yönelik öğrenci hizmetlerine ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararı ilkesine uygunluğun gözetilme durumunu ilkokul yöneticilerinin görüşleri doğrultusunda belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

Ankara ili kamu ilkokullarında görev yapan ilkokul yöneticilerinin,
ilkokul öğrenci hizmetlerinin;

1. Öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılması,
2. Öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesi,
3. Öğrencilerin başarısının değerlendirilmesi,
4. Öğrencilerin sağlığının korunması,
5. Öğrencilerin güvenliğinin sağlanması,
6. Öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulması, boyutlarındaki düzenlemeler ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararına uygunluğun gözetilmesine yönelik görüşleri nelerdir?

1.Yöntem

İlkokullardaki öğrenci hizmetlerine yönelik düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğunu ilkokul yöneticilerinin görüşleri ile betimlemeyi amaçlayan bu araştırma tarama modelindedir.

1.1. Çalışma Grubu

Bu araştırmanın çalışma grubunu 2016-2017 eğitim-öğretim yılında Ankara ilinin merkez dokuz ilçesindeki kamu ilkokullarında görev yapan gönüllü 18 ilkokul yöneticisi oluşturmaktadır. Evrenin çeşitli boyutlarının temsil edilebilmesi amacıyla “maksimum çeşitlilik” ilkesi gözetilmiştir. Dolayısıyla her ilçenin bir müdür ve bir müdür yardımcısı ile görüşme yapılmıştır. Maksimum çeşitlilik örnekleme, belirli çeşitlilik yelpazesinden belli durumları seçer. Geniş çeşitlilik yelpazesi içerisindeki ortak örüntüleri araştırır (Glesne,2014:61). Benzer şekilde Yıldırım ve Şimşek’e göre (2011) maksimum çeşitlilik örnekleme, görelî şekilde küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örnekleme çalışılan probleme taraf olabileceklerin çeşitliliğini maksimum seviyede yansıtabilmeyi amaçlayan bir örnekleme yöntemidir.

1.2. Veri Toplama Aracı

Araştırmanın verileri, Arslan (2016) tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış “İlkokullarda Öğrenci Hizmetleri ile İlgili Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararı İlkesine Uygunluğuna İlişkin Yönetici Görüşme Formu” ile toplanmıştır. Çalışma grubunda bulunan 18 ilkokul yöneticisi ile

görüşmeler yapılmış, görüşme dökümleri içerik analizi tekniği ile incelenmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda ilkokul yöneticilerinin görüşlerini “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” veya “uygun bulmuyorum” şeklinde belirterek bu görüşlerini gerekçeleriyle açıklamaları istenmiştir.

Görüşmelerin güvenilirliğini hesaplamak amacıyla Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik formülü kullanılmıştır. Görüşme dökümleri önce araştırmacı tarafından kodlanmıştır. Daha sonra araştırmacı dışında, birbirinden bağımsız iki uzman tarafından da bu kodlamalar tekrarlanmıştır. Yapılan kodlamalar sonucunda güvenilirlik derecesi birinci uzmanla %85, ikinci uzmanla %83 bulunmuştur. Houten ve Hall’a göre (1983, 27 akt, Taşkın, 2014) %70’lik güvenilirlik derecesi yeterli sayılmaktadır. Bu araştırmada bu oranın üstüne çıktığı için analizlerin güvenilir biçimde yapıldığı düşüncesine ulaşılmıştır.

2. Bulgular

Bu bölümde araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin, ilkokul öğrencilerine yönelik öğrenci hizmetlerine ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararı ilkesine uygunluğunun gözetilmesine yönelik görüşlerinin içerik analizi ile elde edilen bulgularına yer verilmiştir.

2.1. İlkokul Öğrencilerinin Okula Kayıt İşlemlerinin Yapılması Boyutuna Yönelik Görüşleri

İlkokul öğrencilerinin okula kayıt işlemlerinin yapılması boyutu ile ilgili düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğun gözetilmesine yönelik yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ve “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo1’de verilmiştir.

Tablo1.

İlkokul Öğrencilerinin Okula Kayıt İşlemlerinin Yapılması Boyutuna ilişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul öğrencilerinin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	4
	Kısmen uygun buluyorum	2
	Uygun bulmuyorum	12
Toplam		18

Tablo1'den de anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerin çoğunluğu (f=12) öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade eden ilkokul yönetici görüşlerinden birkaçı şöyledir:

60 ayını dolduran her öğrenciyi Eylül'ün 30'u itibarı ile ilkokul 1. sınıfa kaydını yapabiliyoruz. Ama 60 ve 66 ay arasındaki öğrencilerin 1. sınıfa başladıkları sene içerisinde sıkıntı yaşadıklarını gözlemliyoruz. Bununla alakalı öğretmenlerimizden çok fazla dönüt alıyoruz. Bu nedenle 60 ayın çok da öğrenci gelişimi açısından uygun olmadığı kanaatindeyiz. (Y2)

Kayıt ile ilgili olarak bir kere 60-66 ay arasındaki çocukların kaydında çok büyük problemler çektik biz. Bunun kaldırılması ile ilgilide ilk yürürlüğe girdiği zaman bir denek sınıfı yaptık. Saat 3.30 olduğu zaman çocukların uyuduğunu gözlemledik. Bunları raporlar halinde il, ilçe milli eğitim müdürlüklerine bildirdik. Herhalde başka yerlerden de bu gittiği için bunu 60-66 aylık zorunlu değil veli isteğine bağlı dediler. 66-72 ay arasına doktor raporu dediler. 72 aydan sonra çocukların kayıt olması esas olmalı. (Y7)

Yapılan araştırmalarda mevcut bulgulara benzer sonuçları görmek mümkündür. Şahin, Sak ve Tuncer'in (2013:1698) okul öncesi eğitim ile ilkokul birinci sınıf öğretmenlerinin ilkokula hazırlık sürecine yönelik görüşlerinin

karşılaştırılmasına ilişkin bir çalışma yapmışlardır. Çalışmaya, katılan öğretmenlere, ilkokulun hazırlık sürecini kolaylaştırmak ve daha etkili hale getirmek için önerileri sorulduğunda okul öncesi ve birinci sınıf öğretmenleri sırasıyla, ailenin okulla iş birliği içerisinde olması, okul öncesi ve ilkokulla ilgili bilgi sahibi olması, çocuğun okula karşı olumlu bakış açısı geliştirmesi, çocukla ilgilenilmesi ile çocuğu ödüllendirmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Tablo1'den görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerden 4'ü öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden ilkokul yönetici görüşlerinden ikisi aşağıda verilmiştir:

Kayıt ile ilgili bu maddeleri uygun buluyorum. 66 ay ve sonrası çocukların 1. sınıfa başlaması için uygun bir yaş. Artı veli kendi çocuğunu biliyor. Kendi karar vermezse bir uzmana götürüyor ve okula başlayıp başlamayacağına, bir engel var mı sorabiliyor. Bunun önünü de açmış. Daha öncesi 66, 67, 68 değil de daha küçük olanların dilekçe ile ertelenabiliyor. İlk sene sıkıntısını yaşadık biz bu uygulamanın yine onun sıkıntısını bu sene ortaokullarda 5. sınıflar yaşıyor. Çok kalabalık gruplar oluştu. Hem küçük yaşlar hem büyük yaşlar aynı dönemde kayıt oldu. Sonrasında veli daha bilinçlendi. Daha iyi uygulanıyor şimdi. Çocuğun yararına uygun diye düşünüyorum. Eskiden de 1 Ocak doğumlu ile 31 Aralık doğumlu olan aynı senenin çocukları bir sınıfa alınıyordu. Şimdi de Eylül'den Eylül'e gibi çok fark eden bir şey yok. Ama veliye erteleme şansı tanımış. (Y8)

Çocukların kayıt yapılan yaşı aslında değişmedi. Birkaç aylık bir farklılık var. Ama bu meclisteki veya siyaset arenasındaki tartışmaların çok ileri boyuta ulaşması nedeniyle bu tartışmalarda halk arasında yayıldığı için bu kadar üzerinde duruluyor. Bu tartışmalar yüzünden kayıtlarını bir yıl erteleyip 2. sınıfa giden çocukların yaşında olanlar 1. sınıfa da geliyor. Sadece 60-66 aylık çocukların bazı velileri ısrarla çocuklarını yazdırıyorlar. İşte bunlarda çocuklarına bakacak kimse olmadığı için bedava bakım için gönderiyorlar. (Y15)

2.2. İlkokul Öğrencilerinin Devamının İzlenmesi ve Davranışlarının Değerlendirilmesi Boyutuna Yönelik Görüşleri

İlkokul öğrencilerinin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğuna yönelik ilkokul yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ve “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo2’de sunulmuştur.

Tablo 2.

İlkokul Öğrencilerinin Devamının İzlenmesi ve Davranışlarının Değerlendirilmesi Boyutuna İlişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik İlkokul Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	11
	Kısmen uygun buluyorum	3
	Uygun bulmuyorum	4
Toplam		18

Tablo2’de anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin büyük bir bölümü (f=11) ilkokul öğrencilerinin devamının izlenmesi ve davranışların değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden ilkokul yönetici görüşlerinin ikisi şöyledir:

Genel olarak baktığımızda buralarda çocuklara ulaşıyor ve devam sağlanıyor. Çocukların yararı gözetiliyor. Ülkedeki zaten her geçen gün bilinçlenme seviyesi arttığı için bu konuda çok fazla çocuğun zarar gördüğünü düşünmüyorum. Çocukların büyük bir kısmına ulaşıyor. (Y1)

Okulumuzda devamsızlığın takibi e-okuldan yapılıyor. Zaten devamsız öğrencimiz pek yok. Sağlık problemi veya yer

değiştirme olmadığı sürece. Ama 2-3 tane yabancı (Suriyeli) öğrenci var. Onların devamsızlık problemi var. Onlar burada otururken kalkıp başka yere gidiyorlar. Haber vermiyorlar. Adres ve telefon bilgileri olmuyor. Bunlara ulaşmakta bayağı zorlanıyoruz. Onun dışında devamsız öğrencimiz yok. Burada Öğrenciler de veliler de bu konuda dikkatli. (Y4)

Tablo2'den anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden dördü (f=4) öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışların değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışların değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını belirten yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda verilmiştir:

Ortaokulda okuldan kaçma vs. gibi şeyler oluyor ama ilkokulda, bu gibi olaylar pek yaşanmıyor. Sadece ailevi problemler veya hukuki adli boyutta olan şeyler oluyor. Anne-baba ayrılıyor veya çocuğu alıp götürüyor. Annenin velayetinde olan çocuk babaya veriliyor. Baba kaydını buraya aldiramıyor. Biraz da bunun yasal, hukuki boyutunda sıkıntı var. Mahkeme kesin karar vermeli ki bu tür şeyler de ilkokullarda sıkıntı yaşanmasın. (Y6)

Özellikle ilkokulda ne davranışta ne de devamsızlıkta bir yaptırımımız yok. Yani eğitimini çocuğa vermeye çalışıyoruz. (Y16)

2.3.İlkokul Öğrencilerinin Başarılarının Değerlendirilmesi Boyutuna Yönelik Görüşleri

Öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi boyutuna ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğuna yönelik ilkokul yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ile “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo 3’de sunulmuştur.

Tablo3.

Öğrencilerin Başarılarının Değerlendirilmesi Boyutuna İlişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik İlkokul Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul öğrencilerinin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	7
	Kısmen uygun buluyorum	3
	Uygun bulmuyorum	8
Toplam		18

Tablo 3'ten de anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkökul yöneticilerinin çoğunluğu (f=8) öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı şöyledir:

Bizim kadememizdeki (ilkokul) öğrenciler başarılı gözüküyor. Ölçme değerlendirme sonuçları da onları gösteriyor. PISA sınavlarına baktığımız zaman üst kademeye çıkıldıkça öğrenci başarılarında düşüş yaşanıyor. Bilmiyorum kayıp nerde yaşanıyor ise bununla ilgili ciddi bir araştırma yapılması gerektiği kanaatindeyim. Ya öğrencilerimizi biz tam ölçmüyoruz. Ya da yapılan sınavlar bunu tam ölçmüyor. İkisinden birisi. (Y1)

Aslında hep akademik başarıya yöneliyoruz. Ama çocuklardaki bu başarı sadece akademik başarı olmamalı. Tiyatro, müzik, dramda çok başarılı çocuklarımız var. Ama biz onları göz ardı ediyoruz. Sosyal etkinlikler derslerimiz var ama onlar ne kadar yapılıyor. İçeriğine bakarsan çocuğa iyi alışkanlıklar, çevre vs. bilinci kazandırmak için özellikle 1,2,3 sınıflarda bunlara biraz daha yoğunluk verilmesi lazım ama bizim eğitim boyutu kâğıt üzerinde kalıyor. Bizim bence en büyük sıkıntımız bu bence (Y6)

Tablo 3'tengörülebileceği üzere, araştırmaya katılan ilkökul yöneticilerden yedisi (f=7) öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin bazıları aşağıda sunulmuştur:

Bizde notla değerlendirme yok zaten ilk üç sınıfta. İyi, çok iyi,

geliştirilebilir. 4. Sınıfta notla değerlendirmeye geçiliyor ondada çok fazla sıklımadan çocukları değerlendirme yapıyor. Güzel. Başarıyı da olumlu etkiliyor tabi. (Y8)

Öğrenci başarısının değerlendirilmesinde 1,2. ve 3.sınıflar için çok uygun. Sınavla değerlendirme yok. Çocuğun dersteki durumuna göre öğretmenler bir değerlendirme yapıyorlar. Bu da not şeklinde değil zaten. Geliştirilebilir, iyi, orta şeklinde. Zaten sınıfta kalma diye bir şey yok. Kalması gerekiyorsa da velinin izni ile ilkokul hayatı içerisinde çocuk bir kere kalabiliyor. Notla değerlendirmenin, sınıfta olmaması güzel bir şey. 4. Sınıfta asıl sınavlar başlıyor. Ortaokula hazırlık açısından da bu güzel bir şey. (Y16)

Tablo3'e bakıldığında, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden üçü (f=3) öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda sunulmuştur:

Başarının ölçülmesi esastır. Seviye guruplarının oluşturulması içinde aynı başarı ölçülmelidir. Ancak bu başarının değerlendirilmesi sadece ve sadece eğitimsel-öğretimsel anlamda değil çocukların kesinlikle bireysel becerileri, resim, müzik, spor diğer elişleri gibi becerileri muhakkak eğitime katılmalı. Son zamanlarda bununla ilgili yönetmelikler biraz değiştirildi. TEOG sınavlarında %35 katkı gibi ama bence yetersizdir. Tüm öğrenciler belli derslerin üzerinden puan almak yerine değişik yetenekleri ile değerlendirilmelidir. Sadece eğitimsel anlamda değerlendirilmemeli. (Y17)

Biliyorsunuz 1,2. ve 3. Sınıflarda sınav yok. Öğrenciyi tamamen gözlemleyerek değerlendiriyorsun. Buna katılıyorum. Sınav stresi olmadan çocuğu sınav stresine sokmadan değerlendirmenin çok doğru olduğunu düşünüyorum. Hatta 4. Sınıfta da sınavın olmaması daha mantıklı diye düşünüyorum. Çünkü tamamen sınava tabi tutulacaksa ilkokulda değil de ortaokulda olabilir. 4. Sınıflarda olmasa olabilir. (Y18)

2.4.İlkokul Öğrencilerinin Sağlığının Korunması Boyutuna Yönelik Görüşleri

Öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğuna yönelik yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ile “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo4’ de belirtilmiştir.

Tablo4.

Öğrencilerin Sağlığının Korunması Boyutuna İlişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik İlkokul Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul Öğrencilerin sağlığının korunmasına yönelik düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	8
	Kısmen uygun buluyorum	6
	Uygun bulmuyorum	4
Toplam		18

Tablo4’ten de anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin çoğunluğu(f=8) öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı şu şekildedir:

Öğrencilere dağıtılan süt, kantindeki uygulamalar, kontroller vb. herhangi bir sorun yok. Bizim burada velilerde dikkat ediyor. Sağlık taraması da aile toplum merkezleri tarafından yapılıyor. Bu konuda sıkıntı çekmiyoruz. Sağlık ile ilgili uygulamaları ve düzenlemeleri uygun buluyorum. (Y4)

Sağlıkla ilgili temel düzeydeki yaralanmalara karşı basit düzeyde pamuk, oksijenli su var. Biraz daha ciddi boyutta ise hemen her mahallede eski adıyla sağlık ocağı var. Biz veliyi oraya yönlendiriyoruz. Biz şehir merkezinde sağlık ocaklarından faydalanıyoruz. İçme suyu deposunun

*temizliğini yılda iki kere yapıyoruz yönetmelikte olduğu gibi.
(Y13)*

Tablo 4'ten görüleceği üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerden altısı (f=6) öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin bazıları aşağıda verilmiştir:

Sağlıkla ilgili zaten il sağlık müdürlüğünün standart aşı günleri var. Onlar yapıyor. Bu aşular çok önemli. Türkiye'de yapılan en iyi işlerden birisi diyebilirim. Fakat bizim sağlıkla ilgili düzenlemelerde kantinle ilgili sıkıntımız olabiliyor. Son gelen düzenlemelerle satışlar kısıtlandı. Çocukların ne yiyeceği belli değil. Kantinler bu konuda çok zayıf. Yani bunun standardı daha belirgin olmalı her şeyi yasaklamakla olmuyor. Çocuk o zaman dışarıdan getiriyor. Buradaki 1000 tane çocuğun çantasını her gün kontrol etmekte mümkün değil. (Y9)

Sağlıkla ilgili uygulamalarda genel olarak bir aksaklık yok. Ancak bazen temizlik konusunda aksayan yönler olabiliyor. Örneğin biz suyu kartla(parayla) aldığımız için su deposunu boşaltıp tekrar tekrar temizlemek sorun olabiliyor. Ancak işte senede 1 defa yapabiliyoruz. (Y18)

Tablo 4'e bakıldığında, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden dördü (f=4) öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda sunulmuştur:

Okullardaki sağlık boyutu sıkıntılı, çünkü yani okulları işletme olarak görmeye başladılar. İşletme mantığında düşünölmeye başlandı. TKY, stratejik plan vs. getirildi. Tamam, getirin, güzel okulları işletme gibi bakıyorsunuz. Ürün, hizmet, vb. o zaman birçok yönden böyle bakın. Benim okulum resmi anlamda 44 sınıflı bir okul 1300 tane öğrencisi var ama 1 tane hemşire yok. Bir tane teknisyen yok. Bir tane kaloriferci dahi yok. Kadrolu bir tane hizmetlim yok. Şimdi bunların

olmadığı yerde çocuklara sağlıklı bir eğitimin verildiği kanaatinde değilim. Eğer okullara da bu yönü ile bakıyorsanız farklı şeyler geliştirmeniz lazım ve dönüp işletmelere bakın. İşletmeler ne yapıyor? Bugün yani Türkiye'deki büyük kuruluşların neleri var? Her birimin her yerde daha küçük yerleşim yerlerinde dahi teknik servisleri var. Okullar dada bunu yapın. (Y1)

Hocam sağlığın korunması ile ilgili olarak bir kere hizmetli kadrosunun yeterli olması lazım. Şimdi burada 3 katımız var 1 tane hizmetlimiz var. Devamlı suretle suların dezenfekte edilmesi lazım. Yine temizlik malzemelerinin verilmesi lazım. Biz kendimiz, velilerden aldığımız paralarla karşılıyoruz. En büyük sorunlardan birisi bu yani para toplayamıyoruz. Geçen yıl 3600 lira para toplamıştık 6000 lira deterjan parası vermiştik. (Y3)

2.5. İlkokul Öğrencilerinin Güvenliğinin Sağlanması Boyutuna Yönelik Görüşleri

Öğrencilerin güvenliğinin sağlanması boyutuna ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğuna yönelik ilkökul yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ile “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo5'te gösterilmiştir.

Çizelge 5.

Öğrencilerin Güvenliğinin Sağlanması Boyutuna İlişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul öğrencilerinin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	3
	Kısmen uygun buluyorum	3
	Uygun bulmuyorum	12
Toplam		18

Tablo5'ten anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkökul yöneticilerinin büyük çoğunluğu (f=12) öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir.

Öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade eden yönetici görüşlerinin bazıları şöyledir:

Güvenliğin sağlanması ile ilgili okullarda son zamanlarda iş güvenliği kapsamında da birtakım şeyler anıldı ama bunlar çok da fazla yeterli değil. Kamera sistemi var okullarda giren çıkan izlemek için. Tabi kamera sistemini okullarda olması benim her an ona bakabileceğim anlamına gelmiyor. Bunu nasıl ki kamu binaların da güvenlik personeli oluyor. Oturuyor, bakıyor, izliyor gireni çıkan. Okullarda da bu şekilde olması lazım. (Y6)

Bizim okulumuzda güvenlik görevlisi yok. Maddi sıkıntılarımızdan dolayı yok. Veliden bize 1 lira katkı yok. Ancak İlçe Milli Eğitimden ne alabilirsem. O da tabi sürekli değil. Milli eğitimden ve bazı hayır kurumları ile iletişime geçerek aldıklarımızla öncelikli olarak toner, temizlik maddesi, vb. ihtiyaçlarımızı ancak karşılamaktayız. O nedenle güvenlik görevlisi ücretini karşılamamız mümkün değil. (Y12)

Tablo5'ten de görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden üçü (f=3) öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda verilmiştir:

Biz ilkokul olarak güvenlik tedbirlerini genelde biz idareciler, nöbetçi öğretmen ve öğrenciler karşılıyor. Şöyle ki sabah giriş-çıkışlarda ve öğlen giriş-çıkış saatlerinde okulda bir idareci bekletiyoruz. İçeriye herhangi bir veliyi almıyoruz. Velilerin hepsini tanımamız mümkün değil. Ve bu şekilde çocuklar dışarıya çıktıklarında ailelerini daha rahat buluyorlar. Ve yine ilkokulda olduğumuz için güvenlik sıkıntısı diğerleri gibi olmuyor. Lisedeki kız- erkek gönül ilişkilerinden dolayı çıkan sıkıntılar, kavgalar oluyor. Ama bizim okulumuzda ya da ilkokullarda diyelim böyle şeylere rastlanılmaz. Zaten ilkokulda 4. sınıfın sonuna kadar annesi kapıdan alıyor kapıya geri bırakıyor. Yani çocuğun başka bir yere gitme şansı neredeyse sıfırdır. Bununla ilgili çok sıkıntı yaşamıyoruz. (Y10)

Tablo5'e bakıldığında, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden üçü

(f=3) öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını belirtmişlerdir. Öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda sunulmuştur:

Biz ilkokul olduğumuz ve çevresi çok sıkıntılı olmadığı için sıkıntı çekmiyoruz ama dıştan gelebilecek tehlikelere karşı bir güvenlik görevlisi olursa daha iyi olur. Bizim okulumuzda güvenlik görevlisi yok. Okul görevlisini koyuyoruz. Görevlide bu işi tam yapamıyor. (Y4)

Burası bir mahalle okulu. Genellikle anne babalar bırakıyor- alıyor. Genellikle çok sorun yaşanmıyor. Ama anne-babanın ayrı olduğu aileler çok sorun oluyor Çocuğun anne ve babadan habersiz alınmaması lazım. Bu durumda da rehber öğretmenlerimiz bu sorunları çözmeye çalışıyor. Yani güvenlik ile ilgili o tür sıkıntılarınız oluyor. Tabi güvenliğin olursa daha iyi olur. (Y5)

2.6. İlkokul Öğrencilerine Rehberlik Hizmetleri ve Sosyal Etkinliklerin Sunulması Boyutuna Yönelik Görüşleri

İlkokul öğrencilerine rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulması boyutuna ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına uygunluğuna ilişkin ilkokul yönetici görüşleri “uygun buluyorum”, “kısmen uygun buluyorum” ile “uygun bulmuyorum” alt kategorilerine ayrılarak frekans dağılımları Tablo6’da sunulmuştur.

Tablo 6.

Öğrencilere Rehberlik Hizmetlerinin ve Sosyal Etkinliklerin Sunulması Boyutuna İlişkin Düzenleme ve Uygulamaların Çocuğun Yüksek Yararına Uygunluğuna Yönelik İlkokul Yönetici Görüşlerinin Frekans Dağılımları

Kategori	Alt Kategoriler	f
İlkokul Öğrencilerine rehberlik hizmetleri ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalar	Uygun buluyorum	6
	Kısmen uygun buluyorum	7
	Uygun bulmuyorum	5
Toplam		18

Tablo 6'dan da anlaşılacağı üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin yedisi (f=7) öğrencilere rehberlik hizmetleri ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. İlkokul öğrencilerine yönelik rehberlik hizmetleri ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade eden ilkokul yönetici görüşlerinin bazıları şöyledir:

Rehberlik ve sosyal etkinlikler ile ilgili çalışmalar öğretmenlerimizin özverisi ile koşullar zorlanarak yapılıyor. Ama daha iyi çalışmalarda yapılabilir. Planlamalar yapılarak daha farklı çalışmalar da yapılabilir. Okulun tutumunun önemli olduğunu düşünüyorum. (Y2)

Rehberlik servislerinin durumu rehber öğretmenin tutumu ile alakalı. O öğretmen iyi bir diyalog kurarsa öğretmenle, öğretmen ve veli bir şekilde tatmin olabiliyor. Zaten diyalogu da iyi değilse rehberlik servisi çalışmıyor diye başlıyorlar. Evrakla ilgili tutulması gerekeni tutuyorlar ama asıl olan evrak değil yani. Yine bazen veliler, bazen de sınıf öğretmenleri çocuklarını rehberlik servisine yönlendirdikleri zaman şöyle bir şey içerisine giriyor. "çocuğum oraya gitti kesin bir çözüm alması lazım" öğretmenlerde "çocukla baş edemedim, gönderdim rehberlik servisine onlar halledecekler" benim bildiğim kadarı ile rehberlik servisi çözüm üretmek yerine çocuğa çözüm üretme noktasında çocuğa yardımcı olmayı amaçlıyor. Bu amaçla gönderiyorsanız yapılması gerekenler yapılıyor. Ama ben çocuğu gönderdim, çocuğun bütün davranışları değişmesi lazım düşüncesiyle gönderiyorsanız rehberlik servisine bu servisten istediğiniz çalışmayı alamıyorsunuz. (Y13)

Tablo 6'da görüldüğü üzere, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerden altısı (f=6) öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. İlkokul öğrencilerine rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını ifade eden ilkokul yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda verilmiştir:

Rehberlik hizmetleri ilkokullarda en kolay uygulanan hizmet diyebiliriz. Ortaokul, lisede biraz daha ergenlik olayı işin içine girdiği zaman rehber öğretmenler çok zorlanıyor ama burada veli ile de iş birliği yaptığımız zaman servis güzel işliyor. Bu boyuttaki uygulamalar çocuğun yararına uygun şekilde işlemektedir. (Y8)

Sosyal etkinliklerle ilgili bu düzenlemelere tamamen katılıyorum. Prosedürler de falan bir sıkıntı yaşanmıyor. Sadece biraz evrak işi var. (Y18)

Tablo 6'ya bakıldığında, araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinden beşi (f=5) öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına yönelik düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir. İlkokul öğrencilerine rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına yönelik düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade eden yönetici görüşlerinin birkaçı aşağıda belirtilmiştir:

Öğrencilerimiz sportif faaliyetlere, yarışmalara katılıyor. Bu etkinlikler tam değerlendirilmiyor. Yeterince önem verilmiyor. Buda katılımı olumsuz etkiliyor. (Y4)

Okullarda çocuğun ilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirme konusunda sıkıntı var. Bunlar çok fazla yapılmıyor. Sosyal-kültürel etkinlik denildiği zaman genelde çocuğu hadi tiyatroya götürüeyim hadi pikniğe götürüeyim yani bu anlaşılıyor da aslında o değil. Çocuğun ilgi alanlarına göre resim, müzik, satranç veya daha farklı bir spor dalı da olabilir. Biz de yani ilkokullarda bu sosyal etkinliklerde çocuğun yetenekleri çok fazla değerlendirilmiyor Genelde şu oluyor. Öğretmen genelde sınıfında aynı çalışmayı tüm sınıfa yapıyor ama sınıf içerisinde birbirinden farklı çocuklar var. Kimi resim, kimi müzik, kimi sportif faaliyetlerde iyidir. Ama biz ne yapıyoruz. Tek bir kalıba koyuyoruz o da başarısız oluyor. Aynı sınıf içerisinde yapıldığı içinde pek verimli, sonuca yönelik bir şey olmuyor. Çocukların yararına çok katkısı olmuyor. Çocuk yetenekli ise de kalıyor. Köreliyor. (Y6)

SONUÇ

Araştırmanın sonuçlarına göre ilkokul yöneticilerinin çoğunluğu öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları

çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir öğrencilerin okula kayıt işlemlerinin yapılmasına ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararının gözetilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Cerit, Akgün, Yıldız ve Soysal (2014) yapmış oldukları çalışmada yeni eğitim sisteminin (4+4+4) başlangıcında yaşanan sorunlara ilişkin okul yöneticileri ile öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda, en ciddi sorunun “okula başlama yaşının küçük olduğu” sonucuna ulaşmışlardır. Merter, Şekerci ve Bozkurt’un (2013) yapmış oldukları benzer bir çalışmada, araştırmaya katılan öğretmenlerin büyük kısmı, 66 ve 72 aylık çocukların aynı eğitim programına göre öğrenim görmelerini, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerinin aynı olmaması sebebiyle uygun bulmadıklarını belirtmişlerdir. Çocukların 72 ayını doldurmadan ve belli bir olgunluk seviyesine ulaşmadan ilkokula kayıt edilmesini önlemek üzere MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği’nin 11. maddesinde okula kayıta öğrencinin yaşının ve hazırbulunuşluk düzeyinin dikkate alınmasını sağlayacak düzenlemeler yapılması gerektiği söylenebilir.

İlkokul yöneticilerine göre öğrencilerin devamının izlenmesi ve davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararı gözetilmektedir. Öğrencilerin davranışlarının değerlendirilmesine ilişkin çalışmalarda, öğrencilerin disiplin gibi konularda kendilerine sorumluluk verildiği zaman daha çok olumlu karşılık verdikleri belirlenmiştir. İngiliz Eğitim Danışma Merkezinin (*Advisory Centre for Education*) yürüttüğü araştırmaya göre, bireysel sorumluluğu ortaya çıkarmayı hedefleyen okul faaliyetleri, uygulamada olumlu sonuçlar vermektedir. Bu tür faaliyetlerle öğrencilerin davranışları gelişir, insan haklarını öğrenir ve okul yaşamına iyi yönde katkı sağlar (Fortin, 1998:148).

Çalışmaya katılan ilkokul yöneticilerinin çoğunluğu öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararının gözetilmediği sonucuna ulaşılmıştır. İlkokul yöneticileri, öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesine ilişkin düzenlemelere öğrencilerin akademik

başarılarının yanında sanat, spor ve sosyal alanlardaki başarılarının da değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmişlerdir.

Araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin çoğunluğu öğrencilerin sağlığının korunmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulduklarını belirtirlerken öğrencilerin güvenliğinin sağlanmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaları çocuğun yüksek yararına uygun bulmadıklarını ifade etmişlerdir. Güvenliğin sağlanması ile ilgili olarak Geyin (2007) yapmış olduğu çalışmada, okul yöneticilerinin öğretmenlere kıyasla okuldaki güvenlik problemlerini daha az güvenlik önlemlerini daha yeterli düzeyde, okuldaki disiplini ve kişiler arası ilişkileri, fizikî yapı düzenlemeleri ile öğrencilere uygulanan rehberliği daha yeterli algıladıklarını belirtmiştir. Verdugo (1999) yapmış olduğu araştırmanın sonucunda okul güvenliğine yönelik elde edilen bazı bulgular şu şekilde sıralanabilir: Okulda yaşanan suç ve şiddet olayları okulun içinde bulunduğu çevrenin yansımasıdır. Okul büyüklüğü ile şiddet olaylarının sıklığı arasında doğru orantı vardır. Bu araştırmanın sonuçlarına benzer şekilde Özer (2006) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin, okul güvenliğine ilişkin algılarına yönelik olarak yapmış olduğu çalışmada, küçük okullarda bulunan öğrencilerin, okullarında güvenlik sorununun daha az yaşandığı görüşünde olduklarını ifade etmiştir. Bulgular gözden geçirildiğinde, öğrenci sayısının fazla olduğu okullarda güvenlik sorunlarının daha fazla yaşandığı bildirilmiştir. Yeni yapılacak okulların planlanmasında bu durumun göz önünde bulundurulması gerektiği ifade edilebilir.

Araştırmaya katılan ilkokul yöneticilerinin büyük bir bölümü öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin düzenleme ve uygulamaların çocuğun yüksek yararına kısmen uygun bulduklarını ifade etmişlerdir. Sonuç olarak, ilkokul yöneticileri, öğrencilere rehberlik hizmetlerinin ve sosyal etkinliklerin sunulmasına ilişkin ilgili düzenleme ve uygulamalarda çocuğun yüksek yararının kısmen gözetildiğini belirtmişlerdir. Çınkır (2010) çalışmasında, okul müdürlerinin eğitim öğretim alanında karşılaştıkları en ciddi sorunun “sosyal ve kültürel etkinlikler için kaynak yetersizliği” olduğu sonucuna ulaştığını belirtmiştir. Bu bulguyu destekleyen başka bir çalışmada, okul müdürlerinin ders dışı çalışmalarla ilgili olarak en

fazla, “okulun fiziki altyapısının yetersizliği”, “kulüp çalışmalarının kâğıt üzerinde kalması” ve “beden eğitimi ve sosyal etkinlikler için uygun mekân bulunmaması” sorunlarını yaşadıklarını ifade etmiştir (Turan:2007). Aynı şekilde Gündoğdu, Karataş ve Nacar (2011) çalışmalarında okul müdürlerinin ders dışı etkinliklerin uygulanmasında “yeterli maddi desteğe sahip olmadıkları” ve “çevre imkânlarından yeterince yararlanamadıkları” sorunlarını yaşadıklarını ortaya koymuşlardır. Araştırmanın bulgularıyla paralel bir biçimde Bıyık (2014) çalışmasında, eğitim hizmetlerinden kaynaklanan sorunlar içerisinde okul yöneticilerinin, sosyal etkinlikler ve kulüp çalışmalarında amacına uygun olarak yerine getirilmemesi sorunu ile çok sık karşılaştıkları sonucuna ulaşmıştır. Sosyal etkinlikler için gerekli olan fiziki şartların çoğu okulda yetersiz olması ve maddi imkansızlıklar özellikle ilköğretim yöneticileri tarafından ifade edilmiştir. Sonuç olarak, ilköğretim fiziki altyapılarının yetersizliği ile maddi olanakların yetersizliği gibi nedenlerle okullarda sosyal etkinliklerin sunumunda çocuğun yüksek yararının gözetilmediği ifade edilebilir. İlkokullarda sanat, müzik, resim ve spor atölyelerinin kurulmasını ve öğrencilerin ilgi, yetenek ve becerileri doğrultusunda gelişimine uygun sosyal etkinliklere yönlendirilmesini sağlamak üzere MEB Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği ile MEB İlköğretim ve Orta Öğretim Kurumları Sosyal Etkinlikler Yönetmeliği'ne hükümler konulmalıdır. Bu hükümlerin uygulanmasını sağlamak amacıyla mevcut okullara kaynak ayrılarak sosyal alanları genişletilmeli ve yeni yapılacak okullar ise çocukların oynayacakları, yaparak öğrenecekleri alanları olacak biçimde planlanmalıdır. Ayrıca apartman okullara ruhsat verilmesini engellemeye yönelik düzenlemeler getirilmesi gerektiği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- AIHM, (2012). 19986/06 no.lu İlbeyi Kemaloğlu ve Meriye Kemaloğlu v. Türkiye Kararı. <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-110254/E.T.> 28.09.2016Akyüz, E. (2013). Çocuk Hukuku. Ankara: Pegem Akademi.
- Aslan, G. (1994). İlkokul Öğrencilerinin Başarı ve Başarısızlıklarında Aile Faktörü. Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi. SBE.
- Aydın, İ. (2012). Alternatif Okullar. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Barrie, G.N. (2011). “The Best Interest of Child: Lessons From The First Decade Of The New Millennium”, Tydskrif Vir Die Suid-Afrikaanse Reg, 1, 126-137.
- Bıyık, E. (2014). İlkokul/Ortaokul Müdürlerinin Okul Yönetiminde Karşılaştıkları Yönelimsel Sorunların Belirlenmesi: Araklı İlçesi Örneği. Yüksek Lisans Tezi Okan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Cerit, Y., Akgün, N. Yıldız, K., ve Soysal, M.R. (2014). “Yeni Eğitim Sisteminin (4+4+4) Uygulanmasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri (Bolu İl Örneği)”, Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 4 (1), 59-82.
- Çınkır, Ş. (2010). “İlköğretim Okulu Müdürlerinin Sorunları: Sorun Kaynakları ve Destek Stratejileri”, Elementary Education Online, 9 (3), 1027-1036.
- Fortin J. (1998). Children’s Rights And The Developing Law. London: Butterworths.
- Geyin, Ç. (2007). Genel Liselerde Okul Güvenliği Algılarının İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü İstanbul.
- Gündoğdu, C., Karataş, Ö. ve Nacar, E. (2011). “Ders Dışı Etkinliklerin Uygulamalarında Okul Müdürlerinin Sorunları”, e-Journal of New World Sciences Academy, 6 (1), 65-72.
- Glesne, C. (2014). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (A. Ersoy, ve P. Yalçınoğlu, Çev.) Ankara: Anı Yayıncılık.
- İnan, A. N. (1968). “Çocuk Hakları Beyannamesi İlkelerinin Türk Hukuk Sistemine Etkisi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 201-219.
- Karaman Kepenekci, Y. (2000). İnsan Hakları Eğitimi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Merter, F., Şekerci, H. ve Bozkurt, E. (2013). “Aynı Sınıfta Öğrenim Gören Altmış Altı ve Yetmiş İki Aylık Öğrencilerin Yaşadığı Sorunların Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi”, XII. Ulusal Sınıf Öğretmenliği Eğitimi Sempozyumu. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Fakültesi. 23-25 Mayıs 2013. Aydın.
- Miles M. B., Huberman A. M. (1994). Qualitative Data Analysis, USA: Sage Publications.
- Özer, N., (2006). İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Okul Güvenliğine İlişkin Algıları. Lisansüstü Bilim Uzmanlığı Tezi İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Şahin, İ.T., Sak, R., Tuncer, N. (2013). “Okul Öncesi ve Birinci Sınıf Öğretmenlerinin İlköğretime Hazırlık Sürecine İlişkin Görüşlerinin Karşılaştırılması”, Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri13(3) , 1691-1713.
- Taşkın, Ö.Ö. (2006). Velayette Çocuğun Yüksek Yararı. Yüksek Lisans Tezi. Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Taşkın P. (2014). Ortaöğretim Okulları Öğrencilerine Yönelik Disiplin Düzenleme ve Uygulamalarının Çocukların Temel Hak ve Özgürlükleri Bağlamında Değerlendirilmesi. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Turan, H. (2007). Çankaya İlçesinde Görev Yapan İlköğretim Okul Müdürlerinin Yönetim İşlevlerinde Karşılaştıkları Sorunlar ve Sorun Çözme Uygulamaları. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Verdugo. R. R.(1999). “Safe Schools: Theory, Data, and Practices”, Education and Urban Society, 31(3), 267-274.
- Yıldırım A., Şimşek H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

KENTLİ HAKLARI BAĞLAMINDA KENTSEL GÜVENLİK HAKKI

Abdullah TAŞTEKİN*

Öz

Bu çalışma, kentsel güvenliğin kentte yaşayanların temel bir hakkı olduğu varsayımına odaklanan teorik bir çalışmadır. Kentsel güvenliği; kent sınırları içerisinde yaşayan kişinin ya da topluluğun, ihtiyaçlarını giderirken, çalışırken, gezerken, evinde/işyerinde yaşarken, uyurken, dinlenirken ve sosyal ilişkiler kurarken can, mal ve namus güvenliğinin sağlanması olgusudur. Kentlere özellikle de metropol alanlara yoğun ve heterojen nüfus akımının yaşandığı günümüzde, kent ve güvenlik kavramları adeta birbirinden ayrılmaz iki kavram haline gelmiştir. Güvenlik hizmeti genel bir kamu hizmeti olarak algılansa da kentsel güvenliğin sağlanmasında yerel yönetimlerin de önemli yetki ve sorumlulukları olduğu ve merkezi yönetim ile yerel yönetimin işbirliği yaptığı konuların başında gelmektedir. Bu alanda polis, jandarma, çarşı ve mahalle bekçisi, zabıta, köy korucusu ve özel güvenlik birimleri kentsel güvenlik sorunlarına karşı bir çözüm aracı olarak düşünülmüş ve kentsel alanlarda çeşitli yetki, görev ve sorumluluklar ile donatılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Avrupa Kentsel Şartı, Kentli Hakları, Kentsel Güvenlik.

RIGHT TO URBAN SECURITY IN THE CONTEXT OF URBAN RIGHTS

Abstract

This is a theoretical study which focuses on the assumption that urban security is a fundamental right of urban residents. Urban security is the phenomenon of ensuring the safety of life, property and honor while satisfying the Daily needs, working, traveling, living at home / workplace, sleeping, resting and establishing social relations of the person or community living with in the boundaries of the city. In today's World where dense and heterogeneous population flows are experienced especially in metropolitan areas, the concepts of city and security have become two in separable concepts. Although security service is perceived as a general public service, it is one of the most important issue in which local administrations have important Powers and responsibilities in ensuring urban security and that central government and local government cooperate. In this area, police, gendarmerie, bazaar and neighborhood guards, municipal police, village guards and private security units have been considered as solutions against urban security problems and are equipped with various powers, duties and responsibilities in urban areas.

Keywords: European Urban Charter, Urban Rights, Urban Security.

---

*Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü, atastekin@yahoo.com

GİRİŞ

Avrupa Kentsel Şartı'nda bahsedilen insan haklarından biri olan güvenlik hakkı kuşkusuz kentlerde yaşayan bireyler için büyük bir önem teşkil etmektedir. Kentsel güvenliğin var oluşu beraberinde birçok olumlu sonuçlar getirdiği gibi, güvenliğin olmayışı da beraberinde birçok sorun getirebilmektedir.

Kentsel güvenliği olumsuz yönde etkileyen faktörlerin başında; yoksulluk, göç ve buna bağlı olarak gecekondulaşma, sokak çocukları, evsizler vb. bireyler oluşturmaktadır. Saydığımız bu ve buna benzer etmenlerin beraberinde getireceği ilk olumsuzluklardan biri suçtur. Suç oranının yüksek olduğu bir yerde ise kent güvenliğinden bahsetmek mümkün olmayacaktır. Örneğin başıboş bırakılan sokak çocukları ilk başlarda çok sorun olmasalar da ilerleyen dönemlerde geçimlerini sağlamak adına gasp ve hırsızlık gibi gayri hukuki yollara başvuracaklardır. Aynı şekilde bu grupta olan insanlar madde bağımlılığına müptela olabilmekte ve bunun temini için yine aynı şekilde hukuksuz yollara başvurabilmektedirler. Böyle bir durumda kent güvenliğinin zafiyete uğradığı tartışmasız bir hal almaktadır. Avrupa Konseyi ise burada yerel yönetimlere daha fazla rol biçerek bu olumsuz durumları ilk elden düzeltirmeye çalışmaktadır. Bunun için yerel yönetimlere bazı sorumluluklar yüklemektedir.

Son iki yüz yılda gerçekleşen yoğun kentleşme ve kentsel nüfusun artması, güvenlik hizmetlerinin kentsel alanda etkin biçimde yürütülmesini rahat bir kentsel yaşam için zorunluluk hâline getirmiştir. Bu kapsamda yerel yönetim birimlerinin halka en yakın hizmet birimleri olması nedeniyle güvenlik hizmetlerinin kentsel alanlarda örgütlenmesi hız kazanmıştır. Bu süreçte polis, jandarma, çarşı ve mahalle bekçisi, zabıta, köy korucusu ve özel güvenlik birimleri kentsel güvenlik sorunlarına karşı bir çözüm aracı olarak düşünülmüş ve kentsel alanlarda çeşitli yetki, görev ve sorumluluklar ile donatılmıştır.

1.AVRUPA KENTSEL ŞARTI

Avrupa Kentsel Şartı “Avrupa Konseyi” üyesi tüm ülkeler tarafından “Ortak Kent Politikası” olarak kabul edilmiş olan ve ulusal dillere çevrilip yayımlanan bir rehber program niteliğini taşımaktadır. Bu şart içinde barındırmış olduğu ilkeler gereği özellikle bunalımda olan kentler bakımından bir kurtuluş, bir çıkış yoludur (Acar, 2004:18).

Avrupa Kentsel Şartı, Avrupa Konseyi’nin yapmış olduğu kentsel politikalarından yola çıkılarak yapılmıştır. Bu politikaların gelişimi ise 1980 ile 1982 yılları arasında Konsey tarafından düzenlenen Kentsel Rönesans için Avrupa Kampanyası kapsamında geliştirilmiş ve düzenlenmiştir. Tüm Avrupa’yı kapsayan bu kampanya yerleşim yerlerinde yaşayacak olan insanların bu gereksinimlerinin iyileştirilmesi için yapılmıştır. Burada dört temel konuya daha çok ağırlık verilmiştir. Bunlar; Fiziki kentsel çevrenin iyileştirilmesi, konut stokunun iyileştirilmesi, yerleşim yerlerinde sosyal ve kültürel olanakların artırılması ile toplumsal kalkınma ve halkın katılımının özendirilmesidir (Tortop ve Diğ., 2006:399).

Kentli haklarının uluslararası alanda ele alınması 1980’li yıllara kadar uzansa da bu hakların uluslararası bir metin haline ancak Avrupa Kentsel Şartı’nda ulaşabilmişlerdir. Avrupa Kentsel Şartı Türkiye’nin de dâhil olduğu Avrupa Konseyi’ne bağlı Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin 18 Mart 1992 tarihli 27. oturumunda kabul edilmiştir. Şart daha önceki uluslararası metinlerden farklı olarak hükümetlerin imzalarına değil de yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Türkiye’de Buca Belediyesi dışında henüz herhangi bir yerel yönetim birimi bunu imzalamış değildir (Pektaş ve Akın, 2010:27).

1.1. Şartın Amacı ve Yapısı

Bu şartın amacı olarak; yerel yönetimlerin bir kenti yönetebilmesi için pratiklerin belirlenmesi, gelecekte olabilecek bir Kentli Hakları Kongresi’ne temel ilkeler oluşturulması, bu şartın ilke ve kurallarını yerine getiren kentlere verilecek uluslararası ödüllere bir merkez oluşturulması gibi maddeler

gösterilebilir. Felsefesi ise; bu açıdan şart açık, belirli ve vurgu yapılmak istenen ipuçlarını içerir. Şartın kentsel gelişmenin yönetiminden sorumlu ve tanımlanmış yükümlülükleri olan net bir yerel yönetim boyutu bulunmaktadır (Tortop ve Diğ., 2006:400)

Avrupa Kentsel Şartı'nın maddelerine bakılacak olursa, bu maddelerin bireylerin, dayanışma ve sorumlu hemşeriliğe ilişkin eşit yükümlülükleri kabul edip benimsemelerine bağlıdır. Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kentlilerin hakları şöyledir (Palabıyık, 2004:5-6).

a) güvenlik; olabildiğince suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış güvenli bir kenti belirtmektedir

b) sağlıklı çevre; hava gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ile doğal kaynakları korunan bir çevreyi tanımlamaktadır.

c) istihdam; Kentte yaşayanlara yeterli istihdam alanı oluşturularak, ekonomik kalkınmadan pay almaları ve ekonomik olarak özgür olmaları olanağını sağlamaktır. d) konut; dokunulmazlığın garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması.

e) dolaşım; toplu ulaşım, özel araçlar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetinin ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu ve düzenin sağlanması anlamına gelmektedir.

f) sağlık; Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması ve bunun için gerekli adımların atılması.

g) spor ve dinlenme; yaş, yetenek ve gelir durum her ne olursa olsun her kentli için spor yapabilme ve boş vakitlerin değerlendirilme hakkı.

ğ) kültür; farklı kültürel faaliyetlere erişebilme ve katılabilme hakkı.

h) kültürler arası kaynaşma; geçmişten günümüze kadar farklı kültür ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış ve huzur içinde yaşamalarının sağlanması hakkı.

1) kaliteli mimarı ve fiziksel çevre; tarihi yapıların duyarlı bir şekilde restorasyonu ve çağdaş mimari işlevlerin uygulanmasıyla uyumlu fiziksel mekânların ortaya çıkarılması.

i) katılım; kentlilerin gereksiz bürokrasilerden kurtarılması, olabildiğince kararlara katılımı ve bu kararlardan haberdar olmaları.

k) ekonomik kalkınma; yerel yönetimlerin doğrudan veya dolaylı bir şekilde ekonomik kalkınmada rol alması. Sürdürülebilir kalkınma; yerel yönetimlerin kalkınma hamlelerinde çevreye de duyarlı olmaları ve bununla uzlaşılı halinde olmaları.

l) mal ve hizmetler; kaliteli, erişilebilir ve kapsamlı bir şekilde yerel yönetim veya özel sektör ya da her ikisinin de ortaklığı ile sağlanması.

m) doğal zenginlikler ve kaynaklar; yerel doğal kaynak ve değerlerin yerel yönetimler tarafından akılcı ve verimli bir şekilde adaleti gözeterek yaşayanların lehine korunması ve yönetmesidir.

2.KENTSEL GÜVENLİK HAKKI

2.1. Güvenli Kent

Güvenli kent; o kentteki yerleşimcilerin kendilerini kentin herhangi bir yerinde, herhangi bir saatte güvende hissettikleri kenttir. Güvenli kent oluşturma çabaları güvenli kent kavramı olarak tanımlanabilir. Bir diğer tanımda ise; güvenli kent oluşturabilmeye yönelik kent planlaması, binaların tasarımları, trafik düzeninin sağlanması, kent bilgi ve güvenlik sistemleri, suçla ilişkin toplumsal, ekonomik ve politik boyutlar dâhil olmak üzere kentin tasarımına ve gelişimine yön verirken güvenlik kaygılarını ve kamunun düzenini göz önüne alarak suçların önlenmesi için uygun değer sosyal ve fiziki koşulları sağlamaya çalışan, suçun işlenmesinin ardından da suçluların yakalanmasını kolaylaştıran kentle ilgili yapılan çalışmaların bütünüdür (Gündüzöz, 2016:344).

Kentlerde yaşam, ancak güvenliğin sağlanmasıyla mümkün olabilmektedir. Kentlerde işlenen suçlar, kent güvenliğine olumsuz bir etki yapmaktadır. Kentin

güvenliğini ortadan kaldıran temel nedenlerin başında kentsel mekânlarla suç arasında bir ilişki olmasıdır. Suçun oluşabilmesi için suçlu, mağdur ve mekân olgusunun bir arada olması gerekmektedir. Bundan dolayı suçun işlendiği yer, suçu işleyen kişi kadar önemlidir (Brantigham, 1995, ss. 5-26; akt. Bahar, 2009:271).

Wilson ve Kelling'in 1982 yılında geliştirdikleri Kırık Pencereler Kuramı benzetmesi ile kent güvenliğini açıklamaktadırlar. Wilson ve Kelling kent yaşamındaki düzensizliklerin henüz küçük çaplıken çözülmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Bu teoriye göre, bir evin pencerelerinden birinin kırılması ve tamir edilmemesi, kısa bir süre içinde o evin diğer pencerelerinin de kırılmasına ve evin tamir edilemez bir boyuta ulaşmasına neden olacaktır. Kırık pencerelerin tamir edilmemeleri, o yerde sosyal düzenin, kontrolün, kuralların ve sorumlulukların olmadığı anlamına gelmektedir. Kırık pencerenin kısa bir sürede tamir edilmesi ise, bölgede düzen ve asayişin korunduğu hissini vererek başka suçların işlenmesini ve bu ihtimali azaltacaktır. Toplum düzenini bozan kişi veya kişilere tepkinin olmaması, kuralları çiğnemek isteyenleri cesaretlendirir. Bu durum ise suç işleyenlerin de cesaretlenmesi anlamına gelmektedir. Sosyal kontrolün olmadığı yerde yasal otoritenin varlığından bahsedilemez. Kırık Pencereler Teorisi'ne göre sapkın davranışlara gecikmeden müdahale edilmesi gerekmektedir (Brantigham, 1995, ss. 5-26; akt. Bahar, 2009:271).

2.2. Kentin Güvenliğini Tehdit Eden Unsurlar

2.2.1. Kent Sokaklarında Yaşayan Çocuklar

Dünyada sokak çocukları kavramı ilk olarak 1851 yılında Henry Mayhew tarafından kullanılmıştır. Bu kavramın literatüre geçip yaygınlaşması ise 1979'da Birleşmiş Milletler Çocuk Yılından sonra olmuştur. 1980'li yıllarda UNICEF'in yaptığı çalışmalar neticesinde gerçek sokak çocukları ile sokağın çocukları şeklinde ayırım yapılarak bir tanımlamaya gidilmiştir. Sokaktaki çocuklar sokakta olan ve ailenin geçimine katkıda bulunmak adına çalışan çocuklar için kullanılan bir tanımlama iken; sokağın çocukları günlük

geçimlerini ailelerinden hiçbir destek almadan kendi başlarına sağlamaya çalışan çocuklar için kullanılan bir tanımlamadır. Sokağın çocukları; ya evi terk etmişlerdir ya da aileleri tarafından dışlanmışlardır. Bu çocuklar genelde toplum tarafından da dışlanırlar. Geceyi sokakta geçirirler, geç saatlere kadar uyumazlar, evleri yoktur, başıboş gezer, hırsızlık yapar ve suç işlerler. Bazıları da madde bağımlıydırlar (Günşen, 2009:13).

Türkiye’de ise sokak çocukları; refah devleti anlayışı, kamu hizmeti ve küreselleşme kavramlarının tartışıldığı 1990’lı yıllarda gündeme gelmiştir. Yine aynı dönemde rekabet, bireysellik ve piyasa gereklilikleri gibi durumların olumlandığı bir zaman dilimine denk gelmektedir. Değer yargılarımıza yeni kavram ve düşünceler girmiştir. İş böyle bir ortamda “sokak çocukları” kavramı gelişmiştir. Büyük kentlere göç ile de bu kavram bir suç unsuru teşkil etmeye başlamıştır. Sokaklara itilen çocuklar ile gasp ve kapkaç oranlarındaki artışta bir paralellik görülmüştür. Çocukların suçu kolay işlemesi ve daha az delil bırakması bakımından sorunun büyüyerek devam ettiği görülmektedir (Fırat, 2008:215).

Sokaklarda çalışan çocukların sorun olmasındaki en önemli sebep ise; çocukların sosyal ve kültürel tehlikelere karşı zayıf durumda olmaları, istismara açık olmaları ile olabilecek tehlikelere karşı koyabilecek güçte olamamalarıdır (Kömürcü ve Avşar Negiz, 2006:976). Bu kadar rahat bir şekilde istismara açık ve savunmasız olan çocuklar elbette suça bulaşma ve bulaştırılmaya karşı ortaya güçlü bir irade koyamayacakları görülmektedir.

2.2.2. Yoksulluk

Yoksulluk, ilk çağlardan günümüze kadar gelen önemli toplumsal sorunlar arasında yerini korumaktadır. Günümüzde ise küresel bir boyuta evrilmiş ve karmaşık bir hal almıştır. Küreselleşme ve kapitalizmin etkisiyle birlikte yoksulluk çok boyutlu bir hal almıştır. Dünyada maddi yönden akışların hızlanması bir yandan zenginliği arttırmakta, bir yanda da kitlesel yoksul kesimleri meydana getirmektedir. Bunun en önemli nedeni ise kaynakların adil

olmayan bölüşümdür. Yani zenginler daha zengin olmakta, yoksullar da daha yoksul olmaktadır (Açıkgöz ve Yusufoglu, 2012:78).

İktisadi olarak eşitsizlik, işsizlik ve yoksulluk ile suç arasında pozitif bir bağlantının olduğuna işaret edilmektedir. Birçok sosyolog, yoksul insanların suçlu fiillere daha fazla yakın olduklarını ileri sürmektedir. Bunda yoksulluğun bıçak sırtında bir yaşamı imlemesi, onların genelinde olumsuz koşullarda bulunması, dezavantajlı yerlerde ikamet etmeleri, sağlıksız ve dengesiz beslenmeleri ve toplum tarafından dışlanmalarının büyük bir payı bulunmaktadır. Yoksul bireylerin toplumsal denetim ve normatif kuralları boş geçmesi hiççilik ve kuraldışı eylemlere yönelmelerinde kolaylaştırıcı bir etmen olabilir. Her sınıftan insan kente özgü bireyci ve rasyonel kültürün rüzgârına yenik düşebilmektedir. Her kesimde bu rüzgâr ile bazı bozukluk ve düzensizlikler meydana gelebilmektedir. Bu durum yoksul kesimde etkisini daha farklı bir boyutta göstermektedir. Bıçak sırtında yaşayanlar ayakta kalmak için mecburiyetten bir takım kural dışı yollara daha kolay sapabilmektedir (Aytaç, 2016:138).

2.2.3. Evsizler

21. yüzyılda Türkiye’de evsiz olarak adlandırılan yeni bir yoksulluk türü şekillenmiştir. İmajları kuran kanaatin, literatürün, söylem ve görme biçimlerinin görünmezleştirdiği evsizlik olgusu; ilk başlarda evsiz olmayan bedenlerin uzun soluklu bir statü kaybı ve korunmasızlık süreci neticesinde hukuki, ekonomik ve kurumsal güç ilişkilerinin kesişiminin de evsizleşmesi durumudur. Evsizlik sadece bir yoksulluk kategorisi değildir. Bu durum sınıfsal bir durum ve statüye işaret etmekle birlikte sadece ekonomik olarak da izah edilebilecek değildir (Gümüş, 2016:1).

Kentsel güvenliğe bakıldığında, kent merkezlerini oluşturan yerlerde, sokakta yaşayan kimsesizler ile tinercilerin sürekli barındığı mekân haline gelen parklar, üst geçitler, Pazar alanları, otopark vb. yerler karşımıza çıkmaktadır. Birçok yerde öne çıkan ve çağdaş bir gereksinim olan oturma yerleri, çoğu zaman kentlilerin yerine, evsiz, fakir ve tinercilerin kullandığını görmekteyiz (Fırat,

2008:212). Buda kentte yaşayan insanları güvenlik bağlamında tedirgin etmektedir. Yine evsiz yaşamak zorunda kalıp daha sonra da madde bağımlılığına yakalanan, maddi sıkıntılar yaşayan bu insanlar kural dışı yollara başvurabilmektedir.

2.2.4. Dilencilik

Yabancı sözlüklerden biri olan Merriam Webster dilenci kavramını; hediye talep ederek yaşamını sürdüren kişi olarak tanımlamıştır. Longmen ise dilenciği yiyecek ve para talep eden kişi şeklinde tanımlamıştır. TDK'nin tanımlaması ise şöyle; geçimini dilenerek sağlayan kimse, ısrarlı bir biçimde ve arsızca bir şeyi isteyen kimse şeklinde tanımlamıştır (Özer ve Yontar, 2013:238).

Dilencilik ve bunun uzantısı olan çocuk istismarı yarası sorunuyla ancak organize bir şekilde mücadele edilebilir. Dilencilikğin sosyal ve ekonomik kökenli toplumsal bir sorun olmasına ek olarak dilenen çocukların sokakta yaşamaya alıştıktan sonra ileriki hamlede madde bağımlılığına kadar yönlendirilebildiği de unutulmamalıdır (Fırat, 2008:214). Bu yönlendirmelerde haliyle suçu beraberinde getirecektir. Bu durumda elbette kentsel güvenliğe olumsuz bir etki yapacaktır.

2.2.5. Gecekondu

Gecekondu; Kentbilim Terimleri Sözlüğü'nün yaptığı tanımlaya göre; bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak gerçek veya tüzel, kamusal ve özel kişilerin toprakları üzerine, toprak sahibinin rızası ve bilgisi olmadan uygun bir biçimde yapılan, barınma ihtiyaçları devlet ve şehir idarelerince karşılanmayan, yoksul veya dar gelirli ailelerin yaşadığı barınak türüdür. Bu yapılar imar kanunlarına aykırı olarak, ilkel, denetimsiz ve sağlık şartlarından yoksun bir şekilde acele ile yapılmış konutlara verilen addır (Yıldırım, 2004:55).

Bir kentin güvenli olabilmesi için, çarpık kentleşme olarak da bilinen plansız kentleşmenin önlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Güvenli konutların inşası, açık-yeşil alanların ve spor tesislerinin, sosyal ve kültürel alan ve tesislerin sağlıklı ve standartlara uygun şekilde yapılması gerekmektedir.

Bunların tümü yapıldığında kentin kültürel ve tarihi dokusu da tahrip edilmemeli orijinalliği korunmaya çalışılmalıdır (Çalı, 2012:18). Yapıların düzenli ve belirli bir sisteme göre yapılması bir kentin güvenliği için hayati bir önem taşımaktadır. Gecekondulaşmanın getirmiş olduğu kentsel düzensizlik beraberinde elbette kentsel güvenlik zafiyetini de getirecektir.

2.3. Kentsel Güvenliğin Sağlanmasına Yönelik Yapılan Yerel Hizmetler

Tarihsel süreç içerisinde kentlerin artan önemi sadece nüfus artışını getirmemiş, nüfus artışıyla birlikte kentler bazı güvenlik sorunlarının da kaynağı hâline gelmiştir. Kentsel güvenliği sağlama ve güvenli kent oluşturma görevi merkezi yönetim birimlerine olduğu kadar yerel yönetim birimlerine de düşmektedir. Burada kentsel güvenliğe yönelik polis, jandarma, çarşı ve mahalle bekçisi gibi unsurların kentsel güvenliğe yönelik yaptıkları katkılara yer verilmiştir.

2.3.1. Polis

Polis, basit hâliyle “şehirde kamu düzenini, huzur ve güvenliği sağlayan kuruluş, kolluk, zabıta” olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu, 2019). Polislik, üstlendiği görevler ve görev alanı nedeniyle kent ile özdeşleşmiş bir meslektir. Nitekim bir tanımında polislik, “dünyanın en eski ve en yaygın mesleklerinden biri olan polislik mesleği, insanlık, uygarlık ve şehir mesleği” olarak tanımlanmıştır (Fındıklı, 2010:90 akt. Bal ve Beren, 2007:49).

Kentlerin kalkınması yönündeki en büyük engel olarak görülen artan suç oranları Avrupa Kentsel Şartı'nın da konularından birisi olan güvenli kent için büyük sorun oluşturmaktadır (Karasu, 2012:190). Bu nedenle kentlerdeki rahat yaşamın derecesini ifade eden kentsel konforun kentteki okul sayısı, park ve bahçeler, itfaiye ve polis hizmetleri, suç oranı gibi özelliklerle ölçülebileceği de savunulmuştur (Bookchin, 1999:37-38). Güvenli kent yaklaşımının kentlerin sadece asayişe ilişkin geleneksel polislik uygulamalarının dışında işsizlik, adaletsiz gelir dağılımı, toplumsal dışlanma gibi konuları da içermesi nedeniyle günümüzde polislik anlayışı sosyal bir içeriğe de kavuşmuştur. Bu nedenle

kentlerde toplum gücüyle desteklenen, diğer sosyal kurumlarla daha çok iş birliği içerisine girme potansiyeli bulunan toplum destekli polislik uygulamaları tartışılmaktadır (Kaypak, 2016:90). Kentin ve kentleşmenin karmaşık yapısı, güvenli kent için toplumun tüm kesimlerinin katkısını zorunlu kılmaktadır.

2.3.2. Jandarma

Polis gibi iç güvenlik hizmeti sağlayan ve genel kolluk görevi yürüten teşkilatlardan birisi olan Jandarma, il ve ilçe belediye sınırları dışında kalan yerlerde, bunun yanında belediye sınırları içerisine girmekle birlikte polis teşkilatının kurulmamış olduğu yerlerde güvenliği sağlamakla yükümlüdür (Gözler, 2019:534).

Kanundaki ifadesiyle “polis görev sahası dışında olup, bu alanlar il ve ilçe belediye hudutları haricinde kalan veya polis teşkilatı bulunmayan yerler” Jandarma’nın görev ve sorumluluk alanı olarak belirlenmiştir (Resmi Gazete, 1983:5652). İlgili kanunda yer alan Jandarmanın kentsel güvenliğe ilişkin görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak,
- Kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek,
- Suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak,
- Ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korunmalarını yapmak.

2.3.3. Çarşı ve Mahalle Bekçisi

“Bir şeyi veya bir yeri bekleyip korumakla görevli kimse” olarak tanımlanan bekçi (Türk Dil Kurumu, 2019), kent mekânı açısından düşünüldüğünde “geceleri kentin dirlik ve düzeninden sorumlu kimseler” olarak açıklanmaktadır (Şimşek, 1993:125).

Türkiye’de polis ve jandarmaya kıyasla daha dar ölçekli bir görev alanı olan Çarşı ve Mahalle Bekçileri belediye sınırları içerisinde vazifelerini

yürütmektedirler. 1914 yılında yayınlanan “Çarşı ve Mahallât Bekçileri Hakkında Kânun-ı Muvakkat” adlı düzenlemede “şehir ve kasabalarda çarşı ve mahallât için bekçi istihdamı mecburidir” denilerek çarşı ve mahalle bekçilerinin görev alanları tanımlanmış ve bu alanlarda bekçi görevlendirilmesi zorunlu kılınmıştır. Yalnızca altı maddeden oluşan bu kanun 1966 yılına dek yürürlükte kalmıştır (Aksungur, 2018: 119).

1966 yılında yürürlüğe giren 772 Sayılı Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu’na göre çarşı ve mahalle bekçileri, görev ve sorumlulukları açısından emniyet teşkilatı bulunan yerlerde polis, jandarmanın görev alanı içerisine giren yerlerde ise jandarma ile ilişkilendirilmiştir (Resmi Gazete, 1966:4299). Bu yönüyle çarşı ve mahalle bekçileri, kentsel güvenlik konusunda Polis ve Jandarma’ya yardımcı birimler olarak konumlandırılmıştır. Bunun yanında bekçilerin adli kolluk işleriyle ilgili vakalarda, delilleri muhafaza tedbiri almak için halkın yardımına da başvurabileceği kanunda ifade edilmiştir. İlgili kanunda çarşı ve mahalle bekçilerinin kentsel güvenlik konusundaki görevleri şu şekilde sıralanmıştır:

- Can, mal ve ırza yönelik saldırı ve tehditleri önlemek, saldıranları yakalamak,
- Sanıkları yakalamak,
- Kamu düzen ve güvenini bozacak mahiyetteki gösteri, yürüyüş ve karışıkların yapılmasına karşı, genel kolluk kuvvetleri gelinceye kadar önleyici tedbirleri almak,
- Uyuşturucu, kumar, gizli fuhuş, halkın huzurunu bozma, halkın huzurunu bozacak düzeyde gürültü yapma, araç trafiğine engel olma, yangın, deprem vb. tehlikelere ilişkin önbilgileri polis, jandarma ve itfaiye teşkilatına haber vermek ve önlenmesi gerekenleri önlemek görevleri verilmiştir.
- Bekçilerin yolda hastalanan, kazaya uğrayanlara, kimsesiz, aciz ve çocuklara yardım edilmesine, yangın ve su baskını gibi durumlarda önleyici

tedbir almalarına, hayvan hastalıkları, bulaşıcı ve salgın hastalıklar, elektrik, su, kanalizasyon gibi kaynaklardan gelen tehlikelerin ilgili kuruluşlara bildirilmesi gibi çok sayıda konuda görevleri bulunmaktadır.

2.3.4. Zabıta

Belediye zabıtası: “belediye sınırları içerisinde beldenin düzen ve huzurunun sağlanmasıyla görevli, Belediye Kanunu’na kendilerine verilen görevler ile belediyeye karşı işlenen suçların takibini yapmakla yükümlü olan kimse” olarak tanımlanabilmektedir (Alyot, 2008: 842).

Türkiye’de belediye zabıta teşkilatı, 22.02.2007 tarih ve 26442 sayılı kanuna tabidirler. Kanunda zabıtaya atfedilen görevlerin başında belediye sınırları içinde beldenin düzenini, belde halkının huzurunu ve sağlığını sağlayıp korumak amacıyla kanun, tüzük ve yönetmeliklerde belirtilen görevleri yapmak ve yetkileri kullanmak ile sorumludur (R.G, 2017:1) ibaresi yer almaktadır.

Yönetmelikte zabıtanın görev alanı olarak belediye sınırları belirlenmiştir. Mücavir alanlarda ise zabıta, sadece belediyeye mahsus hizmetlerde kanuni yetki ve sorumluluk çerçevesinde hareket edebilmektedir. Güvenlik hizmetlerinin yapısı gereği ve sürekliliği kapsamında, zabıtanın görevinin vardiyalar halinde 24 saat devam ettirileceği ifade edilmektedir (Çalı, 2012:14).

Türkiye’de belediye zabıtasının görev alanı olarak belediye sınırlarının içerişi belirlenmiştir. Ayrıca mücavir alanlarda kanunlarca belediyenin yetki ve sorumluluğuna verilmiş hizmetler bakımından belediye zabıtasının da yetki ve görevi bulunmaktadır (Çelik ve Böke, 2018:8). Görev alanı bakımından belediye zabıtası kentsel güvenliğin asli bir elemanıdır. Mevzuatta polisiye önlemler dışında kentsel güvenliğe yönelik birçok görevin belediye zabıtalılarına verilmiş olması zabıtalıların yerel hizmetlerdeki önemini artırmıştır. Belediye zabıtasının kentsel güvenlik ile ilgili olduğu düşünülen görevleri şu şekilde sıralanabilir (Çelik ve Böke, 2018):

- İşyeri açma ruhsatlarını denetlemek ve kapatma cezalarını uygulamak,

- İmara aykırı yapıların tespiti ve mühürlenmesi, yıkımı, para cezası kesilmesi,
- Hayvan sağlığı ve korunmasına ilişkin görevler,
- Karayolları kenarındaki yapı ve tesisler ile ilgili görevler,
- Servis ve toplu taşıma araçlarının denetimi,
- Belediyelerce yapılan alt yapı çalışmalarında gerekli trafik önlemlerini almak,
- Belediyelerce dikilen trafik işaret ve levhalarına verilen hasarları tespit etmek,
- Beldenin yabancıları bulunan kimselere yardımcı olmak,
- Yardıma muhtaç kimselerin tespiti ve ilgili yerlere bildirmek, muhtaçlık durumu araştırması yapmak,
- Orman zabıtasına yardımcı olmak,
- Afetlerde gerekli tedbirleri almak,
- Belediye zabıtalara dilencilik, gürültü, başkalarına rahatsız etme, işgal, çevreyi kirletme, afiş asma, sigara içme yasağına uymama gibi çok sayıda kabahat/suçla ilişkin ceza verme yetkileri ile donatılmıştır.

2.3.5. Köy Korucuları

Kentsel güvenliğe katkı sağlayan ve yerel güvenlik hizmeti yürüten birimlerden bir diğeri ise köy korucularıdır. Köy korucuları, köy kolluğu faaliyeti yürütmekte olup korucular, köy ihtiyar meclisi tarafından belirlenerek muhtarca kaymakama bildirmekte ve kaymakamın onayı ile göreve başlamaktadırlar (Nohutçu, 2015:381).

18.03.1924 tarih 442 sayılı Köy Kanunu'nun 8. fıslına göre köy sınırı içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumak için köy korucuları bulundurulur. Her köyde en aşağı bir korucu bulunur. Nüfusu binden yukarı köylerde her beş yüz kişiye bir korucu daha tutulur. Korucular ihtiyar meclisi tarafından tutulur ve köy muhtarının vereceğı haber üzerine kaymakamın buyrultusu ile işe başlar (R.G, 1924:247). Köy korucularına verilen köy sınırında bulunan herkesin ırzını, canını ve malını koruma görevi kentsel güvenlikte köy korucularının

önemi görülmektedir. İlgili kanunda korucuların kentsel güvenliğe ilişkin görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Köy sınırı içinde herkesin ırzını, canını ve malını korumak,
- Gönüllü güvenlik korucuları ile birlikte çapulcular, eşkıya ve yağmaya karşı köy halkını korumak.

2.3.6. Özel Güvenlik

Türkiye’de 1981 yılında çıkarılan bir kanunla hukuki dayanağa kavuşan özel güvenlik anlayışı, polis ve jandarmanın herkesin güvenliğini sağlamakla sorumlu olmadığı düşüncesinden hareketle gelişmeye başlamıştır (Şafak, 2000:484). Nitekim polis ve jandarma güçleri ülkenin her bölgesinin ve her insanın güvenliğini sağlayabilecek kapasiteye sahip değildir. Bu nedenle genel kolluğun asli olmayan görevlerini yapmak ve yükünü hafifletmek amacıyla Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun çerçevesinde özel güvenlik teşkilatları kurulmuştur (Çalı, 2012:14).

Kentsel güvenlik bireysel olarak değil de birden fazla kurum ve kuruluş müdahil olması ile çözüme kavuşturulabilecek bir sorundur. Bu sorun acil olarak en doğrudan uygulanabilir önlemlerin olması zorunluluğunu getirmektedir. Bu güvenlik sistemi önceleri bireysel, daha sonraları ise belli apartman ve siteler düzeyinde ilgilileri gereken güvenlik önlemlerini almaya yöneltmiştir. Hatta bazı sivil toplum kuruluşları düzeyinde kentlerin ada veya mahalle çapında korunması için ortak yönelimin geliştirilmesi önerilerinde bulunmuşlardır (Fırat, 2008:221). Bu doğrultuda ilgili kanunda kamu güvenliğini tamamlayıcı mahiyette bir hizmet olarak ifade edilen özel güvenlik birimleri, kişiler veya kurumlar için silahlı veya silahsız güvenlik hizmeti vermektedirler (Resmi Gazete, 2004:8843-8844).

2.4. Kentsel Suçları Önlemede Kentsel Dönüşümün Rolü

Kente özgü suçlar, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de hızla yükselmektedir. Neo-liberalizmin ve küreselleşmenin kentlerde ortaya çıkarıp hızlandırdığı kentsel ayrışma bu saptamanın en temel sebeplerinden biri

olmuştur. Türkiye’de kentsel dönüşümün, kentsel suçları önleyebilmesi adına; temizleme, yeniden canlandırma, soylulaştırma, yeniden üretim, iyileştirme ve yeniden geliştirme gibi dönüşümün etkin araçları kullanılmalıdır. Çünkü kentsel suçların mekânları, genellikle gecekondular alanları, yasadışı alanlar ve kent içinde bulunan yoksul mahallelerdir. Buradaki niteliksiz konutlar, çöp dolu sokaklar, az işleyen okullar, kontrolsüz ve çıkmaz sokaklar gibi kentte olumsuz bir havaya neden olan bu tür yerler kent güvenliğini de tehdit etmektedir. Bu yüzden kentsel dönüşümün temel hedefi bu alanların yaşam koşulları ve niteliğini arttırmak olmalıdır (Özden ve Diğ., 2007:2-4).

SONUÇ

Avrupa Kentsel Şartı’nın getirmiş olduğu kentli haklarından bir olan güvenlik hakkının hem bireysel olarak hem de toplumsal olarak kente olumlu yönde katkı sağladığı aşikârdır. Kentte her bireyin huzurlu ve kaliteli bir yaşam sürmesi doğrudan veya dolaylı olarak kentsel güvenlik kavramının iyi bir şekilde anlaşılıp uygulanmasına bağlıdır. Yerel yönetimlerin bunun için her ne kadar mücadele etse de ciddi manada bir iyileşmenin olmadığı görülmektedir.

Kentsel güvenliğin sağlanmasında yerel yönetimlerin önemli bir aktör haline geldiği kuşkusuzdur. Güvenlik hizmetinin merkezi yönetim ve yerel kolluk güçleriyle iş birliği dahilinde yapılması ve yerel kolluğun güçlendirilmesi gerekmektedir. Kent güvenliğini sağlanmasında “salt güvenlik” tedbirleri yerine kentleri güvenli alanlara dönüştürmek için kentsel planlamada güvenliğin dikkate alındığı, kentte karşı suçun önlenmesi, kentsel dönüşümün suçu önleyici şekilde planlanması, suç korkusunun önüne geçecek suç korkusunu önleyici kentsel politikalarının gerçekleştirildiği bir kent yönetim sürecinin olması gerekmektedir.

Polis, jandarma, çarşı ve mahalle bekçisi, belediye zabıtası, köy korucusu ve özel güvenlik birimleri kentsel alanda güvenliğin sağlanmasına yönelik görev ve sorumluluklara sahiptirler. Kentsel güvenliğin salt fiziksel unsura odaklanan polisiye önlemlerden ibaret olmadığı kabul edilirse bu birimlerin farklılaşan görevlerinin ve kentte bir araya gelmesi, güvenli kentin paydaşlara dayalı bir

düzye oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır. Hizmetin alıcısı konumunda olan vatandaşın yerel ile olan bağının güçlendirilmesi için bu birimler vasıta olabilir. Bu nedenle kentin sakini ve sahibi olan vatandaşın güvenli kenti oluşturabilmesi için güvenlik hizmetine katkı sağlayabileceği gönüllü ve kurumsal mekanizmaların oluşturulması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Acar, İ. H. (2004). "Avrupa Kentsel Şartı" Işığında Ulaşım ve Hareketlilikte İzmir'de Uygulanan Bütüncül Yaklaşım" Türkiye Mühendislik Haberleri Dergisi, 429(1), 18-22.
- Açıkgöz, R. & Yusufoglu, Ş. (2012). "Türkiye'de Yoksulluk Olgusu ve Toplumsal Yansımaları" İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 1(1), 76-117.
- Aksungur, A. B. (2018). Türk İdare Geleneğinde Yerel Güvenlik: Çarşı ve Mahalle Bekçilerine Dair Bir İnceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alyot, H. (2008). Türkiye'de Zabıta. Ankara: Türk Polis Tarihi Araştırma Merkezi.
- Aytaç, Ö. (2016). "Kent, Yoksulluk ve Sosyal Düzensizlik Potansiyeli" Mukaddime Dergisi, 7(1), 135-155.
- Bal, İ. & Beren, F. (2007). Polis Etiği. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Bookchin, M. (1999). Kentsiz Kentleşme. Çev. Burak Özyalçın. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Brantingham, P. J. (1995). "Criminality of Place: Crime Generators and Crime Attractors" European Journal Criminal Policy and Research, (3), 5-26. Akt. Bahar, H. İ. (2009). Sosyoloji. Ankara: Usak Yayınları.
- Çalı, H. H. (2012). "Avrupa Kentsel Şartı Çerçevesinde Güvenli Kent ve Yerel Yönetimler" Türk İdare Dergisi, (475), 9-32.
- Çelik, M. L. ve Böke, L. (2018). Zabıtanın Cep Kitabı. Ankara: Türkiye Belediyeler Birliği.
- Fırat, A. (2008). "Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi" Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(3), 201-228.
- Gözler, K. (2019). İdare Hukuku Dersleri. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Gümüş, G. (2016). Evsizlik: Yeni Bir Metropol Yoksulluğu Deneyimi (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.
- Gündüzöz, İ. (2016). "Türkiye ve Dünyada Güvenli Kent Yaklaşımı: Kentsel Güvenlik mi? Güvenli Kent mi?" Türk İdare Dergisi, (483), 335-368.
- Günşen İçli, T. (2009). "Çocuk Suç ve Sokak" Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.
- Karasu, M. A. (2012). "Kent ve Suç Üzerine Kavramsal Bir Çerçeve", Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 13 (2), 175-192.

- Kaypak, Ş. (2016). “Kentsel Bir Sorun Olarak Kentsel Güvenlik” Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(33), 35-50.
- Kömürcü, B. Negiz Avşar, N. (2016). “Kentsel Bir Sorun Alanı Olarak Sokakta Çalışan Çalıştırılan Çocuklar: (Isparta Örneği)” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, 21(3), 971-994.
- Nohutçu, Ahmet (2015). Kanunname (İdare Hukuku, İdari Yargılama Hukuku). Ankara: Savaş Yayınevi.
- Özden, P. P., Ün, K. H. ve İnce, Y. (2007). “Kentsel Suç, Mekan ve Dönüşüm: Üsküdar ve Fatih İlçeleri Üzerinden Sorgulama” [Http://S3.Amazonaws.Com/Academia.Edu.Documents/35269567/Tam_Metin.Pdf](http://S3.Amazonaws.Com/Academia.Edu.Documents/35269567/Tam_Metin.Pdf). Adresinden Edinilmiştir.
- Özer, E. & Yontar, İ. G. (2013). “Kent Güvenliğini Tehdit Eden Bir Unsur Olarak Dilencilik” Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 12(43), 237-249.
- Palabıyık, H. (2004). Avrupa Kentsel Şartı, Z. Toprak, H. Yavaş, M. Görün (Ed.) Avrupa Konseyi Yerel ve Bölgesel Kongresi Anlaşmaları. Kentli Hakları ve Avrupa Kentsel Şartı(197-253). İzmir: Birleşik Yayınları.
- Pektaş, E.& K, Akın, F. (2010). “Avrupa Kentsel Şartları Perspektifinde Bir Kentli Hakkı Olarak Katılım Hakkı” ve Türkiye. Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 12(2), 23-49.
- Resmi Gazete (22.07.1966). Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu. (12355), 4299-4307.
- Resmi Gazete (07.04.1924). Köy Kanunu. Mevzuat Bilgi Sistemi, 5(68), 237-260.
- Resmi Gazete (11.04.2017). Belediye Zabıta Yönetmeliği. Mevzuat Bilgi Sistemi, (26490), 1-13.
- Resmi Gazete, (12.03.1983). Jandarma Teşkilatı, Görev ve Yetkileri Kanunu. (17985). 5649-5656.
- Şafak, A. (2000). Özel Koruma Görevlilerinin Yetki-Görev ve Eğitimi Sorunu Türkiye Gerçeği. 21. Yüzyılda Polisin Eğitimi Sempozyumu, 483-511.
- Şimşek, İ. (1993). Bekçiler. Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, 2, 125- 126. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Tortop, N., Aykaç, N., Yayman, H. & Özer, A. (2006). Mahalli İdareler. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Türk Dil Kurumu (2019). <https://sozluk.gov.tr/>, E. T. 29.11.2019
- Yıldırım, A. (2004). Kentleşme ve Kentleşme Sürecinde Göçün Suç Olgusu Üzerindeki Etkileri (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Ankara.

GİRİŞİMCİLİK ve GİRİŞİMCİ KAMU YÖNETİMİ

Mehmet SARITÜRK*

Öz

1970'li yıllarda ekonominin krize girmesiyle beraber arz temelli iktisadî uygulamalarla neoliberal anlayışa geçilmiş, devlet parçacıl hale gelmiş, kamu yönetiminde etkinlik ve verimliliği artırmak için piyasa ekonomisi uygulamaları yeni kamu yönetimi anlayışı çerçevesinde kamu yönetiminde uygulanmaya başlanmıştır. Yeni kamu işletmeciliği anlayışının uygulanabilmesi için gerekli önemli kavramlardan birisi de girişimcilik kavramıdır. Ekonomik alanda modernleşmeyi sağlayan temel figür girişimcidir ve girişimcilik ekonomik sistemin merkezî kavramlarından birisidir. Kavramın kamu yönetimi alanına aktarılması toplam kalite yönetimi ve yeni kamu işletmeciliği anlayışlarının uygulanabilmesi için belirleyici bir etki oluşturacak, kamu yönetiminin etkinliğini, verimliliğini artıracak ve kamu kurum ve kuruluşlarının piyasaya intibakını hızlandıracaktır. Bu nedenle girişimcilik kavramının mahiyetinin ve kamu yönetiminde girişimcilik uygulamalarının anlaşılması neoliberal dönemde devletin yapısının ve işleyişinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, Girişimci Kamu Yönetimi

ENTREPRENEURSHIP AND ENTREPRENEURSHIP PUBLIC ADMINISTRATION

Abstract

With the crisis of the economy in the 1970s, the neoliberal approach was introduced with supply-based economic practices, the state became a particle, and market economy practices in order to increase efficiency and efficiency in public administration began to be applied in public administration within the framework of the new public administration approach. One of the important concepts necessary for the implementation of the new public business approach is the concept of entrepreneurship. The basic figure that provides modernization in the economic field is the entrepreneur and entrepreneurship is one of the central concepts of the economic system. Transfer of the concept into the field of public administration will have a decisive impact on the implementation of total quality management and new public management approaches, increase the efficiency and efficiency of public administration and accelerate the adaptation of public institutions and organizations to the market. Therefore, understanding the nature of the concept of entrepreneurship and the practices of entrepreneurship in public administration will facilitate understanding of the structure and functioning of the state in the neoliberal period.

Keywords: Entrepreneurship, Entrepreneur Public Administration

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Adıyaman Üniversitesi, İ.İ.B.F., Kamu Yönetimi Bölümü,
mehmetsariturk@hotmail.com

GİRİŞ

Girişimcilik hem kamu hem de özel sektörde etkili ve verimli bir performans elde etmek için yenilikçi fırsatlar sunarak değişim ve yeniliğin itici gücü olarak kabul edilir. Girişimci çabalar, çevresel hareketlerdeki değişikliklere, performansı artırmak için diğer kamu yönetimi modellerinden daha hızlı ve etkili bir şekilde karşılık verebilmektedir. 1980'lerin başlarında girişimcilik araştırmasının ortaya çıkmasından bu yana, araştırmacılar girişimcilik yönelimi ve firma performans fırsatları, yeni girişim stratejileri, kurumsal değişiklikler, girişimcilerin psikolojik özellikleri ve sosyal ağ kavramları üzerine odaklanarak girişimcilik alanını sürekli olarak yeniden belirlemiştir (Kim, 2010: 4). Bu nedenle girişimcilik kavramı ve içeriği sürekli olarak genişlemekte, gelişmekte ve tanımları artarak çeşitlenmektedir.

Terim olarak girişimcilik, genellikle özel sektör iş faaliyetleri, özellikle de KOBİ'ler ile bağlantılıdır. Bununla birlikte, kamu ve özel sektör, ekonomi dünyasında birbirleri üzerinde hiçbir etkisi olmayan bağlantısız alanlar değildir. Bu iki alan birçok farklı şekilde birbirine bağlıdır. Günümüzdeki girişimcilik araştırmaları, girişimciliğin kavramsal alanı göz ardı edilerek KOBİ'ler veya firmaların oluşturulması ve büyütülmesi ile ilgili farklı alanlara yoğunlaşmaktadır. Girişimcilik kavramı yalnızca özel sektör olgusu olmasa da, genellikle özel işletmeler bağlamında kullanılmaktadır. Bunun yanında, bir süreç olarak girişimcilik, özellikle içinde bulunulan dönemde ekonomideki çeşitli değişikliklerden sonra özel ve kamu sektörü örgütlerini birbirine daha yakın hale getiren kamu sektörü örgütleri için de kullanılmaktadır (Heinonen, 2003: 2) En genel tanımı ile girişimcilik, ticari bir öngörüye başarılı bir teşebbüse dönüştürmeye yönelik bireysel çabalar bütünü olarak ifade edilir ve kişisel ölçekte girişimcilik risk alma, yenilikçilik ve proaktivite eğilimi yönleriyle ele alınırken: örgütsel ölçekte girişimcilik bir süreç olarak incelenmektedir. Özel sektör kuruluşlarının kâr maksimizasyonu ve rekabet edebilirlik amaçları yönünden konuyu ele alan bu yaklaşıma göre kurumsal girişimcilik, bir işletmenin sahip olduğu karar alma biçimleri ve yöntemleri ile

üretim faaliyetlerinde yenilikçilik, risk alma ve proaktivite boyutlarını içeren stratejik bir eğilimdir (Öztürk, 2012: 155).

1. Girişimcilik Kavramı

Girişimcilik, karmaşık sosyo-ekonomik, psikolojik, teknolojik, yasal ve diğer faktörlerin sonucu olan bir disiplindir. Peter Drucker'e göre girişimcilik, "amaçlı ve örgütlü değişim arayışından oluşan sistematik bir yenilik ve bu değişikliklerin ekonomik ve sosyal yenilik için sunduğu fırsatların sistematik bir analizi" olarak tanımlanmaktadır. Risk alma, yaratıcılık ve yenilikçilik bir girişimcinin kendine özgü araçlarıdır, bu nedenle etkili bir girişimci kaynağı yeteneğe dönüştürür. Bu, girişimcilerin genellikle resmi örgütsel yapılar ve protokoller arasındaki alanlarda, "kutunun dışında" çalışan ve statükoya meydan okuyan yaratıcı ve öngörülemeyen çözümler ürettikleri anlamına gelmektedir (Sama vd., 2014: 64).

Girişimcilik kavramı, ekonomi bilimi ile birlikte gelişmiştir. Girişimci kelimesi, bir girişimcinin zihniyetini uygun bir şekilde ifade eden "girişen/taahhüt eden/üstlenen kişi/one who undertakes" için Fransızca'dan (entrepreneuriat/girişimcilik) türetilmiştir (uygun bir Amerikan İngilizcesi karşılığı, dikkat çekici/go-getter-girişken- olabilir). 18. ve 19. Y.Y.lar boyunca Richard Cantillon ve Jean-Baptiste Say gibi ekonomistlerin ana hatları ile verilen terimin ilk tanımı, kişisel kâr ve değişim kavramları etrafında toplanmıştır. Formasyonlarında, bir girişimci, kişisel olarak değişim yönetiminden yararlanmıştır (Cahn, 2011: 10). Girişimciliğin evrensel kabul edilen tek bir tanımı bulunmamakta, farklı tanımları ve girişimcilik ile ilgili farklı algılar bulunmaktadır. Girişimcilik ile ilgili işlevsel ve gösterge temelli iki yaklaşım bulunmaktadır. İşlevsel yaklaşım, bir girişimcinin pratik terimlerle neler yaptığını anlatırken gösterge temelli yaklaşım bir girişimci ile ilgili özellikleri açıklamaya çalışmaktadır. Girişimciliğin temel kavramları, kâr elde eden yeni özel sektör firmaları ile ilişkili olarak kullanılmıştır. Gartner, yeni örgütlerin oluşturulması olarak tanımlamıştır. Birley, girişimciliğin varlık oluşturma ve mülkiyet ile ilgili olduğunu ve bu nedenle yeni kuruluşların yanı

sıra, franchising, kurumsal cesaretlendirme, yönetim satın alımları ve işletme mirası gibi diğer mülkiyet yollarını içerdiğini savunmuştur. Diğer akademisyenler “fırsat temelli” kavramsallaştırmaları benimsemiş ve girişimciliğin gerekli kaynakların mevcut kontrolü olmadan “kârlı fırsatların keşfi ve sömürülmesi” ile ilgili olduğunu öne sürmüşlerdir (Zerbinati, 2005: 47). Girişimcilik literatüründe, girişimcilik olgusunun çeşitli varyantlarında, girişimciliğin karmaşık bir fenomeni özetlediği belirtilmiş, bir süreç, bir kaynak veya bir varlık hali olarak girişimcilik incelenmiştir. Buna paralel olarak araştırmacılar girişimciliği üç ana grupta sınıflandırmışlardır. Bu gruplar: davranışsal tanımlar (Schumpeter ve Kirzner), meslekî tanımlar (Evans ve Jovanovic) ve sentez tanımları (Gries ve Naudé)dır (Obaji ve Olugu, 2014: 110).

Girişimcilik teriminin bilinen ilk kullanımı, girişimciliği belirsiz getiri ile serbest meslek olarak tanımlayan Cantillon (1734) tarafından gerçekleştirilmiştir. Günümüz literatüründe, Avusturyalı ekonomist Joseph Alois Schumpeter, girişimciliğin modern yorumunun entelektüel babası olarak görülmektedir. Schumpeter, bir girişimciyi, yeni ürünler, süreçler, pazarlar, tedarik kaynakları ve yeniden örgütlenme ile sonuçlanan “kaynakların yeni kombinasyonlarını gerçekleştirme işlevi olan” bir kişi olarak tanımlamaktadır. Bu yeni kombinasyonlar, mevcut yapıların sürekli olarak yenileriyle değiştirildiği evrimsel sürecin yaratıcı yıkımının kalbinde yer almaktadır. Kaynaklar eski kombinasyonlardan yenilerine kaydırılır ve bütün endüstriler yeniden oluşturulur. Bu süreç, bir buluşu kullanarak üretim yapılarını yenileyen veya daha umumi olarak test edilmemiş bir kombinasyon oluşturan girişimciler tarafından yürütülmektedir. Schumpeter bu nedenle yeniliği girişimciliğin kilit unsurlarından biri haline getirmiştir (Diefenbach, 2011: 12). İngilizce girişimci kavramının (entrepreneurship) tam Almanca karşılığını (unternehmertum) kullanan Schumpeter, kavramı aynı zamanda ‘vahşi bir ruh etkisi’ ile hareket eden ekonomik büyümenin itici gücü olarak kabul etmiştir. Bu 'vahşi ruhlar', girişimci kavramının önceki anlayışlarından çok daha aktifti, tekelleri parçalamak, kişisel kâr elde etmek ve pazar oluşturmak için piyasayı

kullanmaktaydı. Schumpeter'in en ünlü teorisi olan 'yaratıcı yıkım', 'vahşi ruh' girişimcisinin faaliyetlerini anlatmaktadır. Girişimciliğin mevcut tanımını oluşturan değişim, serbest piyasalar, risk ve kâr kavramları Harvard Business School tarafından düzenlenmekte ve girişimciliği “şu anda kontrol edilen kaynaklardan bağımsız olarak bir fırsat arayışı” olarak tanımlamaktadır. Bu yaklaşım, tipik kamu sektörü yaklaşımının tam tersidir. “Vahşi ruh” girişimcileri uzun zamandır tacirler olarak görülmekteydi, bu yaklaşımın yanı sıra itibarsız, karaborsadaki spiv/dolandırıcı olarak ya da kontrol edilemez olarak da kabul edilmekteydi. Hem kamu hem de özel sektör girişimcileri nefret edilen kişilerdi. Altmışlı yılların sonunda bazı akademik çalışmalar girişimciyi iş ile ilgili çalışmalara dâhil etmeye başlamıştır. Harvey Leibenstein, şirketlerdeki kişilerin kurumlarındaki durgunluğu küçük yenilikçi adımlarla azaltarak, şirketlerini daha rekabetçi ve hisse değerlerini ve gücünü artırarak daha az satın alınabilir hale getirdiğini savunarak “kurumsal girişimcilik” teorisini geliştiren ilk kişilerdendi. Bu firma teorilerinin şirketleri monolitik organizmalar olarak gören yaklaşımlardan, şirketler içindeki çalışanları, örgüt için kişisel vasıta olarak kabul eden kavramsal bir dönüşümün başlangıcını işaret etmektedir (Cahn, 2011: 10).

Bir girişimci, mevcut kuralların ve kaynakların sınırlamalarının ötesinde düşünerek, bir şeyler yapmanın daha iyi bir yolunu bulmaya çalışmasını sağlayacak bir vizyona, değişimin oluşturduğu problemlerden ziyade olumlu ihtimalleri gören doğuştan gelen bir zihniyete sahiptir. Yine de bir eksik durum ortaya çıkmaktadır. Yeni bir işe başlamak girişimcilik için gerekli ya da yeterli değildir ve her yeni girişim, girişimci değildir ya da girişimciliği temsil etmez. Çünkü bu konuda özellikle yenilikçi veya değişime yönelik hiçbir şey olmayabilir. Aynı mantık, kâr amacı gütmeyen yeni örgütler için de geçerlidir. Bu nedenle, girişimci sebep, hâlihazırda kontrol edilen kaynaklardan bağımsız olarak fırsat arayışı içindedir. Girişimciler yalnızca idarecilerinden kaçınan fırsatları görmez ve takip etmez: aynı zamanda, kendi ilk kaynak tahsisatlarının seçeneklerini sınırlandırmasına da izin vermezler. Sonuç olarak, girişimciler mümkün olana dair algımızı temelden yeniden tanımlama gücüne sahiptir

(Prelicean vd., 2014: 130). Karyotakis'in Covin ve Slevin'den aktardığına göre, girişimcilik, dinamik davranış, risk alma, agresif rekabet eğilimi ve bir örgütün yenilikçi ürünlerin sık ve kapsamlı kullanımına bağımlılığı ile yorumlanan örgüt stratejisinin bir boyutu olarak tanımlanmaktadır. Yukarıdaki açıklamalara dayanarak, bir kuruluşun bir bütün olarak girişimci davranabileceği anlaşılabilir. Karyotakis'in Deakins ve Freel'den aktardığına göre, girişimci görünüm ihtimali bir ekonomide öne çıkan hem bireysel hem de psikolojik ve dışsal ya da çevresel koşulların bir sonucudur. Kişilerin tercihleri ve becerileri ile yaşadıkları psikolojik ve ekonomik etkiler, girişimci ya da değil davranışlarını etkilemektedir. Ayrıca, kişilerin davranışları ve tutumları, girişimcilik çabalarını ve kişinin inisiyatifini teşvik eden (ya da etmeyen) kurumsal ve kültürel ortamdan etkilenmektedir (Karyotakis vd., 2015: 328).

Girişimciliğin yeni örgütlerin kurulmasıyla sınırlı olmadığını kabul etmek, 1980'li yıllarda büyük ölçüde akademik ilgiyi arttırmıştır. Öncü çalışmalar, ortaya çıkan araştırma alanına farklı açılardan yaklaşmış ve artan şirket girişimciliğine odaklanması için birtakım gerekçeler sağlamıştır. Makalesi, umumiyetle şirket girişimciliğini bilimsel olarak araştıran ilk kişi olan Peterson ve Berger 1971 Yılı'nda girişimciliği çalkantılı pazarlara tepki vermek için bir liderlik tarzı olarak tanımlamıştır. Schumpeter'in mantığını tüm kuruluşlara açıkça genişleten Miller, kuruluşların artan büyüklüğü ve karmaşıklığı ile şirket girişimciliğine olan ihtiyacının bağlantılı olduğunu iddia etmiştir. Ayrıca, bir "iç kurumsal girişim" modeli öneren ve özerk stratejik girişimlerin önemini vurgulayan Burgelman, şirket girişimine artan ilgiyi firmaların var olmaya veya büyümeye devam etme ihtiyacı ile ilişkilendirmiştir. Bunun yanı sıra örgütün üyelerin güçlendirilmesini (özellikle orta düzey yöneticiler) öneren Kanter, şirket girişimini rekabet gücü kazanmanın bir yolu olarak görmüştür. Son olarak, Drucker, ABD'de bir idarî ekonomiden girişimci bir ekonomiye geçişi gözlemlemiştir. Drucker, yenilik ve girişimciliğin, ticari ve kamu hizmet kuruluşları, toplum ve ekonomi dâhil olmak üzere mevcut örgütlerde gerekli olduğunu savunmuştur (Diefenbach, 2011: 12).

Büyük bir girişimcilik teorisi olmamasına rağmen, girişimcilik kavramı girişimci fırsatlara dayanmaktadır – girişimci fırsatlar olmadan girişimcilik yoktur. Girişimcilik, statik bir fenomen değil, bir gelişme sürecidir. Bu değişim umumiyetle kuantum sıçramalarda gerçekleşir ve mevcut kararlılığın ortadan kalktığı bütünsel bir süreçtir. Bu nedenle girişimcilik, fırsatları tanımlamak, kalıpları yaratıcı bir şekilde kırmak, risk almak ve yönetmek, kaynakları organize etmek ve koordine etmektir. Girişimcilik görmek (vizyon) ve yapmak (eylem) ile bütünleşir. Heinonen'in Pinchot'dan aktardığına göre girişimciler, "rüyaları gerçekleştirenler"dir. (Heinonen, 2003: 4).

Bir girişimci, mevcut kuralların ve kaynakların sınırlamalarının ötesinde düşünerek, bir şeyler yapmanın daha iyi bir yolunu bulmaya çalışmasını sağlayacak bir vizyona, değişimin oluşturduğu meselelerden ziyade olumlu ihtimalleri gören doğuştan gelen bir zihniyete sahiptir. Yine de bir eksik durum ortaya çıkmaktadır. Yeni bir işe başlamak girişimcilik için gerekli ya da yeterli değildir ve her yeni girişim, girişim değildir ya da girişimciliği temsil etmez. Çünkü bu konuda özellikle yenilikçi veya değişime yönelik hiçbir şey olmayabilir. Aynı mantık, kâr amacı gütmeyen yeni örgütler için de geçerlidir. Bu nedenle, girişimci sebep, hâlihazırda kontrol edilen kaynaklardan bağımsız olarak fırsat arayışı içindedir. Girişimciler yalnızca idarecilerinden kaçınan fırsatları görmez ve takip etmez: aynı zamanda, kendi ilk kaynak tahsisatlarının seçeneklerini sınırlandırmasına da izin vermezler. Sonuç olarak, girişimciler mümkün olana dair algıyı temelden yeniden tanımlama gücüne sahiptir (Prelipcean vd., 2014: 130). Yazarlar, fenomeni, aşağıda açıklanan nedenlerden dolayı fon sağlama açısından değerlendirmeye karar vermişlerdir. Schumpeter tarafından yapılan klasik bir çalışma, hızlı değişim ortamlarında inovasyonu girişimci davranışın özü olarak tanımlamıştır. Klasik dönemde diğer yazarlar girişimciyi iş adamı ile eş anlamlı olarak kullanmışlar fakat bu dönemde ise yenilik girişimciliğinin kimliği olarak kabul edilmiştir. Son zamanlarda Shane ve Venkataraman, inovasyon unsurunun girişimcilik fırsatları ve (sadece) kâr fırsatları arasındaki fark olarak vurgulamıştır. Bir başka deyişle, girişimcilik fırsatlarının yenilikçi faaliyetler içerdiğini ve sadece zenginlik

oluşturmadıklarını belirtmiştir. Yerel yönetim bağlamında, Avrupa finansman uygulamaları için geliştirilen projeler her zaman kendi başına yenilikçi değildi. Genellikle, tipik yerel yönetim projelerini (okul veya köprü gibi) temsil etmişlerdir. Alternatif ve rekabetçi bir finansman kaynağının tanımlanması ve uygulanması, ulusal fonlara bağlılığı dayanan geleneksel düzenden kopmayı, Schumpeter'in yeni kombinasyonu ve daha yenilikçi faaliyetleri temsil etmektedir (Zerbinati, 2005: 54).

Obaji ve Olugu'ya göre Fukugawa, girişimciliğin, iş fırsatlarının tanınması veya oluşturulması ve yeni firma kurma yoluyla fırsatların sömürülmesi anlamına geldiğini ifade etmiştir. Bu arada girişimcilik literatürü, her sosyo-ekonomik ve siyasal seviyedeki ülkede girişimcilik sürecindeki kişisel rolü kabul etmektedir. Shane'den Obaji ve Olugu'nun aktardığına göre, bazı psikolojik boyutların girişimci olarak etkili bir şekilde çalışması için hayati önem taşıdığını ifade etmiştir. Niteliklerden bazıları risk alma eğilimi, kıt ve pahalı kaynaklara farklı erişim ve diğerleri arasında liderlik kalitesidir (Obaji ve Olugu, 2014: 110).

Girişimcilik davranışı çok boyutludur ve tek bir tanımla doğru bir şekilde ilişkilendirilemez. Girişimciliğin güçlü unsurlarına sahip bir kişinin dört ana özelliği şunlardır (Karyotakis vd., 2015, 328):

- Herhangi bir değişiklik için ihtiyaçların ve alıcılığın anlayışı:
- Gelecekteki ihtiyaçlara gerektiği gibi cevap verebilmek için mevcut bilgi ve yeni fikirlerin etkin yönetimi:
- Sezgiyi geliştirmek: ve
- İstenen amaçlara ulaşmak için gerekli yöntem ve araçların rasyonel kullanımı.

Bununla birlikte ekonomi literatürü, girişimciliği ekonomik değeri ele geçirmeyi hedefleyen ekonomik değer oluşturma olarak kabul etmektedir. Klein'in Shane'den aktardığına göre, girişimci bir fırsatı "bir kişinin girişimcinin kâr sağlayacağına inandığı kaynakları yeniden birleştirmek için yeni bir araç çerçevesi oluşturabileceği bir durum" olarak tanımlamaktadır. Bu ekonomik kâr, reel (dengesizlik) fiyatlar ile uzun vadeli denge değerleri

arasındaki tutarsızlıklardan kaynaklanmaktadır ve katıksız girişimci, “düşük fiyatlardan satın alabileceği yüksek fiyatlardan satabileceği durumları keşfetme ve bunu kullanabilme konusundaki becerisi ile ilerlemektedir. Girişimci kazanç, rekabetçi piyasa etkileşimlerinde ortaya çıkan fiyatlar aracılığı ile ortaya çıkan özel gelirlere ve elde edilen ekonomik değerler olarak tanımlanabilir ve ölçülebilir (Klein vd.2009: 7).

İşletme geliri faiz ve ekonomik kâr olarak ayrılır ve bu ayırım yargı kavramının temelini oluşturur. Faiz, şimdiki tüketimi azaltmanın bir parasal karşılığıdır, borçluların ve borç verenlerin nispi zaman tercihlerine göre belirlenmektedir ve gerçek bir dünyanın mutlak sonucudur. Ekonomik kâr, aksine, belirsiz bir geleceği diğerlerinden daha doğru tahmin etmek için bir ödüdür ve bu tür ekonomik kazançlar sadece “gerçek” bir belirsizlik dünyasında var olur. Üretimin zaman aldığı göz önüne alındığında, girişimciler, ödenen faktör fiyatları ile alınan ürün fiyatları arasındaki farklılıklara dayanarak ekonomik kâr veya zarar oluşturacaklardır. Bu girişimcilik anlayışı, Mises'in rasyonel ekonomik planlamanın sosyalizm altında “imkânsız” olduğunu ve girişimcilik olmadan karmaşık bir ekonominin kaynakları en yüksek değerli kullanımlarına ayıramayacağı iddiasına yönelik akıl yürütmesinin ana argümanıdır (Klein vd. , 2009: 8).

2. Kamu Yönetimi ve Girişimcilik

1970'lerdeki ekonomik durgunluk nedeniyle kamu sektörü kuruluşları değişikliğe sebep olacak hem ekonomik hem de ideolojik nitelikte olan ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Bu değişiklikler kamu sektörü örgütlerini, faaliyetlerini yenilemeye ve yeniden değerlendirmeye zorlamıştır. Uygulamada değişiklikler, kamu sektörü faaliyetlerinin daha fazla piyasa ve müşteri odaklı kavramların yanı sıra hesap verebilirlik ve verimlilik yönünde açılması anlamına gelmektedir. Kamu sektörü kuruluşları, artan hesap verebilirlik talepleri nedeniyle daha küçük birim boyutunu tercih etmeye başlamıştır. Çeşitli kamu hizmetlerinin üretimi artık herhangi bir kamu sektörü kuruluşunun tekelinde değildir. Sadece artan rekabet değil, aynı zamanda kamu ve özel sektör örgütlerini birbirine daha yakın hale getiren kamu kuruluşları ve özel

sektör işletmeleri arasında daha geniş iş birliği oluşmuştur (Heinonen, 2003: 2). 1970'lerden 2010'lu yıllarda meydana gelen mali krizler ve sonrasında yaşanan ekonomik gerileme, özel sektör ile kamu sektörleri arasındaki ilişki hakkında birçok yeni soruyu gündeme getirmiştir. Bu krizlere son yıllarda örneğin finansal türevlerde pasif kalmakla suçlanan kanun koyucu ve yürütme, parasal, mali ve endüstriyel politikadaki rollerini büyük ölçüde genişleterek (geçici mali kurtarma, kurtarma ve uyarıcı programlar yaparak) cevap vermişlerdir. Kamu kurumları ayrıca özel yeniliği belirli ulusal ve uluslararası hedeflere (örneğin, alternatif enerji, iklim değişikliğinin azaltılması) doğru şekillendirmede daha aktif hale getirilmektedir. Devletin kendisi gün geçtikçe daha fazla girişimci hale gelmeye başlamıştır. Bu durum ile ilgili dikkat çeken uygulamalar arasında geleneksel olarak devletin yerine getirdiği yol yapımı, bilgi teknolojisi sistemlerinin işletilmesi ve cezaevlerinin yapımı ve işletilmesi gibi alanlar, özelleştirme ve işlevlerin küresel dış kaynak kullanımı konusundaki yaygın meşrulaştırılması neticesinde girişimci uygulamalara açılmıştır. Kısacası, artan bir şekilde özel girişimciler kamuoyuna hizmet vermekte, aynı zamanda devlet faaliyetleri de daha "girişimci" olmaktadır (Klein vd., 2010: 1).

Kamu sektöründe girişimcilik kavramı, 1970'lerdeki ekonomik krizden önce, 1960'lı yıllardan beri kullanılmaktadır. Bununla birlikte, bazı araştırmacılar kamu sektörünün statükocu, bürokratik olduğunu ve ağır çekim hızı ile nitelendirildiğini iddia etmişlerdir. Buna göre, özel sektördeki veya sivil toplum kuruluşlarındaki yenilikçi faaliyetlerin bir sonucu olarak dış etkenler nedeniyle herhangi bir değişiklik meydana gelmektedir (Karyotakis vd.: 2015,326). Girişimci kamu yönetiminin ilk dönemleri, geleneksel bürokrasinin temel sorunlarını çözmek için bürokratik olmayan mekanizmaları teşvik eden Yeni Kamu Yönetimi (New Public Management) Hareketi ile bağlantılıydı. Girişimci hükümetin tanıtımının yanı sıra, girişimcilik kavramı kamu kuruluşlarının performansının düşük olduğunun kabul edilmesi açısından cazip olmuştur. Kamu kuruluşlarının benzersiz özellikleri nedeniyle, özel sektör girişimcilik temaları ve uygulamaları doğrudan kamu kurumlarına uygulanamamaktadır. Kamu girişimciliği sadece girişimci veya iş gibi olmaktan daha fazlasıdır.

Böylece girişimci hükümet, özel sektörden teknikler ve verimlilik ve etkinlik kavramlarını alırken, kamu bürokrasisi hala kamu sektörünün kanunî ve siyasî çerçevesinde çalışmaktadır. Kamu girişimciliği, umumiyetle, idarî gelişimi ve vatandaşların sosyal fırsatlardan yararlanmaları için değer oluşturma sürecini teşvik ederek daha az verimsizlik ve esneklik elde etmenin bir aracı olarak kabul edilmektedir.

1980'lerden bu yana, ilgi alanlarına (ekonomi veya yönetim) bakılmaksızın girişimcilikle uğraşan neoliberal akademisyenler, girişimcilik teriminin yalnızca işletmelerle (özel sektör işletmeleri) sınırlı olamayacağı konusunda hemfikirdiler. Kamu girişimcisi kavramı o dönemde literatüre girmiştir. 1980'ler ABD'de kamu sektöründe girişimcilik anlayışı kamu yönetimine dâhil olmuştur. Bu dönemde geliştirilen stratejik girişimcilik kavramı kamu işletmelerine aktarılmıştır. Kavramın temelleri, kamu sektöründeki stratejik girişimciliği tanımlayan kategorilerdir. Bunlar şunlardır: uygun fırsatların, yeniliklerin, risk alma, esneklik, vizyon, strateji ve ödüllerin belirlenmesi. Kamu yönetiminde girişimcilik araştırmaları, Yeni Kamu Yönetimi yaklaşımından kaynaklanmış ve ABD'de farklı bir alanda piyasa etkinliği, müşteri memnuniyeti, kamu girişimciliği ve rekabet gibi unsurları bir araya getirerek hükümeti yeniden icat etmeye başlamıştır (Glód, 2015: 667).

Kamu sektörü girişimciliğinde ilk gelişme 1992'de David Osborne ve Ted Gaebler'in "Hükümeti Yeniden İcat Etmek: Girişimci Ruhun Kamu Sektörünü Nasıl Dönüştürdüğü/Reinventing Government/How The Entrepreneurial Spirit Is Transforming The Public Sector" kitabının yayınlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Kamu yönetiminde girişimciliği teşvik etmek için on maddelik bir plan hazırlanmıştır. Onların kürek çeken değil dümen tutan hükümet anlayışları uygulamaların temelini oluşturmuştur. 2000 yılına gelindiğinde Osborne ve Gaebler'in "girişimcilik" kavramı "kamu girişimciliği" kavramı ile değiştirilmiştir. (Cahn, 2011: 11). Kamu yönetimi performansını artırmak için ABD'de ABD Hükümet Performansı ve Sonuçları Kanunu (Government Performance and Results) ve Anglo-Sakson Protestan ülkeler ve küresel seviyede Yeni Kamu Yönetimi Hareketi uygulanmaya başlanmıştır. Bu

anlayışın amacı, hükümet harcamalarını azaltmak, devlet görevlerinin ekonomik açıdan daha etkin bir şekilde yerine getirilmesini sağlamak ve kamu yönetimi alanında piyasa kaynaklı bir dizi yaklaşım getirmektir. Kamu yönetimi, özelleştirme, kamu özel ortaklıkları ve girişimcilik gibi girişimcilik çerçevesini tanıtan çok boyutlu bir kavram olduğundan, hükümetin kamu sektöründeki reform stratejilerine önemli bakış açıları sağlamaktadır. Özellikle ilgi çekici olan kavram kamu yönetiminde girişimcilik kavramıdır. Girişimci rolü ile ilgili üst seviye bir kavrayış olmadan kamu yönetiminde girişimcilik konusunu anlamak zordur (Prelicean vd., 2014: 130). Hükümetin yenilik ve girişimcilik yoluyla yeniden icat (reinvention) edilmesi yaklaşımının bir “karanlık tarafı” vardır. Girişim, birçoğu tarafından, kamu yönetimi inovasyonunu teşvik etmek yerine, belki de devletin boyutunu küçültmeyi amaçlayan bir reform uygulaması olarak kabul edilmektedir. İnovasyon beraberinde belli derecede risk ve yüksek başarısızlık ihtimali getirmektedir. Hükümet düzeyinde başarısızlığın maliyeti ve büyüklüğü, halk için felaket sonuçlar doğurabilir: bu, reformculara bir ikilem oluşturmaktadır. Kamu sektörünün performansını iyileştirmek için inovasyon gerekli olsa da, inovasyon başarısızlığının maliyeti, umumiyetle çok yüksek olarak algılanmaktadır. En sık takip edilen güvenli seçim ve yol hiçbir şey yapmamaktır. Kamu sektöründeki reform-yenilik ve girişimcilik yalnızca kabul edilmek ve gerekli olmakla kalmamakta, uygulamada olağan hale gelmektedir (Prelicean vd., 2014: 133).

Girişimcilik kavramları işletme ve ekonomi literatüründen piyasa dışı ortamlara nasıl uygulanabilir? Uygulama önemsiz değildir: özel sektörde girişimci olan bir firmanın tanımlanmış hedefleri olduğu varsayılabilir, piyasanın başarı (kâr) ve başarısızlık (zarar) sinyallerine güvenilir ve devam eden bir endişe içinde sürdürebilmek için rekabetçi bir seçim sürecinin üstesinden gelmek mecburiyetinde iken kamu aktörlerinin daha karmaşık hedefleri bulunmaktadır. Sadece performans değerlendirme, müşteri memnuniyeti ve hissedarın zenginliği ile ilgili kıstasları değil çok daha fazla değişken ile ilgilenmeleri gerekmektedir. Girişimciliğin doğasına ilişkin iktisat ve yönetim bilimi alanlarından gelen ufuk açıcı teorilerin yakından incelenmesi, kamu yönetimi

alanında uygulama fırsatlarının ve potansiyelinin ortaya çıkmasını anlaşılmasını kolaylaştıracaktır (Klein vd., 2009: 6). Gerçek bir girişimci her şeyi bir girişime dönüştürmeye ya da önemli başarısızlık ihtimali olan bir iş anlaşmasına dönüştürmeye hazırdır. Bu tür davranışlar, kamu sektörünün kültürüne hiç hazzedilmeyen bir iş yapma yöntemidir ve kamu sektörü girişimciliğini, riskleri azaltarak ve yöneterek sınırsız girişimcilikten ayırmanın gerekliliğinin altını çizmektedir (Cahn, 2011: 15). Harbison'un iddia ettiği gibi, hem kamuda hem de özel sektörde girişimcilik birçok boyutu kapsamaktadır. Bunlar şunlardır: risk alma, ekonomik istikrar eksikliği, planlama, yenilikler, koordinasyon, kontrol, yönetim, şirketin günlük uygulamalarının kontrolü. En çok kabul gören girişimcilik tanımlarından birisi girişimciliğin karmaşıklığını ve üç boyutunu içeren tanımdır. Bu üç boyut risk alma, yenilikçilik ve proaktivitedir. Bu üç boyut, kamu sektöründe girişimciliğin tanımlanmasında da kullanılabilir vasıftadır (Glód, 2015: 668).

Kamu yönetiminde girişimcilik kavramı son zamanlarda ana akım girişimcilik araştırmalarında, sosyal fırsatlardan yararlanmak için kamu ve/veya özel sektör kaynaklarının bir araya getirilerek vatandaşlar için değer oluşturma süreci olarak ifade edilmiştir (Zerbinati, 2005: 47). Girişimci yaklaşımların kamu sektörüne getireceği potansiyel yarar ve zararlar ele alınırken, girişimciliğin özünü oluşturan risk alma, yenilikçilik ve proaktif eğilimlerin özel sektörde uygulandığı gibi kamu örgütlerine aktarılamayacağı düşüncesinden hareketle: kamu örgütlerinin yapısal, idarî ve kültürel karakteristikleri çerçevesinde girişimciliğin kapsam ve pratiğinin dikkatle incelenmesi gerekmektedir. Girişimcilik, bir kavram olarak, her büyüklükte veya türde örgütte gelişebilecek bir süreçtir. Karyotakis'in Currie ve diğerlerinden aktardığına göre, kamu sektöründeki girişimcilik üç farklı bölümden oluşan bir ek olarak görülmektedir: a) paydaşlar, b) girişimcilik ve c) politika. Girişimcilik, mevcut siyasi şartlar altında pazar fırsatlarını belirler, kamu sektörü performansını optimize eder, inovasyonu teşvik eder ve tarafları risk almaya ve kaynakları uygun şekilde yönetmeye teşvik etmektedir. Bireyden örgütsel seviyeye, özel sektörden sosyal sektöre ve kâr amacı gütmeyen sektörlere kaydırılır.

Performanslarını arttırmak için girişimci davranışları benimsemeleri için büyük geleneksel örgütler önerilmiştir (Karyotakis vd. 2015: 327).

Kamu girişimciliği kavramını, girişimcilik kavramını tanımlamak zor olduğu için tanımlamak zordur. Kamu sektörü girişimciliği, sosyal değer oluşturmak için birimler ve kamu sektörü kuruluşları tarafından yapılan kaynakları arama, birleştirme ve yeniden birleştirme yeteneği olarak anlaşılabilir. Girişimci davranışlar, kâr elde etmek: örgütsel süreçlerin iyileştirilmesi, tüm topluma kazançlar kazandırabilecek yeni çözümler yaratılmasına neden olabilir. Kamu yönetimi reformu, kamu sektörü örgütlerinin yapılarında ve süreçlerinde, onları, bazı durumlarda, daha iyi çalıştırmak amacıyla maksatlı değişikliklerden oluşmaktadır (Glód, 2015: 666) Kamu sektörü girişimciliği kavramının en iyi açıklamalarından birisini 2007 yılında Keraney, Hisrich ve Roche tarafından gerçekleştirilmiştir. Kavramsallaştırmalarında, her türlü girişimcilik, yenilik, risk alma ve proaktivite olmak üzere üç bileşen ilgili fakat farklı bileşenden oluşmaktaydı. Kamu sektörü girişimciliği, kamu sektörünün bu üç bileşeni teşvik etmedeki izafi zorluğu ile ayırt edilmektedir (Keraney vd.,2007: 277). Bu model Shockley ve arkadaşlarının çalışmalarıyla başka bir boyut kazanmıştır. Shockley ve arkadaşları, aynı yıl, kamu sektörü girişimcilerinin politika ve sosyal girişimcilerin yanı sıra, faaliyetlerinden kârdan farklı bir memnuniyet elde eden 'pazar dışı girişimciler' olduğunu savunmuştur. Bu özellik, kamu ve özel sektörün girişimciliği arasındaki en önemli farktır (Cahn, 2011: 11).

Kamu yönetiminde girişimcilik analizinin başlangıç noktası, kamu kurumlarının bir topluluğun üyeleri tarafından ortak veya ortaklaşa sahip olunan kaynakların nominal müşterileri olduğu fikridir. Kamu girişimciliği, kurumun ortamını veya oyunun kurallarını değiştirmek, yeni kamu kuruluşları oluşturmak, yeni kamu kaynakları oluşturmak ve yönetmek ve daha geniş faydalar için özel eylemlerle yayılmadan yararlanmak gibi çeşitli faaliyetlerde kendini göstermektedir. Bu faaliyetler, kamu kaynakları oluşturmayı ve bunlar hakkında var olduklarında kaynak tahsis kararlarını vermeyi içermektedir. Kamu yararına yenilik, bu kaynaklar, kamu çıkarlarına olan ilgisi veya dağıtımları için yeni mekanizmalara ilişkin yeni fikirlere dayanarak yeni yollarla dağıtıldığında

ortaya çıkmaktadır. Kamu çıkarlarını takip eden girişimciler, kamu kaynaklarını sosyal amaçlar doğrultusunda, bazen de özel kaynaklarla uyumlu olarak birleştirmektedirler (Klein vd., 2010: 1). Boyett, kamu sektöründeki girişimcilik sürecini ampirik olarak keşfetmek için ilk çalışmaları yapmıştır. Pazar fırsatlarını belirleme, manipülasyon yoluyla ve yüksek düzeyde sosyal özerklik arzusu ile hareket etme yeteneğine sahip kişileri “kamu girişimcileri” olarak tanımlamıştır. Belirsiz çevre, gücün devri ve kaynak sahipliğinin birim yönetim seviyesine yeniden tahsis edilmesi, kamu girişimcisinin gelişmesinin ön şartıdır. Benzer bir tavır ile Morris ve Jones, girişimcilik kavramlarının kamu sektörüne uygulanabilirliğini ifade etmişlerdir. Her iki tür kuruluş da hiyerarşileri biçimlendirdiği, rekabet talepleri olan paydaş grupları oluşturduğu, operasyonları yönlendirmek için kökleri sağlamlaştırılmış kültürler ve prosedürler, kontroller, bütçeleme ve çalışan ödülleri, güç ve güvenlik arzusu ve oldukça katı sistemler yönettiği için kamu sektöründeki girişimcilik ile özel sektör girişimcilik arasındaki benzerlikler vurgulanmıştır. Ayrıca, her iki tür kuruluştaki yöneticiler daha yüksek iş güvenliğine, daha düşük kişisel sorumluluklara ve kurulu bir kaynak havuzuna erişime sahiptir. Morris ve Jones, kamu kuruluşları için geçerli olan çerçevenin değiştirilmiş bir versiyonunu geliştirmeye devam etmişlerdir. Bununla birlikte, modelin kavramsal gelişimi, herhangi bir ampirik delil ya da kamu sektörü bağlamında uygulanabilirliğinin testi ile desteklenmez ya da takip edilmez ve bu nedenle sadece teorik bir alıştırma olarak kalmıştır (yazarlar, modelin bir kamu Üniversitesinde uygulanabileceğini kanıtlamamıştır) (Zerbinati, 2005: 51).

Kamu girişimciliği, sistematik olması, girişimcilik uygulamalarının yalnızca tek bir kişiyle sınırlı kalmaması, aynı zamanda kurum içindeki birçok insanı ilgilendirilmesi, örgütün faaliyetlerinin büyük bir bölümünü etkilemesi ve kurumsallaştırılması anlamına gelmektedir. Saidu'nun Bernier ve Hafsi'den aktardığına göre, bu sistemin ekonominin tüm sektörlerinde yetişmiş insan gücü için rekabeti teşvik ettiğini ve bu konuda üç tane amacı olan stratejiler geliştirdiğini belirtmiştir. Bu stratejiler:

- Yönetime önem verilerek tüm çalışanların liderlik yeteneğini geliştirir.

- Kamu hizmeti yenilenmesini vurgulayarak kamu hizmeti dâhilinde öğrenmeyi teşvik eder.
- Kamu hizmetini cazip bir işveren olarak düzenler ve destekler.

Saidu'nun Shane ve Venkataraman'dan aktardığına göre, kamu girişimciliği ile geleneksel girişimcilik arasındaki temel fark, kamu girişimciliğinin, her birinin mevcut düzenin farklı yönlerini kıran bütün sistemi dönüştürmede birçok kişiyi içerdiği yönünde olduğudur. Benzer şekilde, "çevre heterojen ve çalkantılı olduğunda, kamu girişimciliğinin daha sistematik olduğu" söylenmektedir. Dolayısıyla, kamu sektöründeki girişimcilik sadece belirli bir kişi ile değil, bir grup insan ile de sınırlıdır (Saidu vd., 2016: 28).

Kamu yönetiminde girişimciliğin ekonomik değerlendirmesinin açıklaması ile ilgili kesin bir ayırım yapılmalıdır. Özelleştirme, kamu sektörünün genel katılımını ve sorumluluğunu önemli bir hizmet sağlayıcısı olarak azaltırken, kamu girişimciliği, kamu politikasına ve yönetimine dâhil olmak için kamu sektörüne önemli roller sunmaktadır. Böylece, yenilikçi fırsatlar aramak ve proaktif olma yeteneğini sağlamak gibi kamu sektöründe girişimci uygulamaların benimsenmesi, temel kamu sektörü değerlerine katkıda bulunma kapasitelerini artıracak ve "daha az verimli bir sektörün" tekrarlayan algılarını çözenin en iyi yolu olabilecektir. Girişimci yaklaşımların uygulanması, kamu sektörünün hizmet sağlamadaki yönetim rolü ile ilgili köklü görüşleriyle çelişmez. Vatandaşlardan sorumlu olmak ve verimlilik ve etkinlik için geçerli piyasa uygulamalarını kullanarak kamu değerlerini desteklemek neoliberal bakış açısından ancak kamu sektörüne bir fayda olarak görülebilir. Kamu sektörüne yeni önerilen yaklaşımı yönetmek için, girişimci yönetim ve örgütsel yapılar arasında uygun bir denge kurma çabasına ihtiyaç vardır. Bunun nedeni kısmen kamu sektöründe girişimci düzenlemeleri teşvik etmek ve nihayetinde kamu yönetiminin bu anlaşmaları yönetmek için yerleşik bir sistemden yoksun olmasıdır (Prelicean vd., 2014: 132).

Kamu kesiminde girişimciliğin çalışma tanımlarını sağlamak için mevcut tanımları sunulacak, aralarındaki ortak unsurları tespit edilecek ve kamu sektöründeki girişimci yönelimin sınırları çizilecektir. Kamu sektöründe

girişimciliğin mevcut tanımları sınırlı ve çeşitlidir ve tartışma konusudur. Tablo'da verilen tanımların seçimi bu iddiayı doğrulamaktadır. Her çalışma kavramı farklı bir bakış açısıyla görüyor gibi görünmektedir (Diefenbach, 2011: 32).

Tablo 1: Kamu Sektörü Örgütlerinde Girişimciliğin Tanımları

Çalışma	Tanım
Shockley vd. al. 2006	Kamu kesimi girişimciliği, siyasi aktörlerin dengedeki sistemi potansiyel kâr fırsatları lehine harekete geçirmesi ile oluşmaktadır.
Kearney vd., 2007	Kamu girişimciliği, kamu hizmeti ve devlet teşebbüsüne atıfta bulunur örgüt içinde değişimi başlatmak, uyarlamak, yenilemek ve riski kolaylaştırmak için seçilen faaliyeti yapan bireyler veya grup olarak tanımlanabilir. Kişisel amaç ve hedefler, devlet kuruluşu/ve kamu hizmeti için iyi bir amaç üretmekten daha az önemlidir.
Holcomb, 2002	Politik girişimcilik, bir birey politik kâr fırsatını gözlemlediğinde ve buna göre hareket ettiğinde gerçekleşir.
Roberts, 2008.	Kamu girişimciliği, yeni veya yenilikçi fikirlerin oluşturulması ve kamu sektörüne uyarlanmasıdır.
Currie, vd. 2008.	Girişimcilik, kişiler ve / veya kuruluşlar tarafından fırsatları belirleme ve takip etme süreci olarak görülmektedir. Ayrıca, bu süreç genellikle yenilikçilik, risk alma ve pro-aktivite ile karakterize edilmektedir.
Morris and Jones	Kamu sektörü girişimciliği, sosyal fırsatlardan yararlanmak için benzersiz kamu ve / veya özel kaynak kombinasyonlarını bir araya getirerek vatandaşlar için değer yaratma sürecidir(1992). Girişimcilik, toplumun gelişmiş hayat kalitesine doğru yönlendirilmesinde hükümetin yenilikçi ve proaktif bir rolü olduğunu gösterir. Bu, alternatif gelirlerin elde edilmesini, iç süreçlerin iyileştirilmesini ve yetersiz tatmin edilmiş sosyal ve ekonomik ihtiyaçlara yönelik yeni çözümler geliştirmeyi içermektedir(1999).
Morris vd., 2008	Kuruluşlar girişimci yönelimleri veya yoğunlukları ile karakterize edilebilmektedirler. Bu da ne kadar girişimci iş yaptıkları ve bu işlerin ne kadar yenilikçi, riskli ve proaktif olma eğiliminin bir yansımasıdır. [Özel sektörde] tanımlanan bu süreçteki temel adımlar, kâr amacı gütmeyen örgütler veya kamu sektörü örgütlerinde de farklı olmamalıdır.
Osborne ve Gabler, 1992	Girişimci kurumlar/kamu girişimcileri, verimliliği ve etkinliği en üst düzeye çıkarmak için kaynakları yeni yollarla kullanırlar.
Roberts ve King, 1991	Kamu girişimciliği, kamu sektörü uygulamalarına yenilik getirme sürecidir.
Bellone ve Goerl, 1992	Kamu girişimciliğinin dört önemli karakteristiği, özerklik, geleceğe yönelik kişisel vizyon, gizlilik ve risk almanın hesap verebilirliğin temel demokratik değerleri, vatandaş katılımı, açık politika oluşturma süreçleri ve uzun vadeli kamu yararına duyulan kaygı ile uzlaştırılması gerekmektedir.
Ramamurt	Kamu girişimcisi, bir veya daha fazla kamu sektörü kuruluşunu

i, 1986	başlatmak, sürdürmek veya büyütmek için amaçlı faaliyetlerde bulunan bir kişidir.
Schneider vd., 1995	“Fırsatlara karşı uyanıklığın temel özelliğine ek olarak, girişimciler diğer iki faktörle de tanımlanabilir: Gördükleri fırsatların peşinde riskli eylemde bulunma istekleri ve diğer kişilerin amaçlarını yerine getirme eylemlerini koordine etme yetenekleri ile.” “Siyasi girişimciler, değişim vizyonlarını takip edebilmek için seçim bürosu arayan kişilerdir.”
Roberts, 1992	Kamusal alanda yenilikçi fikirler üreten, tasarlayan ve uygulayan kişilere kamu girişimcisi denir. ”(Schumpeter'in düşüncelerine dayanarak, kapitalizmin yapısından kaynaklanan risklerden kaçınarak gerçekleştirilen bir faaliyettir.)
Currie vd., 1992.	Girişimci kamu liderleri, örgütlerinin hedeflerini, görevlerini, işlevlerini ve gücünü siyasi ustaları tarafından tahmin edilemeyen yollarla genişletmekte, girişimcilik fırsatlarından yararlanmak için kamu ve özel çıkarları bir araya getiren koalisyonlar inşa etmektedirler.
Lewis, 1980	[Kamu Girişimcisi] Kıt kamu kaynaklarının mevcut tahsisini büyük ölçüde değiştirecek şekilde bir kamu kuruluşunu yaratan veya derinden ayrıntılandıran bir kişidir.
Bernier ve Hafsi, 2007	“Bir kamu girişimcisi, bir kamu kuruluşu oluşturmaya veya hizmet sunma ve değer yaratma yeteneğini arttırmaya katkıda bulunan bir girişimcidir.” “Proaktif, yenilikçi davranış ve cesur risk alma, kamu sektöründe ortaya çıkan girişimcilerin belirleyici özellikleri gibi görünmektedir.”

(Diefenbach, 2011a:33)

Kamu sektöründeki girişimciliğin tanımları ortak bir takım unsurlara sahiptir. İlk olarak, yenilikçilik, proaktivite ve risk alma boyutları tekrar tekrar ortaya çıkmaktadır. Örneğin, “yenilik”, “değişimi başlat”, ve “riski kolaylaştırmak” ifadelerine sık sık rastlanmaktadır. Bu boyutlar, bazı kamu sektörü araştırmalarında da başvurulan özel sektör girişimcilik denklemi modeli boyutlarına karşılık gelmektedir. İkincisi, bazı tanımlar, örneğin “vatandaşlar için değer” veya “hizmet sunma ve değer yaratma” olarak adlandırılan değer yaratmayı içerir. Başka bir ortak unsur, yeni kuruluşların oluşturulmasıdır. Kamu sektöründe girişimcilik üzerine yapılan araştırmalar, bazı tanımların gösterdiği gibi, yalnızca kamu sektörü örgütleri üyelerine odaklanmamıştır. Roberts, kamu girişimcilerini resmi konumlarına göre dört tipte sınıflandırmaktadır: politik girişimciler, seçilmiş liderlik pozisyonlarını hükümette tutmaktadır: yönetici girişimciler seçilmeden liderlik pozisyonundalar: bürokratik girişimciler seçilmez ve liderlik üstlenmezler: Son olarak, politika girişimciler - diğer üç türün aksine - devlette resmi bir

pozisyonda bulunmamaktadırlar. Tabloda her türlü kamu girişimciliğine ilişkin tanımlar yer almaktadır (Diefenbach, 2011: 34).

Kamu hizmeti farklı seviyelerde merkezi hükümete entegre edilmiştir. Bazı hükümet alanlarının özel sektör faaliyetlerine diğerlerinden daha uygun olduğu ve dolayısıyla girişimci davranışlardan daha fazla yararlanabilecektir. Kamu kurumları ile özel sektör kuruluşları arasındaki sınır tam olarak geçirgen ve kamuoyuna hesap vermekle yükümlü olsa da bazı kamu kuruluşları daha önce hükümetin ayrıcalığı olarak kabul edilen bir alanda özel sektör girişimciliğini kullanabilen özel kuruluşlar olarak çok başarılı olmuştur. Stratejik veya siyasi nedenlerden dolayı veya uygulanabilir bir özel sektör iş planının olmamasından dolayı kamu mülkiyetinde olan kuruluşlar, kamu sektörü girişimciliği yoluyla süreçleri iyileştirmeye çalışabilirler. Tamamen özelleştirilen kamu hizmetleri ve örgütleri bir yana, diğer yandan kabine ofisi gibi İngiliz Hükümeti siyaset bölümlerine kadar uzanan bir girişimcilik yelpazesini hayal etmek daha faydalı olacaktır (Cahn, 2011: 13). Gelişmiş ve gelişmekte olan ülke hükümetleri, son zamanlarda, yeniliği, kamu sektörünün işlevlerini iyileştirmenin bir yolu olarak kullanmaya başlamışlardır. Paylaşılan problemleri çözmenin bir yolu olarak yenilik hackerspaces (elektronik, bilgisayar, teknoloji, internet v.b. konulara ilgi duyanlar için: beraber çalışabilecekleri ve etkinlikleri düzenleyebilecekleri bir sosyal ortam veya projelerini veya çalışmalarını yürütebilecekleri bir atölye, bir mekândan ziyade el birliği ile toplanan teknik imkân bulunan bir yer) ve fablablar (yenilikçi fikirlerin projelere dönüştürülüp geliştirilmesine imkan sağlayan üretim donanımlarına sahip dijital fabrikasyon laboratuvarlarıdır), sosyal yenilik birimlerinin ve sosyal problemleri ele almak için yeni fikirleri üretmeyi amaçlayan tasarım ve üretim için diğer topluluk alanlarının ortaya çıkması görülebilir. Örneğin, Danimarka'da İnudgeYou, sosyal hedeflere ulaşmaya yönelik stratejiler geliştirmek için araştırma yapan ve yeni fikirler deneyen davranış bilimcileri, kamu kurumlarını, STK'ları ve özel kuruluşları içeren paydaşlardan oluşan bir ağdır. Bazan "e-takım" (i team) olarak adlandırılan bunlar gibi gruplar, birimler ve fonları kullanıcı merkezli tasarım

gibi kavramları kullanır ve daha yenilikçi bir kamu sektörünü teşvik etmek için sektörler arasında çalışmaya katılmaktadırlar (Cummings, 2015: 317).

Bir kamu sektöründeki yeniliği teşvik etmek, girişimcilik çalışmasının arkasındaki mantık ve sürecin anlaşılmasını gerektirir. Beklenen çıktı ve sonuçların günlük hedeflere yönelik önceden belirlenmiş bir program yerine, uluslararası kalkınmaya yönelik kamu sektörü reform müdahalelerinde yaygın olduğu gibi girişimci mantık, tekrarlamalı öğrenme ve adaptasyona ve tecrübeye göre ayarlanan hedeflere izin vermektedir. Cummings'ın Saravasthy'den aktardığına göre girişimciliği, "liderlerin çeşitli ve farklı hedeflerinden ve etkileşime giren halkın özlemlerinden zaman içinde sürekli olarak ortaya çıkmaya imkân sağlayan" tutarlı ve tahmin edilebilir bir süreç ifade etmektedir (Cummings, 2015: 317).

Kamu sektörü ile özel sektör ilişkisi içinde bulunduğu ekonomik değiş tokuş ortamında harcanan para ile karşılanan kamu ihtiyaçları arasındaki gerilim de artmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları, operasyonları iyileştirmek ve hizmetlerini daha verimli ve en az maliyetle sunmak için yoğun baskı altında tutulmaktadırlar. Bununla birlikte kamu alımlarının parasal olarak ortak hedefi, kamu mali kaynaklarının uygulanmasında maksimum ekonomik sonuçlara ulaşmak ve işleyişi sağlamak, maksimum verimlilik ve etkinlik elde etmektir. (Sama vd., 2014: 63).

Kamu girişimciliğinin amacı, ekonomik kâr elde etmek yerine kamu menfaatini yerine getirmek ise, bu kavramsallaştırmadan herhangi bir şey elde edilebilir mi? Hem bireysel girişimcilerin hem de girişimcilik firmalarının gerçek ve potansiyel performans arasındaki boşlukları algıladığı fikriyle ve bu yatırımlar üzerinde sınırlı kontrol sahibi olsalar bile yeni hedeflere ulaşmak için bu kaynaklara yatırım yapma konusunda daha iyi bir anlayış kazanabilirler. Özel girişimcilerin, kaynakları elde etmenin ve maliyetleri aşan gelir elde etmek için kullanmanın bir yolunu gördükleri yerlerde, kamu girişimcileri, iddia edilen kamu veya sosyal çıkarları yerine getirmek için yerel kaynakları araştırmaya ve bunları kamu hedeflerinde daha iyi performans için kullanmaya çalışmaktadır (Klein vd., 2009: 7).

Özel girişimciler gibi, kamu girişimcileri de özel kazanç dâhil olmak üzere çeşitli hedefleri de takip etmektedirler. Kamu girişimciliği çabalarını yönetme süreci bu nedenle karmaşıktır. Girişimci kavramı yönetim ve ekonomi alanlarındaki kullanımlarına benzer biçimde, piyasa dışı ortamlarda kullanıldığında da kaynak tahsisi ve ekonomik değişimin anlaşılmasında faydalı olacaktır. Kamu kaynakları ve ilgili mülkiyet hakları, yeniliğin ortaya çıkması için etkin bir şekilde tanımlanmalı, anlaşılmalı ve yönetilmelidir. Özel girişimci ile kamu girişimci aktörü arasındaki analoginin sınırları vardır ve dikkatle kullanılması gerekirken, kıt kaynakların belirsizlik altında tahsisinde karar vericiler olarak girişimcilerin kavramsallaştırılmasına dayanan özel girişimcilik teorilerinden elde edilen görüşler mevcuttur. Genel olarak, analiz kamu yararına olan yenilikle ilgili fikirleri genişletir ve geliştirmekte, kamuoyunda yeniliğin nasıl ve neden ortaya çıktığını açıklamakta ve teorinin daha da geliştirilmesi için fırsatları işaret etmektedir. Bir önerme, kamu girişimciliğinin sadece özel girişimciliğin yerini almasının yanı sıra yerini de tamamlayabilmesidir. Özel ve kamu girişimciliği karşılıklı bağımlıdır ve kademeli olarak ya da birdenbire birlikte gelişmektedirler (Klein vd., 2010: 1-2).

Kamu girişimciliği, Prelipcean'ın Klein, Mahoney, McGahan ve Pitelis'ten aktardığına göre dört çalışma seviyesinden sistematik olarak anlaşılabilir. Girişimcilik genellikle inovasyon ve yeni örgütlerin kurulması olarak kabul edilir. Kamu girişimciliği, özel ve kamu çıkarlarının peşinde koşmak için bir çerçeve oluşturan “oyunun kuralları”nı içerir. Kamu sektöründeki girişimciliğin gerçekleştirilmesi için devlet büroları, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar ve sosyal organizasyonlar dâhil olmak üzere yeni kamu kuruluşlarının oluşturulmasına devam edilmektedir. Ayrıca, kamu sektörü girişimciliği, ajansların organizasyonu ve yeniden düzenlenmesi ve yeni kamu özel etkileşimi formları dâhil olmak üzere kamu kaynaklarının yaratıcı yönetimini temsil eder. Kamu girişimciliğinin son yönü, özel eylemlerin, özel kişilerin ve firmaların sosyal ve kâr amacı gütmeyen hedefleri takip ettiği kamu malı üzerindeki dış etkileridir (Prelipcean vd., 2014: 132).

Kamu girişimciliği, politik bir sistem ve kurumsal bağlamda hem etkinleştirilmekte hem de sınırlandırılmaktadır. Yönetim alanı, kamu yararı içindeki işlem maliyetleri teorisi, siyaset bilimi, girişimcilik teorisi, iş çalışmaları, uluslararası konulardan edinilen görüşlere katılan sorunların sistematik bir değerlendirmesinden faydalanmaktadır. Ekonomi, tarih, kamu yönetimi, uluslararası ilişkiler ve kamu kurumlarındaki büyük değişikliklere odaklanan siyaset bilimindeki önemli araştırmalara rağmen, kamu girişimciliğinin yönetim ile ilgisi hakkında çok az araştırma bulunmaktadır (Klein vd., 2010: 1). Kamu yönetimi literatüründe araştırmanın odağı politikacılardan, girişimci olarak hareket eden kamu sektörü yöneticilerine kaymıştır. Araştırmacılar, dikkatlerini kâr amacı gütmeyen kuruluşlarda ve kamusal ortamlarda daha verimli ve başarılı organizasyonlar elde etmenin bir yolu olarak girişimcilik modellerine odaklanmıştır. Ramamurti, kamu girişimcilerini “bir veya daha fazla kamu sektörü kuruluşunu başlatmak, sürdürmek veya büyütmek için amaçlı faaliyetlerde bulunan kişiler” olarak tanımlamış ve kamu girişimcilerinin yaptıklarının pratik bir tanımını sağlamıştır. Konuyla ilgili bazı ilginç kitaplar, resmi akademik araştırmalardan ziyade pratik deneyim ve gözlem üzerine kurulmuştur (Zerbinati, 2005: 48).

SONUÇ

Neoliberal yaklaşım arz temelli ekonomi politikaları ile devleti yeniden yapılandırmıştır. Yeniden yapılandırma sürecinde fordist dönem uygulamalarının yerine devletin yapısı küçültülmüş ve parçalı hale getirilmiş, yapısı ve işleyiş biçimi yeniden oluşturulmuştur. Bu değişim içinde toplam kalite anlayışının bir parçası ve kamu yönetiminde bir uzantısı olarak müşteri kavramı etrafında yeni kamu yönetimi ve kamu işletmeciliği anlayışı çerçevesinde kamu kurum ve kuruluşları yeniden şekillendirilmiştir. Kamu yönetimi piyasa şartları içinde sonuç odaklı ve performans ölçümüne dayanan yeni bir döneme girmiştir.

Bu dönemde prensip olarak tam kamu malları dışında gerçekleştirilen bütün kamu hizmetlerini kamu yönetimi ve özel sektör birlikte serbest piyasa ortamında gerçekleştirmeye başlamıştır. Kamu yönetimi değişen anlayışa bağlı

olarak özel sektör yönetim anlayışı ve uygulamaları ile çalışmaya başlamıştır. Girişimcilik kavramı, özel sektör iş çalışma anlayışı ve tarzının temel kavramıdır. Rekabet ortamında sürekli yeni kâr fırsatları aramayı ifade etmektedir. Kamu yönetimi de hem faaliyetlerini iyileştirebilmek hem de özel sektör ile piyasa şartlarında rekabet etmek için girişimcilik uygulamaları gerçekleştirmektedir.

KAYNAKÇA

- Cahn, A.: Michael C. (2011): The Whitthall Entrepreneur Oxymoron or HiddenArmy?<https://www.instituteforgovernment.org.uk/sites/default/files/publications/The%20Whitehall%20Entrepreneur.pdf> 05. 08. 2019.
- Cummings, C. (2015): “Fostering Innovation and Entrepreneurialism in Public Sector Reform”, *Public Administration Development*, 35, pp.315-328.
- Diefenbach, F., E. (2011a): *Entrepreneurial Orientation in the Public Sector When Middle Managers Create Public Value*, St. Gallen Üniversitesi Yönetim, İktisat, Hukuk ve Sosyal Bilimler ve Uluslararası İlişkiler Okulu Doktora Tezi, https://pdfs.semanticscholar.org/946b/9fb46f7c1c83d50ada3cb9ecac4516d5a4f1.pdf?_ga=2.44605735.287523884.1566818438-1750374174.156681843826.08.2019.
- Diefenbach, F., E. (2011b): *Entrepreneurial Orientation in the Public Sector, When Middle Managers Create Public Value*, 1st Edition, St. Gallen Üniversitesi (HSG), Gabler Verlag Research /Springer Fachmedien Wiesbaden/GmbH.
- Głód, G. (2015): “Measurement of Public Entrepreneurship in The Polish Health Sector”, *Managing Intellectual Capital and Innovation for Sustainable and Inclusive Society*, 27-29 May 2015, Bari, Italy, pp.665-673.
- Heinonen, J. (2003): “Entrepreneurship in Public Sector Organisations”, <https://pdfs.semanticscholar.org/2e6f/f52de911d0aedc615d724746f2e20e31e0a1.pdf> 01.01.2019.
- Karyotakis, K, M.: Bakatsaki, M.: Moustakis, V. (2015): “The Entrepreneurial Facets of Public Administration”, *International Scientific Conference of IT and Business-Related Research*, pp.325-331.
- Kearney, C., Hisrich, R., & Roche, F. (2007). *Facilitating public sector corporate entrepreneurship process: A conceptual model*. *Journal of Enterprising Culture*, 15, 3, pp.275-299.
- Kim, Y. (2010): “Stimulating Entrepreneurial Practices in the Public Sector: The Roles of Organizational Characteristics”, *Administration & Society*, XX(X), pp.1-35.
- Klein, P, G: Mahoney, J. T.: McMahan Anita M: Pitelis, Christos N(2010) “Toward a Theory of Public Entrepreneurship” *European Management Review*, 7, pp.1-15.
- Klein, P. G.: Mahoney, J. T.: McGahan, A. M.: Pitelis, C. N.(2009): *Toward a Theory of Public Entrepreneurship*, http://www.business.illinois.edu/Working_Papers/papers/09-0106.pdf 01.04.2019.
- Link,A. N. (2016): “Public Sector Entrepreneurship: Introduction to the Special Section”, *Econ Polit Ind.*, 43, pp.355-356.
- Obaji, N., O: Olugu, M., U.(2014): “The Role of Government Policy in Entrepreneurship Development”, *Science Journal of Business and Management*, 2(4), pp.109-115.
- Öztürk, A. O. (2012): “Kamu Örgütlerinde Girişimcilik”, “İş-Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi, Ekim 2012, Cilt:14, Sayı:4, ss.151-169.

- Prelipcean, R., D: Mir N. I.: Andrea P.: Saidu, A. A.: Hajj D. B.: Z. K, (2016): “Entrepreneurship Contribution in Upgrading the Service Delivery of Public Tertiary Institution: A Conceptual Paper”, IOSR Journal of Humanities And Social Science (IOSR JHSS) Volume 21, Issue 2, Ver. VI, pp.28-32.
- Sama, H., K.: N.: Philibert C.: Baisi, M, D. (2014): “Entrepreneurial Government: Causal Relationship Between Transaction Costs and Value for Money”, International Journal of Managerial Studies and Research, Volume 2, Issue 9, October 2014, pp.63-74.
- Thomas B: Jianming Y. (2014): “The Impact of Public Entrepreneurship in International Education on Skilled Migration”, International Educational Innovation and Public Sector Entrepreneurship International Perspectives on Education and Society, Volume 23, pp.125-156.
- Tosterud, R.,J.(2011): Entrepreneurship and the Public Sector, <http://www.jgbm.org/page/15%20%20Robert%20J.%20Tosterud.pdf> 17.07.2019.
- Zerbinati, S.: Soutaris, V. (2005): “Entrepreneurship in the Public Sector: An Empirical Analysis of Local Governments in the UK and Italy”, Entrepreneurship and Regional Development, 17(1), pp.43-64.

**2000 SONRASI TÜRKİYE TARIM
POLİTİKALARININ ENDÜSTRİYEL TARIM
ÜRÜNLERİNDEN ŞEKER VE TÜTÜN ÜRETİMİNE
ETKİLERİ***

Nurten BAKIRCI#

Öz

Türkiye’de 2000 sonrasında oluşturulan tarım politikalarının geçirdiği yapısal dönüşümün sermaye birikiminin gereklilikleri ve küreselleşme ile ilişkilendirilerek incelenmesi çalışmanın genel çerçevesini oluşturmaktadır. Eleştirel iktisat yazını çerçevesinde ele alınan tarım politikaları, küresel aktörlerin sürece etkisi üzerinden tahlil edilmiştir. 2000 sonrası dönüşümle birlikte tarım sektörünü de içerecek yeni bağımlılık ilişkilerinin kurulduğu yapısal dönüşüm ve bu dönüşümde etkili olan küresel aktörlerin etkileri de bu çerçevede incelenmektedir. Bu bağlamda şeker ve tütün sektöründeki gelişmeler örnek verilerek üretim, tüketim ve pazarlama süreçlerinde nasıl bir dönüşüme uğradıkları tarım politikaları çerçevesinde ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Politikaları, Yapısal Dönüşüm, Sermaye Birikimi.

**EFFECTS OF TURKISH AGRICULTURAL
POLICIES ON SUGAR AND TOBACCO PRODUCTION
AS INDUSTRIAL AGRICULTURAL PRODUCTS
AFTER 2000**

Abstract

The general framework of the study is to investigate the structural transformation of the agricultural policies in Turkey after 2000 by associating them with the requirements of capital accumulation and globalization. Agricultural policies, which are addressed in the framework of critical economics, have been analysed in terms of the global actors’ effect on the process. In this context, the structural transformation in which new dependency relations were established including the agricultural sector, and the effects of the global actors that are instrumental in this transformation are examined. In conclusion, developments in the sugar and tobacco sector are given as examples and how they have been transformed in the production, consumption and marketing processes are discussed within the framework of agricultural policies.

Keywords: Agricultural Policies, Structural Transformation, Capital Accumulation.

---

* Bu çalışma Harran Üniversitesi SBE İktisat Anabilim Dalında 2019 yılında sunulmuş olan “Türkiye’de Tarım Politikalarının Dönüşümü ve Kalkınma İlişkisi” başlıklı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Harran Üniversitesi, SBE, İktisat A.B.D., nurten-bakirci87@hotmail.com

GİRİŞ

Tarım sektörü, ekonomik kalkınmanın sağlanması, gelecek kuşakların sağlıklı bir yaşam sürdürmesi için yaşamsal önem ifade eden, stratejik bir sektördür. Ülkelerin dışarıya bağımlı olmadan kendilerine yetecek tarımsal üretim potansiyeline sahip olabilmeleri temel hedeflerindedir. Türkiye'nin geçmişte kendini besleyebilen bir tarım ülkesi olduğu bilinmektedir. Ancak son yıllarda kalkınma anlayışındaki değişim ve tarım sektöründeki gelişmelerden sonra, Türkiye'nin geçmişte sergilediği bu özelliğini koruyamadığı görülmektedir. Bu doğrultuda kalkınma politikalarının birikim sürecinde nasıl yeniden biçimlendiği ve tarım sektörünün bu yeniden biçimlenme içinde nasıl konumlandırıldığı önem arz etmektedir.

Özellikle 1980 sonrası birikim sürecinde etkili olan neo-liberal politikaların Türkiye tarımındaki yıkıcı etkisi çalışmanın temel sorunsalını oluşturmaktadır. Bu bağlamda, 2000'li yıllardan itibaren Türkiye'nin tarım politikalarında uluslararası aktörlerin belirleyici olduğu bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Yeni kar alanları arayışında olan merkez ülkelerin öncüsü olduğu küreselleşme uygulaması ile derinlik kazanan neo-liberal politikalar sonucunda tarım sektörü liberal bir işleyiş kazanmıştır.

Birikim sürecinin devamını sağlamaya yönelik; özelleştirmeler, minimal Devlet olgusu, dışa açılma ve serbestleştirme hız kazanmıştır. Bu süreç içinde küresel sisteme hâkim olan uluslararası sermayenin ve yerel sermayenin birbirleriyle uyumlu hareket etmeleri öte taraftan tarımın geriye itilmesiyle toprağından ayrılmak zorunda kalan kırsal kesimin farklı alanlarda ucuz emek gücü olarak işçileşmesi gibi durumlar tarımdaki yapısal dönüşümü gözler önüne sermektedir.

2000 sonrası yaşanan yapısal dönüşümde küresel aktörlerin tarım politikalarının dönüşümünde önemli etkileri yer almaktadır. Çalışmada öncelikle Türkiye'nin tarım politikalarının belirlenmesinde küresel aktörlerin etkilerine yer verilmiş, bu çerçevede sistemin uluslararası kurumlarının sürece etkileri incelenmiştir. Sonraki başlıklarda bu aktörlerin Türkiye'nin önemli üretim alanlarından olan

şeker ve tütün sektöründeki gelişmeler analiz edilmeye çalışılmıştır. Tarımda yaşanan yapısal dönüşümle beraber Türkiye'nin bağımlılık ilişkilerinin nasıl biçimlendiği, tarımsal üretimde kendine yeten bir ülke konumundan nasıl uzaklaştığı ve hangi sebeplerin bu duruma neden olduğu incelenmektedir.

1.Neo-Liberal Politikalar Çerçevesinde Türkiye Tarımında Dönüşüm

Tarım, tüm ülkeler için önemli ve stratejik bir sektör niteliği taşımaktadır. Ülkeler, toplumlarının yaşamlarını kaliteli bir şekilde idame ettirebilmeleri ve dışarıya bağımlı olmadan varlıklarını sürdürebilmeleri için kapsamlı tarım politikaları oluşturmalıdır (Bayraç ve Yenilmez, 2005:91; Eraktan, 2005:45). Genel olarak bakıldığında tarım politikaları, birçok ülkede gelir dağılımını düzeltmek ve piyasa başarısızlıklarını gidermek için uygulanmaktadır. Kısaca ülkelerin uygulaması gereken tarım politikası; tarım sektöründe yaşayan bireylerin refahlarını yükseltmek, tarımsal kaynakları etkin ve rasyonel şekilde kullanmak, çiftçilerin ekonomik yaşantılarını iyileştirmek, tarımsal üretimi kamu yararına düzenlemek ve tüketicilere sağlıklı, kaliteli ve uygun fiyatlarla ürünler sunmak temel amaçları çerçevesinde düzenlenir (Eğri, 2014:90).

Türkiye'de devletin uyguladığı tarım politikalarını 1980 yılında yaşanan yapısal dönüşümü merkeze alarak incelemekte fayda görülmektedir. Buna göre 1980'den günümüze Türkiye'de neo-liberal politikalar belirleyici olmuştur. Küreselleşme sürecinin hız kazandığı bu dönemde, tarım sektöründe uluslararası sermayenin ağırlığı artmış, çok uluslu şirketler bu alanda faaliyet göstermeye başlamıştır. Tarım sektörünün küresel düzeydeki bu dönüşümünün temel argümanına bakıldığı zaman; dışa dönük politikaların ağırlık kazanması, minimalist devlet anlayışı ve yapısal uyum politikaları bu dönüşüme eşlik etmiştir. Özellikle 24 Ocak 1980 kararları ile Türkiye "Sosyal Devlet" olma özelliğini kaybederek "kapitalist" ilişkilerin hâkim olduğu piyasanın etkinleştirildiği bir yapıya evrilmiştir. 1990'ların sonlarında uygulanan yapısal reformlar ile sermayenin süreçte aktif bir şekilde yer alması ve birikimin sürekliliğini akamete uğratan krizlerin ortadan kaldırılarak gerekli olan özelleştirme uygulamasının büyük oranda gerçekleşmesi sağlanmıştır (Ercan,

2003: 6-9). 2000'li yıllarda ise özel sektörü de karar süreçlerinde etkinleştirecek şekilde yeniden düzenleyici devlet (Re-regülasyon süreci) yapısı öne çıkmıştır.

Uluslararası sermayenin ve yerel sermayenin birbirleriyle uyumlu olduğu bu dönemlerde, devletin yapısal uyum politikaları çerçevesinde tarımdan elini çekmesi ve kapitalist sistemin taleplerine göre hareket etmesi tarımdaki dönüşümü daha da belirgin hale getirmiştir (Kendir, 2007:143-144).

1990'lı yılların sonuna doğru tarım politikalarında reform ihtiyacının gündeme gelmesiyle beraber (Yalçınkaya ve Diğ., 2006:106) ve özellikle 2000 yılından itibaren Türkiye tarım politikalarının değişiminde başrolde bulunan “küresel sermaye” aktörleri dikkati çekmektedir (Eğri, 2014:89). Tarımdaki bu dönüşüme neden olan küresel aktörler arasında; Uluslararası Para Fonu (IMF), Dünya Bankası (DB), Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ), Avrupa Birliği (AB) gibi uluslararası kurumlar sayılabilir (Yalçınkaya ve Diğ., 2006:106).

Devletin yeniden yapılandırılması amacına göre; 1999 yılında IMF ile imzalanan istikrar programı ve DB'nin desteklediği yapısal uyum programları öncelikli şart olarak koşulmuş (Aztimur, 2012:152; Bayramoğlu, 2005:291) ve buna ek olarak bu programlar doğrultusunda yönetim modelinin doğuşu gerçekleşmiştir. Bu çerçevede uygulanacak yapısal reformların içeriği belirlenecektir. Uygulanacak yapısal reformlar ise; tarım başta olmak üzere, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi, vergi politikası ve idaresi başlıklarını kapsamaktadır. Reformları yönetim mantığı çerçevesinde değerlendirmek mümkündür. Yönetim modeli ise daha çok küresel sermaye lehine bir yapı inşa etmektedir. Yönetim söyleminin ön plana çıkmasında en önemli rolü ise Dünya Bankası üstlenmektedir.

Yönetim modelinin Türkiye'de inşası için Dünya Bankası'ndan Kemal Derviş'in getirilmesiyle kamuoyunda “15 günde 15 yasa” olarak bilinen yasama faaliyeti başlamıştır (Bayramoğlu, 2005:291-293). 1990'lı yıllar boyunca IMF'nin zorlu dayatmalarıyla uygulanan politikalar sonucu ortaya çıkan ekonomik kriz üzerine DB'den getirilen Kemal Derviş tarafından 14 Mart 2001'de Yeni İktisadi Program açıklanmıştır. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

ile başlatılan bu süreç içerisinde, krizin aşılması için gereken yasal düzenlemeler çok hızlı bir takvim işletilerek hayata geçirilmiş ve kamuoyunda bu süreç “15 günde 15 yasa” olarak anılmıştır. Yasalaştırma sürecinde iki yasa tarımsal düzenlemeler içermesi bakımından konumuzla ilgisi bakımından öne çıkmaktadır. Bunlar, tarım sektörüyle alakalı olan Şeker ve Tütün Yasasıdır (Bayramoğlu, 2005:293-367). Sermaye birikiminin daha belirleyici olduğu bu dönemde (Tören, 2007:12), “gelişmiş ülkelerin” kendilerine yeni kar alanları bulma çabalarının başarılı olduğu görülmektedir. Derviş’in de gelmesiyle beraber ekonominin siyasetten ayrılma söylemi hız kazanmıştır. Bu söylem üzerine; devletin piyasaları düzenleme görevleri bağımsız düzenleyici kurumlara (özerk üst kurullara) bırakılmıştır (Aztimur, 2012:112).

Devletten sermayeye bir yetki devrini içeren Bağımsız düzenleyici Kurumların (BDK) oluşturulmasında kapitalist sistemin baş aktörlerinin istediği alan ve mekânlarda sorunsuz bir şekilde yatırım yapabilmenin alt yapısı oluşturulmuştur (Aztimur, 2012:109). Bu kurumların düzenleyeceği alanlar ise, tarım, enerji telekomünikasyon gibi sektörlerdir. Düzenleyici kurumların ortaya çıkması ile ekonomik ve sosyal politikaların belirlenmesinde sermayenin lehine, diğer bir ifade ile sermayenin çıkarlarını gözetten bir yapı mevcut olacaktır (Aztimur, 2012:112).

Türkiye’de 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa göre düzenlenen Bağımsız Düzenleyici Kurullardan (Bayramoğlu, 2005:306), sadece ŞK (Şeker Kurulu) ve TAPDK (Tütün ve Alkollü İçkiler Piyasası Kurulu)’nu düzenleyen yasaları ileriki başlıklarda açıklanacaktır. Bu saptamalardan hareketle BDK’ları, emekçi sınıfları dışlayan ve sermayenin egemenliğinin ön planda olduğu yönetim modelinin önemli unsurları arasında görmek mümkündür. Bunun yanı sıra; devletin karar alma ve uygulama sürecinde yetkisini paylaştığı kurumlar olarak da tanımlanabilir.

2.Tarımdaki Kapitalist Dönüşümün Dışsal Belirleyicileri

Türkiye’de 2000’li yılların başında, tarımdaki yapısal dönüşüme neden olan küresel aktörler daha önceki başlıklarda ifade edilmişti. Bu başlıkta, sistemin

küresel ölçekte sürekliliğini sağlayan kurumlarından Dünya Ticaret Örgütü, Avrupa Birliği, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası'nın etkileri kısaca açıklanmaktadır (Günaydın, 2009:176).

2.1. Dünya Ticaret Örgütü

Dünya Ticaret Örgütü'nün ilk hali olarak bilinen Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT), 1947'de Cenevre'de 23 ülke tarafından imzalanarak, 1948 yılında yürürlüğe girdi (Güzelsarı, 2007:197-198). Meta sermayenin uluslararası alandaki dolaşımını engelsiz tamamlamasını sağlayacak olan bu anlaşmanın (Aztimur, 2012:28), küresel sermaye aktörlerinin kendi çıkarlarını korumak amacıyla oluşturdukları bir örgüt olduğunu söylemek mümkündür. Başka bir ifadeye göre, GATT ile birlikte sermaye birikiminin önünün açılması sağlanarak “gelişmiş”- “az gelişmiş” ülkeler arasındaki farklılıkların artması amaçlanmıştır (Pektaş, 2014:33).

GATT'ın temel amacı ise; korumacılığın azaltılması, uluslararası ticaretin artırılması ve ticaretin önündeki engellerin kaldırılmasını sağlamaktır. İkinci Dünya Savaşı sonrası 1946-1948 yılları arasında, aralarında ABD'nin de bulunduğu 50 ülke, Bretton Woods ikizleri olarak da bilinen DB ve IMF'nin yanına gerekli olan, üçüncü bir ticaret ayağını koymaya karar verdiler. Bunun üzerine Uluslararası Ticaret Örgütü'nün (ITO) kurulması için uğraştılar (Yılmaz, 2001:10-11). 1947'den 1993'e kadar geçen 46 yıllık sürede toplamda 8 raunt sonunda, ilk defa tarımın da dahil edilmesiyle beraber 1986-1994 yılları arasında gerçekleştirilen Uruguay Raundunda, DTÖ' nün kurulmasına karar verilmiştir (Dinler, 2014:330). Türkiye, 1995'te uygulanmaya başlanan ve kendisinin de imzaladığı bu anlaşmaya göre, 2004 yılına kadar gümrük tarifelerini ve ihracat sübvansiyonlarını indirmesi gerekmektedir (Kendir, 2007:165).

DTÖ'yü oluşturan çok taraflı anlaşmalar içerisinde ise; tarım, fikri mülkiyet hakları, tekstil vb. pek çok anlaşma yer almaktadır (Aztimur, 2012:28). Küreselleşme ve kapitalizm karşıtlarının en çok protesto ettiği uluslararası kuruluşların başında yer alan DTÖ'yü imzalayan ülke sayısı (Bayramoğlu,

2005:94), 2013 yılında en son Tacikistan'ın da katılımıyla 159'a ulaşmıştır. DTÖ'nün Tarım Anlaşması temelde üç başlık altında incelenebilir: Bunlar; iç pazardaki tarımsal destekler, gümrükler ve ihracat sübvansiyonları şeklinde sıralanabilir. Aynı zamanda oluşturulan bu tarım anlaşmasında, uygulanan destekler farklı renklerdeki kutular halinde tasnif edilmiştir. İndirime tabi toplam destekler; “gelişmekte olan ülkeler” için %10, “gelişmiş ülkeler” için ise %5 olarak belirlenmiştir. Kırmızı kutu yasakları belirtmektedir. Sarı ya da amber kutu, indirime tabi olan destekleri içermektedir. Yeşil kutu, indirime tabi olmayan destekleri kapsamaktadır. Örneğin, üretimden bağımsız doğrudan ödemeler ve alt yapı yatırımları bu kapsamda sayılabilir. Son olarak mavi kutu ise, indirim dışında tutulan (üretimi sınırlandırılmış alanlardaki destekleme ödemelerini) ödemeleri kapsamaktadır (Akder, 2014:175).

Türkiye DTÖ kurallarına göre, “gelişmekte olan ülke” statüsünde uyum gösterirken bunun yanında, AB ülkeleri ise “gelişmiş ülkeler” olarak uyum göstermektedirler (Akder, 2005:12). DTÖ'nün yaptığı uygulama ilk bakışta olumlu gibi gözükülebilir. Örneğin, ekonomik açıdan güçsüz ülkelere daha fazla söz hakkı vermesi gibi, fakat yaptığı uygulamaya ters düşen davranışları bu olumlu bakışı yok etmektedir. Sonuçta DTÖ'nün aldığı kararlar güçlü ülkelerin ihtiyaçlarına göre şekillenmektedir (Eraktan, 2005:44). Başka bir ifadeye göre, söz konusu anlaşmada avantajlı olan ülkelerin “gelişmiş ülke” olmasıdır. Kendi tarım ürünlerinin fazlalığını “az gelişmiş ülkelere” dayatmaları ve uygulamaya koydukları uluslararası ekonomik liberalizasyon ile Türkiye'nin en elzem sektörünü (tarım) ele geçirmeyi hedefledikleri öngörülmektedir (Oyan, 2004:45). DTÖ'nün 1995'ten bu yana yaptığı faaliyetlere bakıldığında, küresel sermayenin çıkarlarını temsil etmesi ve aynı zamanda “gelişmiş ülkelerin” dışında kalan dünyanın küresel kapitalist sisteme eklemlenmesini sağlamaya odaklandığı görülmektedir (Güzelsarı, 2007:210-213; Örnek, 2007:342).

“Az gelişmiş” ve “gelişmekte olan ülkelerin” kalkınması ve refahın artırılması amacıyla oluşturulan Doha Kalkınma Raundundaki gelişmeler ise 2001 yılında Katar'ın başkenti Doha'da, DTÖ IV. Bakanlar Konferansını toplamıştır (Dinler, 2014:335). Bu konferansta GATS (kamu hizmetlerini uluslararası ticaretin

konusu yapan anlaşma) kapsamında serbest piyasaya açılması düşünülen alanlar belirlenmiştir. Bu alanlar; enerji, tarım, telekomünikasyon, eğitim, sağlık, turizm, ulaşım vb. hizmetlerdir (Bayramoğlu, 2005:103). Küresel emperyalizmin önündeki kısıtlamaların kaldırılmasını amaçlayan GATS ile yukarıda değinilen belirli alanlarda hedeflenen hizmetlerin devletin kontrolünden çıkarılarak uluslararası sermayeye bırakılmak istenmiştir (Duru, 2008:102-103). Doha Gelişme Turunda birbirini takip eden yıllar içinde dört adet toplantı yapılmıştır. Bu toplantılar sırasıyla; 2003-Cancun, 2004-Cenevre, 2005-Hong Kong, 2006-Cenevre ve 2007-Davos'dur.

Kısacası, 2001 yılından itibaren başlayan müzakereler hala sonlandırılmamıştır (Dinler, 2014:334-336). Nitekim kapitalist üretim ilişkilerine açılan tarım sektöründe; sermayeye tanınan ayrıcalıkların artışı, DTÖ sisteminde yer alan genetiği değiştirilmiş ürünlerin (GDO) dünyaya yayılması, geçimini tarımdan sağlayan köylü nüfusun şehirlere göç etmesi, işsizlik gibi sorunlar tarım alanındaki gerçekliği temsil etmektedir (Yılmaz, 2001:32-33).

2.2. Uluslararası Para Fonu (IMF) ve Dünya Bankası (DB)

1990'lı yılların sonlarına doğru Türkiye ekonomisinde yaşanan krizler nedeniyle (Kasım/2000 ve Şubat/2001) tarım sektörüne ilişkin değerlendirmeler IMF'ye sunulan niyet mektuplarında yer almıştır. 2000 yılı sonrası tarım politikalarının dönüşümü; 1999 yılında IMF ile yapılan Stand-by anlaşması çerçevesinde, yazılan niyet mektubunda Yapısal Reform adı altında Tarım Reformu ile belirlenmiştir (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012:41-42). Niyet mektuplarında yer alan tarım taahhütleri; geleneksel destekleme sisteminden vazgeçilerek, doğrudan gelir desteğine geçilmesidir. Ardından Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., ÇAYKUR ve TEKEL'in özelleştirilmesi gelmektedir. Daha sonra Tütün ve Şeker Yasalarının çıkarılması, Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin yeniden yapılandırılması vb. maddeler yer almaktadır (Narin, 2008:195-196). IMF'ye sunulan niyet mektupları çerçevesinde, Dünya Bankasının sağlayacağı yapısal uyum kredileri doğrultusunda; Türkiye ile Dünya Bankası arasında 2001 yılında Tarım Reformu Uygulama Projesi (ARIP)

imzalanmıştır (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012:42). Tarım reformu konusundaki detaylı bilgiler bir sonraki başlıkta açıklanacaktır.

Tarımdaki özelleştirmeler detaylandırıldığında; IMF'nin tarım taahhütleri doğrultusunda devletin bazı kurumlarının işlevsiz hale getirilmesi ve özelleştirme yoluyla tamamen tasfiye süreci başlatılmıştır. Bu bağlamda 4572 sayılı yasaya göre, özelleştirme yapılamayan birliklerin işletmelerini küçülterek satmaları küresel sermaye tarafından istenmektedir. Oyan'a göre (2004:58-59) söz konusu yasada tarım sektöründeki işgücüne istihdam olanağı sağlayan bir kuruma uygulanan dayatmaların yanlış olduğu belirtilmektedir. Özelleştirme kapsamına alınan şeker ve tütün kurumu ise ilerleyen başlıklarda irdelenecektir.

Günümüzde tarım sektörünün önemli bir parçası olan tüketici ile üreticiyi bir araya getiren kooperatiflerin tarımda yaşanan fiyat dalgalanmalarında ne kadar gerekli olduğu Türkiye'nin ithalat ve ihracat verilerinde net bir şekilde gözükmemektedir. Çalışma açısından elzem bir yer teşkil eden birikim sürecini de ele almakta fayda vardır. Sermaye ile bağlantıların daha da derinleştiği 1980 sonlarında (Aztimur, 2012:177) devletin tarımla ilgili tüm politikaların tasfiye edilmesi anlamına gelen özelleştirmeler gerçekleştirilmiştir (Öztürk, 2003:45). Özellikle 1980-1990 aralığında ticari sermayenin uluslararasılaştığı meta sermaye öncülüğünde hareket eden birikim süreciyle beraber sermayenin merkezileşme eğilimleri de açığa çıkmıştır. Sermayeye yeni kar alanları açan bu uygulamada tarımla ilgili bazı işletmelerin kamusal özelliği sona ermiştir (Aztimur, 2012:177-178). İşlevsiz hale getirilen ve hayvancılık alanında faaliyet gösteren tarımsal KİT'ler* ise şunlardır: EBK/EBAŞ, SEK, YEMSAN, Gönen Gıda Sanayi A.Ş'dir. Ardından TİGEM, TÜGSAŞ, İGSAŞ ve TZDK girdi üretim ve dağıtımında faaliyet göstermektedir. Daha sonra TEKEL, TŞFAŞ, ÇAYKUR ve TSKB tarım ticareti alanında faaliyet gösteren kurumlar özelleştirilmiş ya da özelleştirme kapsamında bulunmaktadır (Günaydın, 2010:166).

---

* Tarıma girdi üretimi- dağıtımı ve fiyat düzenlemesi fonksiyonunu üstlenen kurumlar tarımsal KİT' ler olarak adlandırılabilir.

Tarımda ürün desteklemeleri açısından 24 Ocak kararları ile başlatılan süreçte, desteklenen ürün sayısı 1980’de 22 üründen 1990’da 10 ürüne* düşürülmüştür. Söz konusu ürün sayısı 1991’de 24’e, 1992’de ise 26 ürüne yükselmiştir. Tarımsal desteklemede daralmanın yaşandığı 1994-1995 yıllarında ise ürün sayısı 9’a düşürülmüştür. Bahsedilen ürün sayısında 2000’li yıllara kadar herhangi bir değişiklik olmamıştır (Günaydın, 2010:168-169). Yukarıdaki metinde işlevsiz hale getirildiği belirtilen tarımsal KİT’lerin tasfiye süreçlerine kısaca bir göz atalım.

1980 öncesinde devletin elindeki girdi desteği olan tohum, 1980 sonrası özel sektörün eline bırakılmıştır. 1982’de tohum ithalatının serbest bırakılmasıyla sermayenin tarım alanındaki hegemonyasının baskın hale geldiği görülmekle beraber konuyla ilgili olan Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü (TİGEM) devlet teşekkülü’nde faaliyetleri sınırlandırıldı. Tamamen özelleştirilemeyen fakat kiralama yoluyla tasfiyesi başlatılan TİGEM günümüzde yağlı lifli yem bitkilerinin tohum ihtiyaçlarını karşılaması ile önemli stratejik bir kurum niteliğindedir. Aynı zamanda 30 yıl süre ile işletilmek üzere özel sermayeye kiralanmıştır (Oral, 2015:303; Öztürk, 2003:48).

Tarım sektöründe tohumdan sonra önemli sayılan diğer girdi destekleri ise, TÜGSAŞ ve İGSAŞ kurumlarıdır. Gübre sektöründeki özelleştirmelerin başında yer alan bu iki kurum, çiftçinin gider kalemleri arasında hayati bir yer oluşturmaktadır. Hayvancılıkta ve meyve- sebze yetiştirilmesinde ihtiyaç duyulan gübre kullanımının özellikle de yem bitkisi içinde yer alan soyanın tarım sektöründeki önemini vurgulamının çalışma açısından faydalı olacağı kanısındayım.

Günümüzde kimyasal gübre kullanımının yaklaşık %55’i yerli üretimle karşılanırken, %45’i ise ithalatla karşılanmaktadır. Soyanın çok az yetiştirildiği Türkiye’de bu yem bitkisinin ithalatı ile çiftçi gübre fiyatlarını pahalıya mal etmektedir.

---

* Bahsi geçen 10 ürün; buğday, çavdar, arpa, mısır, çeltik, tütün, yulaf, şeker pancarı, nohut ve haşhaştır.

Gübre tekellerinin eline geçen fabrikalarla beraber gübre sanayinde ithalata bağımlı bir yapı ortaya serilirken, yapılan tasfiye süreciyle Türk tarımının dışa bağımlı bir yapıya evrildiği görülmektedir (Tokalak, 2010:91-94).

3. İç Gelişmeler ve 2000 Sonrası Politikalarda Tarımsal Destekleme

Küresel aktörlerin çıkarlarını temsil eden ve sermaye birikim mantığına uygun olarak dünya tarım ticaretini işleten merkez ülkelerin oluşturduğu DTÖ'nün, tarım ticaretinde sürecin “az gelişmiş ülkeler” aleyhine işlemesine neden olduğu daha önceki başlıkta belirtilmişti.

2001 yılında Türkiye ile Dünya Bankası arasında Tarım Reformu'nun hayata geçirilmesiyle birlikte (Narin, 2008:220), iki önemli husus gündeme gelmiştir. Bunlardan ilki; fiyat ve girdiye dayalı destekleme sistemlerinin kaldırılarak, fakir çiftçileri hedef alan üretimden bağımsız doğrudan gelir desteği sistemine geçilmesidir. Diğeri ise; Devlet İşletmelerinin özelleştirilerek, minimal devlet olgusunu oluşturmaktır. Tarımsal yapıdaki dönüşümü hızlandırmak ve güvence altına almak için Bağımsız Düzenleyici Kurumların (BDK) iki sektörde kurulması hedeflenerek; Şeker (TŞFAŞ), Çay (ÇAYKUR) ve TEKEL vb. kurumlar hızla özelleştirilmiştir. Aynı zamanda bu süreç içerisinde Türkiye'nin dünya piyasasından almaya zorlandığı ürünler ise; şeker, tütün, buğday, mısır vb. ürünlerdir (Bayramoğlu, 2005:366-367). ÇAYKUR ve TEKEL'in özelleştirme süreçleri ilk olarak beşinci beş yıllık kalkınma planında belirtilmiştir. 1984 yılında ÇAYKUR'un kamudaki yönetimi ise özel sektöre devredilmiştir (Keskin ve Yaman, 2013:451).

2000'li yıllarda uygulamaya başlanan DGD sistemi, 2008 yılında resmen sona ermiştir. DGD sistemi ile çiftçi kayıt sistemi oluşturulmuştur (Dinler, 2014:291). Uygulamaya konulan Tarım Reformu, dikkatlice incelendiğinde; yerel sermayenin ve uluslararası küresel aktörlerin kendi çıkarlarını gözetten bir yapı inşa ettiği görülmektedir. Bu yapıya en iyi örnek ise; Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) çerçevesinde IMF ve DB ile yapılan anlaşmaların birbirleriyle uyum içinde olmasıdır. Bunun yanı sıra kalkınma planında yer alan tarım politikasının içeriği de tarım reformuna uygun hazırlanmıştır. Planda yer

alan tarım politikasının esasları ise; AB Ortak Tarım Politikalarına Uyum, GATT Tarım anlaşmasının yükümlülükleri vb. şeklinde ifade edilmiştir (Kendir, 2007:167).

Uygulamaya konulan DGD sistemi Türk tarımı üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu gelir desteğinden fakir çiftçiler yerine, büyük zengin toprak sahipleri daha çok yararlanmıştır. Aynı zamanda bu sistem ile hayvancılık gerilemiş, çiftçi tembelleşmiştir (Dinler, 2014:293). IMF'ye verilen niyet mektupları çerçevesinde 2001 yılında Şeker Kanunu, 2002 yılında da Tütün Kanunu çıkarılmıştır.

Türkiye'nin tarım politikalarının oluşmasındaki bir diğer anlaşma ise 2004 yılında hazırlanan Tarım Stratejisi (2006-2010) belgesidir. Bu belge ile AB Ortak Tarım Politikalarına uyum, DTÖ'nün esas alınması gibi konular yer almıştır. Belgedeki tarımsal destekleme araçları; DGD, telafi edici ödemeler, fark ödemeleri, hayvancılık destekleri, çevre amaçlı tarımsal alanların korunması (ÇATAK) programları destekleri, kırsal kalkınma destekleri vb. sıralanabilir (Narin, 2008:198-199). Tarım Stratejisi Belgesinin ardından Türkiye'nin ilk resmi Tarım Kanunu 2006 yılında çıkarılmıştır. 5488 sayılı Tarım Kanununa* göre; tarım sektörünün ve kırsal alanın, kalkınma planı doğrultusunda geliştirilmesi ve desteklenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması, buna ek olarak; gıda güvenliği ve tarım sektöründeki refahın artırılması gibi önlemlere yer verilmiştir (Hatunoğlu ve Eldeniz, 2012:44).

Söz konusu yasanın 21. maddesine göre hükümetin tarımsal teşvik programında, kullanması gereken parayı (krediyi) bütçe ve dış kaynaklardan sağlaması aynı zamanda bu finansman için devletin bünyesinden temin edilecek miktarın gayri safi milli hasılanın (GSMH) yüzde birinden az olmaması gerektiği belirtilmektedir. Yazarın da bu konuyla alakalı ifade ettiği üzere 2001 yılından 2011 yılına kadar üreticiye ödenen destekler hiçbir zaman GSMH'nin yüzde birine yaklaşmamış aksine binde 4-6 civarlarında seyretmiştir (Şengül ve

---

* 25 Nisan 2006 tarihli R.G. 'de yayımlanan 5488 sayılı Tarım kanununda tarımsal desteklemelerle ilgili olarak yapılan ödemeleri içeren tabloların geniş dökümü için bkz. (Şengül ve Sarıbal, 2015:150-157); 5488 sayılı 18/4/2006 tarihli Tarım Kanununun maddeleri için bkz. <https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Kurum/24308110>

Sarıbal, 2015:150). Tokalak'a göre (2010:178), 2009 yılında üreticiye ödenen desteğin milli hasılanın binde dördünü geçemediği için yoksul çiftçinin söz konusu durumdan muzdarip olarak tarlalarını satışa çıkarması söz konusu olmuştur.

Şengül ve Sarıbal (2015:151); tarımsal desteklerle alakalı olarak 2000 yılı sonrası bazı rakamları şu şekilde ifade etmektedirler. 2013 yılı için fark ödeme primleri üretimi yaygın olan pamuk, bakliyat gibi hububatlarla destek verilmezken, fazla üretim yapılmayan aspir, kanola, soya gibi yağ bitkilerine göstermelik olarak destekler arttırılmıştır. Seçilen bazı tarım ürünlerinin ekim alanı- üretim miktarı, ihracat- ithalat verileri ilerleyen bölümlerde tartışılacaktır.

Alan bazlı tarım destekleri (mazot-gübre-DGD) 2003 yılında %83 oranında seyrederken, 2012 yılına gelindiğinde bu payın %29'lara gerilediği görülmektedir. Yukarıda belirtilen açıklamalarda da vurgulandığı üzere, tarımda uzun vadeli bir programlama yapılması gereği ortadadır. Şeker ve Tütün yasasına geçmeden evvel, Sözleşmeli Tarımdan bahsetmekte fayda vardır.

Ulukan'nın çalışmasına göre (2009:128-130) Türkiye'de sözleşmeli tarımın geçmişi, 1926 yılında ilk şeker fabrikasının kurulması ile başlamaktadır. Bugünkü uygulamalar ise 1960'lı yıllarda gelişimini tamamlamıştır. Bu yıllarda şeker pancarı ekimi ve alımı için bilgilerin yer aldığı ve imzalanması zorunlu tutulan mavi kâğıt adı ile bilinen sözleşmeler Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. (TŞFAŞ) tarafından uygulanmaktaydı. Sözleşmeli Tarım Uygulamasında bir kamu kuruluşu olan TŞFAŞ'ın yanı sıra, Pancar Ekicileri İstihsal Kooperatifleri Birliği (PANKOBİRLİK) ve Tarım İşletmeleri Genel Müdürlüğü de (TİGEM) sözleşmeli üretim yapmaktaydı. Daha sonra 1970'li yıllardan itibaren özel sektörde de sözleşmeli üretim görülmeye başlanmıştır. Sözleşmeli üretimin yapıldığı ürünler ise; şeker pancarı, tohum ve sanayi tipi domates üretimi için salça sanayi şeklinde sıralanabilir. 1990'lı yıllarla birlikte Sözleşmeli Tarım uygulamaları farklı ürün desenlerinde yaygınlaşmaya başlamıştır. Şeker pancarı, tütün, makarnalık buğday, mısır, meyve, sebze, konserve, yumurta, beyaz et vb. ürünler bu uygulamaya örnek verilebilir.

Sermayenin tarımı hâkimiyet altına aldığı 1980 sonrası dönemde, kapitalizmin hâkimiyetinin güçlendiği ve sermaye birikiminin dünya ölçeğinde etkin işlemeye başladığı bu süreç içinde, tarımdaki üreticilerin bağımsız bir üretim gerçekleştirmesi imkânsızlaşmıştır. Bu aşamada kırsal kesimde yaşanan farklılaşmalar ön plana çıkmaktadır. Özellikle büyük üreticiler ve küçük üreticiler arasında farklılaşmalara bakıldığında; büyük üreticilerin kapitalistleşme sürecine girdiğini, küçük üreticilerin ise ücretli işçiliğe doğru evrildiği gözlemlenmektedir (Ulukan, 2013:72-74).

Sermaye ve emek ilişkilerinin yeniden şekillendiği sözleşmeli üretim; 7., 8. ve 9. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, Ulusal Programlarda, Tarım Master Planlarında ve bunların yanı sıra konumuzla da bağlantılı olan Şeker Kanunu ve Tütün Kanununda desteklenmiştir (Ulukan, 2009:131-144). Özellikle Tütün Kanununda çiftçi sözleşmeli tarıma mahkûm edilmiştir. Yapılan bu Kanun ile uluslararası sermayenin, Türkiye gibi ülkelerde; sebze, meyve gibi bazı alanlarda üretim yapmasına izin verilmiştir. Bu uygulama ile kendi tarlasında çalışan çiftçi bir çeşit işçiye dönüştürülmüştür (Özkaya ve Diğ., 2010:8). Tarım sektörünün, sermaye birikimi için önemli bir alan haline geldiği sözleşmeli tarım ile Türkiye'de, tarım sektöründe yoksullaşmanın ve işçileşmenin artacağı aynı zamanda mülksüzleşmeyle beraber göç olgusunda artış yaşanacağı aşikârdır (Ulukan, 2013:68).

Türkiye'nin dünya sermayesi ile bütünleşmesini sağlayan ve Devletin karar aşamasında yetkisini sermaye ile paylaştığı iki önemli kanunu inceleyelim. Bu kanunlar, Şeker ve Tütün Yasalarıdır. Şeker ve tütün yasasına değinmeden önce Türkiye tarımında özellikle insan ve hayvan gıdası yanında endüstri alanında da önemli yer teşkil eden tarımsal girdilerin olduğu bilinmektedir. Sözgelimi bunlar ayçiçeği, pamuk, soya, kanola gibi tarımsal ürünlerdir. Ancak çalışmada salt şeker ve tütün ürünlerinin 2000 sonrası tarım politikalarındaki dönüşümde nasıl bir etkiye maruz bırakıldığı irdelenmektedir. Bu dönüşümde şeker ve tütün ürünlerinin üretim ve tüketim aşamalarının yanında pazarlama süreçlerindeki durumu analiz edilmeye çalışılmıştır.

4. Türkiye’deki Tarıma Dayalı Şeker Sanayinin 2000 Sonrası Durumu

Yapısal dönüşümün en bariz etkisi Türkiye’nin temel tarımsal ürünlerini (şeker, tütün, mısır, hububat) dünya pazarından temin etmeye mecbur bırakılmasıdır (Bayramoğlu, 2005:365). Gıda sektöründe önemli bir ürün olan şekerin yeniden düzenlenmesi bu kapsamda açıklanabilir. 2001 yılında şeker yasasının yürürlüğe girmesiyle şekerle ilişkin düzenlemelerde önemli değişiklikler söz konusu olmuştur. Şeker yasası ile ortaya çıkan değişimler şöyle açıklanabilir: Şeker Kurumunun (ŞK) oluşturulması ile başlayan değişimi takiben TŞFAŞ’nın özelleştirme sürecine geçilmiştir. Buna göre Şeker Kurumu 2001 yılında 4634 sayılı Kanun ile kurulmuştur. Amacı Devlet üretimi ve desteğini tamamen ortadan kaldırmaktır. Yeniden yapılanma programı ile şeker pancarı üretiminin kotalara* bağlanması sağlanmıştır (Bayramoğlu, 2005:367-369). Şeker kurumunun pancar üretimini kotaya bağlaması aslında 1998’den itibaren. Üretim o yıllarda 17,6 milyon ton iken günümüzde bu miktar 10 milyon tona kadar düşmüştür (Öztürk, 2003:49). Yeniden yapılanma programı gereği şeker pancarına verilen kredi desteğinin kaldırılması ile ham maddesi mısır olan nişasta bazlı şeker (NBS) üretiminin payı arttırılmıştır (Bayramoğlu, 2005:368-370). Bu sektöre hâkim olan firma ise dünya tahıl dağıtımının %80’ini kontrol eden Cargill Şirkettir. ABD kökenli Cargill Şirketi genetiği değiştirilmiş tohum kullanarak, Türkiye’de tatlandırıcı üretimine başlamıştır (Ulukan, 2009:65). Türkiye’de nişasta bazlı şeker üretiminde 5, pancar üretiminde 6 tane firma mevcut olup, aralarında küresel güçlerin istediği gibi bir rekabet mevcuttur (Bayramoğlu, 2005:371-374).

Türkiye’deki şeker ihtiyacını şeker pancarı ve şeker kamışından karşılamak yerine hammaddesi mısır nişastasası olan NBS’den karşılama politikaları tarımdaki stratejik öneme sahip şekerin kaybedilmesine neden olmakla birlikte

---

* Şeker Kanununda “GÜ”de tatlandırıcı oranı %1-2 oranında seyrederken, Türkiye’de bu oran %10 civarındadır. Pancar ve kamış dışındaki tatlandırıcı oranı %10’dan %15’e çıkarılarak bakanlar kuruluna %50 arttırma yetkisi tanınmıştır. Detaylı bilgi için bkz. (Öztürk, 2003:50)

iç ve dış tekelere kaynak aktarmaktan başka bir şey sağlamamaktadır (Tokalak, 2010:126-127). Dünya şeker piyasasında Türkiye şeker üretiminde ilk 15 ülke arasında yer alırken yıllık şeker üretimi 2.4 milyon ton, tüketimi ise 2 milyon ton civarındadır. Bir başka anlatımla, Türkiye'nin kendi içinde mevcut olan ihtiyacını karşılamakla beraber dışarıya söz konusu ürünü ihracat edebileceği anlamı çıkmaktadır. Başka bir ifade ile Türkiye şeker üretiminde kendi ihtiyacını karşıladıktan sonra ihraç kapasitesi de oluşmaktadır. Bu durum şeker ihracatında öne çıkan “gelişmiş ülkelerin” çıkarına ters düşmektedir. “Gelişmiş ülkeler” uluslararası kurumlar ve anlaşmalar aracılığı ile kendi şeker üretim fazlalarının “AGÜ”lere ihracatını destekleyecek politikaları dayatmaktadır (Öztürk, 2003:50).

Türkiye tarımı için stratejik bir ürün olan pancarın tarıma sağladığı katkıları belirtmekte yarar vardır. Tokalak'a (2010:126-127) göre; pancar ekimi çiftçiye önemli bir kazanç sağlamanın yanında hayvan yemi ve biyo yakıt olarak da kullanımı tarımsal girdi kalemlerinin maliyetini azaltacaktır. Öte yandan işçi yoğun bir üretimi kapsayan söz konusu ürünün ekiminin sonrasında tarlanın veriminin artacağı ve diğer hububat/ayçiçeği bitkilerine göre daha fazla katma değer yaratacağı belirtilmiştir. Tokalak'ın önerisi ise, Türkiye'de şeker konusunda bağımlı politikaların terk edilmesi için öncelik olarak pancar ve kamış üretiminin yaygınlaştırılması ve bununla ilgili teşviklerin verilmesidir (Tokalak, 2010:286). Esasen pancardan şeker üretimi kamıştan elde edilen şekere kıyasla olabildiğince maliyetli bir işlemdir. Ancak “GÜ”ler başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde pancar ekimi devam etmektedir. Çünkü pancar sektörünün sağladığı ekonomik ve zirai katkılar pancar ekiminin sürdürülmesini sağlamıştır (Oral, 2006:243). Öte taraftan Türkiye'de iklim şartları öne sürülerek kamış ekiminin yapılamayacağı savunulmuştur. Halbuki birim alandan elde edilen verim ve daha az maliyeti bulunan kamış tarımı denemesi Karadeniz ve Çukurova'da önceki yıllarda yapılmıştır. Günümüzde ise Bafra İlçesinde kamış ekimi* denemesi olumlu yanıt vermiştir. Bu nedenle Devlet

---

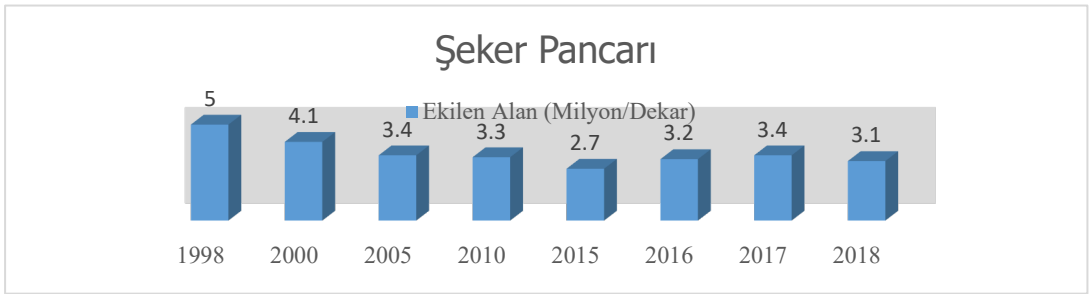
* Ekim 2009'da Bafra Altınay Köyü'nde Ziraat Mühendisi Esra Deniz Karagöl'ün denetiminde gerçekleştirilen kamış ekimi denemesi olumlu sonuç vermiştir.

tarafından kamış yetiştiriciliğine destek verilmesi sağlanmalıdır (Tokalak, 2010:285-287).

Türkiye’de şeker üretimiyle ilgili yapılan değişiklikler yukarıdaki metinde açıklanmıştır. Kısaca toparlamak gerekirse; şeker üretimi ile ilgili ilk değişim 1998’de pancar üretimine kota koyulmasıyla başlamıştır. (Kota sonrası ekim alanları değişimi şekil 1’de verilmiştir). Kota uygulamasının hemen sonrasında 2001 yılında şeker yasasının çıkarılmasıyla geçen 16 yıllık süre içerisinde; NBSŞ üretimi yapan şirketin pancar sektörüne üstünlük sağladığı görülmektedir. Bu süreçte IMF/DB’nin empoze ettikleri politikaların rolü büyüktür. Özellikle pancar üreticisine verilen desteklerin kısıtlanması ve NBSŞ şirketlerine tanınan desteklerin artırılması bu kapsamda açıklanabilir.

2017 yılına gelindiğinde şeker kurumunun kapatılmasıyla pancar üretimi kesintiye uğratılmıştır. 2018 yılında ise (yaklaşık 9 bin üreticiye istihdam sağlayan) Devletin elindeki 25 şeker fabrikasının 14’ünün özelleştirme* sürecine alındığı görülmektedir (Aysu, 2018). 2000 sonrası Türkiye’nin şeker üretiminde geldiği nokta yukarıda aktarıldığı gibidir. Bu söylenenler doğrultusunda şeker pancarı üretim alanı/miktarı ve aynı zamanda tarımsal dış ticaretteki durumu aşağıdaki Şekil 4.1, Tablo 4.1 ve Tablo 4.2’de aktarılmaktadır.

Şekil 4.1: Şeker Pancarı Üretim Alanı (Milyon/Dekar)

Kaynak: TÜİK, Bitkisel üretim istatistikleri [Veri Tabanları], <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019

* Türkiye şeker fabrikalarını satıyor başlıklı yazıya ulaşmak için: Aysu, A. (23 Şubat 2018). Türkiye şeker fabrikalarını satıyor [Karabasan]. <https://www.karasaban.net/turkiye-seker-fabrikalarini-satiyor-abdullah-aysu/> linkini tıklayarak ulaşılabilir.

Tablo 4.1: Türkiye’de Şeker Pancarı Ekim Alanı, Üretim Miktarı ve Verim Durumu

Yıllar	Şeker Pancarı			
	Ekilen (Dekar)	Alan	Üretim Miktarı (Ton)	Verim KG/Dekar
2004	3.153.440		13.517.241	4.290
2005	3.358.120		15.181.247	4.524
2006	3.256.995		14.452.162	4.464
2007	3.002.425		12.414.715	4.154
2008	3.219.806		15.488.332	4.829
2009	3.244.428		17.274.674	5.332
2010	3.291.669		17.942.112	5.459
2011	2.972.648		16.126.489	5.488
2012	2.806.945		14.919.940	5.325
2013	2.913.282		16.488.590	5.668
2014	2.887.851		16.743.045	5.824
2015	2.744.873		16.022.783	5.848
2016	3.224.477		19.592.731	6.086
2017	3.392.742		21.149.020	6.241
2018	3.071.534		18.900.000	6.155

Kaynak: TÜİK, Bitkisel üretim istatistikleri [Veri Tabanları], <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr> Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019.

Yukarıdaki Şekil 4.1 ve Tablo 4.1’e göre 1998 yılında pancar ekim alanı 5 milyon dekar, ulaşılan pancar miktarı ise 22 milyon tondur. 2000’li yıllara gelindiğinde uluslararası kuruluşların yönlendirmeleri ve Türkiye’deki hükümetin onay verdiği yapısal değişim neticesinde şeker ekim alanlarında ve üretim miktarlarında daralma yaşanmıştır (Oral, 2006:247). 2004 yılında 3.2

milyon dekar alanda pancar ekimi yapılmış ve 13.5 milyon ton dolayında ürün elde edilmiştir.

Şeker pancarı ekim alanı ve üretim miktarını gösteren Tablo 4.1'e bakıldığında; ekilen arazinin az kullanıldığı buna karşın daha fazla üretim yapıldığı görülür. Bunun başlıca sebebi sağlanan verim artışlarıdır. 2004-2017 yılları arasındaki dönemde, şeker pancarı ekim alanları 1.05 kat; üretim miktarı ise 1.6 kat artmıştır. Verim ise 2004'te yaklaşık 4 binden (kg/dekar), 2017'lerin başında 6 bine (kg/dekar) çıkmıştır.

Tablo 4.2: Yıllar İtibariyle Şeker Pancarı Dış Ticareti

Yıllar	Şeker Pancarı			
	İhracat Miktarı (kg)	İhracat Değer (\$)	İthalat Miktarı (kg)	İthalat Değer (\$)
2000	741.287	210.507	53.251.460	3.947.368
2001	141.167	209.340	24.587.707	1.776.309
2002	122.157	424.568	46.086.131	3.733.591
2003	66.750	116.533	41.716.045	5.373.443
2004	24.000	9.220	64.138.579	4.892.825
2005	23.000	411.673	49.245.753	6.115.045
2006	134.499	820.081	125.962.095	11.871.095
2007	31.564	674.856	94.703.510	21.094.771
2008	2.066.290	605.953	49.961.466	27.226.721
2009	4.800.350	946.014	64.599.063	24.400.082
2010	4.292.087	999.093	206.018.531	53.131.369
2011	3.183.737	1.448.930	122.773.856	35.519.004
2012	9.259	336.768	193.739.704	48.969.879
2013	85.057	1.130.726	116.380.394	37.989.772
2014	167.359	1.498.504	109.283.102	27.437.920
2015	162.656	1.719.398	127.604.292	31.338.120
2016	262.987	1.851.671	175.411.012	37.189.794
2017	481.671	888.836	188.166.877	39.702.675
2018	4.468.439	745.502	26.390.695	13.261.840

Kaynak: TÜİK, Dış ticaret istatistikleri [Veri Tabanları]. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul> Erişim Tarihi: 7 Temmuz 2019.

Tablo 4.2'ye bakıldığında: 2004-2018 döneminde Türkiye'nin pancar ihracatı, yıllara göre değişmekle beraber, bu rakamlar 2004 yılı itibariyle 24 bin (kg) ve 9 bin (\$) olarak gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak 2004 yılında Türkiye 4 milyon \$ karşılığında yaklaşık 64 milyon (kg) pancar ithal etmiştir.

2010 yılı itibariyle yapılan pancar ithalatı toplamı 206 milyon (kg) olup, karşılığında 53 milyon \$ ödenmiştir. 2018 yılında 26 milyon (kg) pancar 13 milyon \$ karşılığında ithal edilirken 4 milyon (kg) pancar 745 bin \$ karşılığında ihraç edilmiştir. Bu kapsamda Türkiye'nin ithalatı ürettiği miktardan fazla, ihracatı ise pancar ithalatına ödediği paradan az olan net dış alımcı ülke konumunda olduğu söylenebilir.

5. Neo-Liberal Politikalar Çerçevesinde Tütün Sektöründeki Gelişmeler

Türkiye'nin giderek dışa bağımlılığının arttığı bu süreçte; uluslararası sermayenin taleplerinin şekillendiği diğer bir bağımsız düzenleyici kurum, tütün ve alkollü içkiler piyasasını düzenleyen TAPDK'dır. Bu kurum 2002 yılında 4733 sayılı kanunla kurulmuştur (Aztimur, 2012:122). Tütün Yasası ile destekleme fiyatı uygulamasına son verilmesiyle içerdeki (bireysel) küçük üreticilerin aleyhine bir sonuç meydana gelmektedir. Bu yasa ile tütün üreticilerinin ürünlerini yazılı sözleşme esaslı veya açık arttırma yolu ile satmaları düzenlenerek, devlet müdahalesinin tamamen ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

Tütün kanunu uygulamaları ile devlet desteğinin kaldırılarak sözleşmeli üreticiliğe mahkûm edilen tütün işçileri için tütün tarımının bittiği yıllar başlamıştır (Oral, 2015:320). Özellikle 2002-2018 yılları arası tütün ekimi yapan çiftçilerin sayısı 405 binden 56 bine, tütün üretimi ise 159 bin 521 tondan %48 azalarak, 82 bin 500 tona gerilediği gözlemlenmektedir. Tütünün dış ticaretteki durumu ise, 2006-2017 yılları arasında tütün ihracatı 127 bin 976 tondan 51 bin tona gerilerken, aynı yıllarda tütün ithalatı ise 66 bin 550 tondan 100 bin tona çıkmıştır (Yıldırım, 2018).

Küresel Sermayenin istediği önlemlerin alındığı 1980'li yıllara geri dönüldüğü zaman, TEKEL'in yatırımlarının bu dönemde yavaşladığını görebiliriz. Örneğin; 1984 yılında yatırımların durdurularak yabancı sigara ithaline izin verilmesi, 1985'te yabancı tütünlerin ülkeye giriş yapması, 1986'da ise sigarada devlet tekelinin kaldırılması gibi maddeler sıralanabilir. Bu kapsamda 1990 yılında İzmir'de Philip Morris- Sabancı Holding birlikteliğiyle sigara fabrikası kurulmuştur. Genel olarak bütün bu söylenenlerin ışığında, hem uluslararası hem de yerel sermayenin zorlayıcı politikalarıyla inşa edilen bu süreçte, tarım sektörünün küçülmesi ve yoksullaşmanın hızlanmasıyla mülksüzleşmenin ve göç sorununun ortaya çıktığı gözlemlenmektedir (Öztürk, 2003:50-51).

Neo-liberal Politikaların uygulanması ile Türkiye Tarım Ürünlerinde net dış alımcı konumuna yerleşmiştir. Tütün Yasası ile beraber yerli üreticinin rekabet gücünün azalması sonucu piyasadan çekilmeleri üzerine, onların yerlerine çok uluslu şirketlerin gelmesi ile tarım sektöründeki yapısal dönüşüm daha belirgin hale gelmiştir. Bu aşamada küçük üreticilerin emek güçlerini sermaye birikimine aktardıkları görülür. Buradaki emek gücü ya göç ederek sanayiye katılacak ya da bulunduğu yerde işçileşecektir. Yazıda aktarılan durumun en somut örneği yakın zamanda yaşanan Manisa Soma ve Karaman Ermenek'te görülmektedir.

SONUÇ

Bilindiği üzere tarım sektörü tüm toplumlarda insanların temel gıda ihtiyaçlarını karşılaması ve sanayiye ham madde sağlaması yönünden önemli bir sektördür. Aynı zamanda ülke kalkınmasında finansman sağlama rolü üstlenmesi stratejik bir sektör özelliğini de ortaya çıkartmaktadır. Yukarıda bahsedilen bu olguların tam anlamıyla gerçekleşebilmesi elbette ülkelerin politikalarını dış faktörlerin müdahalesi olmadan yapabilmelerine bağlıdır. Bu bağlamda Türkiye'nin dışa bağımlı olmadan üretebilen bir ülke konumunda olması ve bugün "gelişmiş ülkelerin" seviyesine ulaşmasının tek yolu tarımsal kalkınmadan geçmektedir. O halde bağımsız tarım politikaları üretebilmek, kendine yetebilecek bir ülke

olabilmek için tarımı iyileştiren bir üretim modelinin kurgulanması gerekmektedir.

Çalışmada, Türkiye'nin tarım sektöründe yaşanan gelişmeler, kapitalist birikim mantığı ile ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Bu perspektiften hareketle çalışmada ele alınan 2000 sonrası tarım politikalarının iki önemli endüstri ürünü olan şeker ve tütün üretimindeki gelişmeler analiz edilmektedir. Bu kapsamda, öncelikle, 1980'li yıllarda tarım sektörünü temel alan yapısal reformların ve bu reformlarda etkili olan küresel sermaye aktörleri incelenmiştir. Uluslararası sistemin düzenleyici örgütleri olarak bilinen IMF ve DB gibi kuruluşların istikrar ve yapısal uyum programları çerçevesinde dayatılan politikaların sonuçları ele alınmıştır. Bu programların uygulanması sonucunda; Devletin tarımsal üretimde düzenleyici rolünün ve desteğinin azalması, uygulanan politikalar sonucunda küçük çiftçilerin işçileşmesi, ve ithalatın artışı ile dışarıya bağımlılığın derinleşmesi gibi sonuçların ortaya çıktığı görülmektedir. Ayrıca buradaki olguların bazı tablo ve verilerle desteklenmesi sağlanmıştır. Bu saptamalardan hareketle Türkiye'nin tarımla ilgili şeker ve tütün ürünlerindeki genel durumu ile tarımsal üretim ve ithalat/ihracat verileri incelenmiştir. Bu verilerin Türkiye'nin tarım alanındaki durumunu izah etmede yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak Türkiye'nin 2000 sonrası daha büyük bağımlılık ilişkileri üretecek şekilde kapitalist sisteme eklemlendiği görülmektedir. Türkiye tarımında ortaya çıkan bu yapı bir taraftan üreticiyi mülksüzleştiren ve daha çok kesimi işçileştiren bir durum açığa çıkartmakta diğer taraftan da dışa bağımlılığı arttıran bir dönüşüm meydana getirmektedir. Türkiye, 2000'den günümüze, üretebileceği tarımsal hammaddeyi ithal eden ve tarım ürünleri ihracat payı gittikçe azalan bir seyir izlemektedir. Tarımı daraltıcı politikaların tarım üreticisi üzerindeki etkileri ise toprakla bağının koparıldığı ölçüde tarım üreticisi göç etmekte ve başka alanlarda yedek iş gücü olarak sürece eklenmektedir. Bütün bu olumsuz durumlar göstermektedir ki Türkiye üretmeden tüketen bir ülkeye dönüşmektedir. Sanayileşmiş bir ülke olabilmenin yolu kalkınma hamlesinin tarımla yapılmasından geçmektedir. Türkiye'nin

kendine yeten bir ÷lke haline ulaşması için kendine ait bir tarımsal üretim modelinin kurgulanması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akder, A. (2005). Dünya Ticaret Örgütü'nün Tarım Anlaşması? Tehdit mi? Fırsat mı?. Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi, (3), 11-24.
- Akder, A. (2014). "Tarım ve tarım politikalarının geleceği". Y. Alogan (ed.), Kalkınmada Yeni Yaklaşımlar. Ankara: İmge Kitabevi. ss., 171-184.
- Aysu, A. (23 Şubat 2018). Türkiye şeker fabrikalarını satıyor [Karabasan]. <https://www.karasaban.net/turkiye-seker-fabrikalarini-satiyor-abdullah-aysu/>. Erişim Tarihi: 16 Aralık 2018.
- Aztimur, H. (2013). *Türkiye'de Özelleştirme Süreçleri: Sermaye Eğilimleri Üzerinden Bir Analiz*. Doktora Tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Bayraç, H, Yenilmez, F. (2005). Tarım Sektörünün Yapısal Analizi ve Avrupa Ortak Tarım Politikası. Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi, (3), 91-129.
- Bayramoğlu, S. (2005). Yönetişim Zihniyeti Türkiye'de Üst Kurullar ve Siyasi İktidarın Dönüşümü. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinler, Z. (2014). Tarım Ekonomisi. Bursa: Ekin Kitabevi.
- Duru, B., Günlü, R. (2008). "Küresel Sermaye Birikimi ve Ekolojik Bunalım". R. Günlü (ed.) Devlet ve sermayenin yeni biçimleri. Ankara: Dipnot Yayınları, ss., 97-120.
- Eğri, T. (2014). 2000 Sonrası Türk Tarım Politikalarında Dönüşüm ve Çiftçi Algısı: Kırklareli Örneği. Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14 (1), 89-104. Erişim Tarihi: 08.12.2014. <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/handle/11421/52>.
- Eraktan, G. (2005). Avrupa Birliği'ne Uyum Sürecinde Türk Tarımı. Demokrasi Platformu Fikir-Kültür-Sanat ve Araştırma Dergisi, (3), 43-59.
- Ercan, F. (2003). Neo-liberal Orman Yasalarından Kapitalizmin Küresel Kurumsallaşma Sürecine Geçiş: Yapısal Reformlar-1. İktisat dergisi, (435), 3-9.
- Günaydın, G. (2009). Türkiye Tarım Politikalarında "Yapısal Uyum": 2000'li Yıllar. Mülkiye Dergisi, XXXIII (262), 175-221.
- Günaydın, G. (2010). Tarım ve kırsallıkta dönüşüm. Ankara: Tan Kitabevi.
- Güzelsarı, S., Ercan, F. ve Tören, T. (2007). Küresel kapitalizmin "anayasası": GATS. *Türkiye'de Kapitalizmin Güncel Sorunları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Hatunoğlu, E, Eldeniz, F. (2012). 2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları. Sayıştay Dergisi, (86), 27-56. Erişim Tarihi: 08.12.2014. <http://www.sayistay.gov.tr/dergi/icerik/der86m2.pdf>.
- Kendir, H. (2007). "Küreselleşen Tarım ve Türkiye'de Tarım Reformu". Türkiye'de Kapitalizmin Güncel Sorunları, Fuat Ercan ve Tolga Tören (ed.), Ankara: Dipnot Yayınları. ss.143-176.

- Keskin, N., ve Yaman, M. (2013). Türkiye’de Tütün. Ankara: Notabene Yayıncılık.
- Narin, M. (2008). Türkiye’de Uygulanan Tarımsal Destekleme Politikalarında Değişim, Ekonomik Yaklaşım Dergisi, 19(özel sayı), 183-225. Erişim Tarihi: 09.12.2014. http://ekonomikyaklasim.org/pdfs2/EYD_V19_N99_A08.pdf.
- Oral, N. (2006). Türkiye tarımında kapitalizm ve sınıflar. Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası Tarım politikaları yayın dizisi No: 6.
- Oral, N. (2015). “Tekel’in Yok Edilişinin Hikayesi”. N. Oral (ed.), Türkiye’de tarımın ekonomi-politiği 1923-2013, Ankara: Nota Bene Yayınları, ss., 309-324.
- Oyan, O. (2004). “Tarımsal Politikalardan Politikasız Bir Tarıma Doğru” Neo liberalizmin tahribatı, Neşecan Balkan ve Sungur Savran (ed.), İstanbul: Metis Yayınevi, ss. 45-66.
- Örnek, İ. (2007). Dünya Ticaret Örgütü Kapsamında Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikası ve Türk Tarım Politikasının Değerlendirilmesi. Sosyal Bilimler Dergisi, (1), 319-347. Erişim Tarihi: 08.12.2014 <https://earsiv.anadolu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/11421/389/448266.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Özkaya, T. vd. (2010). Tarım Politikaları ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler. *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi Bildiriler Kitabı-1 içinde* (s. 3-22). Ankara: TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası.
- Öztürk, Y. (2003). Yeni Yasal Düzenlemeler ve Tarım Sektörü. İktisat Dergisi, (435), 45-51.
- Pektaş, Ş. (2014). Türkiye’de Neo-liberal yıkım süreci. İstanbul: Parşömen Yayıncılık.
- Şengül, H. , Sarıbal, O. (2015). “Makro-Ekonomik Göstergelerle Türkiye Tarımı”. N. Oral (ed.), Türkiye’de tarımın ekonomi-politiği 1923-2013 Ankara: Nota Bene Yayınları, ss. 131-158.
- Tokalak, İ. (2010). Küreselleşme kısıcında Türk tarımı. İstanbul: Gülerboy Yayıncılık.
- Tören, T. (2007). Yeniden yapılanan dünya ekonomisinde Marshall planı ve Türkiye uygulaması. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- TÜİK. Bitkisel üretim istatistikleri [Veri Tabanları]. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=92&locale=tr>
- TÜİK. Dış ticaret istatistikleri [Veri Tabanları]. <https://biruni.tuik.gov.tr/disticaretapp/menu.zul>
- Ulukan, U. (2009). Türkiye tarımında yapısal dönüşüm ve sözleşmeli çiftçilik: Bursa örneği. İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları.
- Ulukan, U. (2013). Devlet, Tarım ve Sermaye Tarımda Kapitalist Dönüşümü Yeniden Tartışmak. Eğitim Bilim Toplum Dergisi, 11(43), 56-78. Erişim Tarihi: 08.12.2014. <http://key35.key.net.tr/index.php/ebt/article/view/521/pdf>.
- Yalçınkaya, N., Yalçınkaya, M., Çılbant, C. (2006). Avrupa Birliğine Yönelik Düzenlemeler Çerçevesinde Türk Tarım Politikaları ve Sektörün Geleceği Üzerine Etkisi, Yönetim ve Ekonomi, 13 (2), 97-118. Erişim Tarihi: 06.12.2014. http://www2.bayar.edu.tr/yönetim_ekonomi/dergi/pdf/C13S22006/NYHYCC.Pdf.

Yılmaz, G. (2001). Kapitalizmin Kaleleri-II WTO-Dünya Ticaret Örgütü, Türkiye MAI ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu. İstanbul: Özdil Basımevi.

<https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Kurum/24308110>